

ΕΠΙΣΗΜΟΝΙΚΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

Ἔκδοσις

τῆς

καθηκῆς

Ομοσπονδίας

Ελλήνων

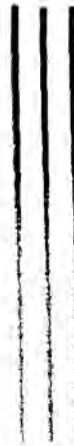
ΠΕΡΧΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ — ΕΚΔΟΤΗΣ

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΟΣ**

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α - ΤΗΛ. 236.547 - 221.316

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΧΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ	Πρόεδρος
ΜΙΧ. ΑΛΕΞΑΚΗΣ	Α' Αντιπρόεδρος
ΧΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	Β' Αντιπρόεδρος
ΕΥΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΕΛΛΗΣ	Γεν. Γραμματεύς
ΣΤ. ΠΑΠΑΜΩΚΟΣ	Είδ. Γραμματεύς
ΑΡ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗΣ	Ταμίας
ΑΘ. ΔΕΡΜΑΤΑΣ	Μέλος
ΝΙΚ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ	Μέλος
ΒΑΣ. ΨΑΧΟΥΛΙΑΣ	Μέλος

Επιστημονιὸ Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΔΙΜΗΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ

ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γραφεία: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α ΑΘΗΝΑΙ

ΤΗΛΕΦΩΝΑ: 236.547 — 221.316

ΕΤΟΣ ΙΓ' — ΤΕΥΧΟΣ 2ο

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1965

Τιμή τεύχους, Δραχ. 5

Συνδρομή γιὰ τὰ μέλη Δραχ. 50

Ἀντίπαλοι ἀπὸ τὴν σχολικὴν μεταρρύθμισιν στὴν Γερμανία

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΑΜΒΟΥΡΓΟΥ, ΛΕΙΨΙΑΣ ΚΑΙ ΔΡΕΣΔΗΣ

Τοῦ κ. ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ

Παιδαγωγοῦ

Ἡ κραυγὴ πρὸς ἀνανέωσιν τῆς Παιδείας εἶναι
μιά ἀνάγκη πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ.

Σούρλας

I

Τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀκολουθήσει ἡ Σχολικὴ μεταρρύθμισις γύρω ἀπὸ τὴν ἐπὶ νέων βάσεων διάρθρωσιν τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου, τὴν συγχρονισμένην ἐπιμόρφωσιν τῶν δασκάλων, καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν Προγραμμάτων — γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὰ βασικώτερα σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς τῆς Σχολικῆς μεταρρυθμίσεως, — μᾶς τὸν ἔδειξαν οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ προσπάθειες αἱ μακροχρόνιες ποὺ ἠκολούθησαν σὲ διάφορες Εὐρωπαϊκὲς χώρες.

Καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον πέρνομεν ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὸν ρυθμὸν ποὺ ἀκολούθησε ἡ Αὐστριακὴ Σχολικὴ μεταρρύθμισις σχετικὰ μὲ τὴν ἐπὶ νέων βάσεων διαρρύθμισιν τοῦ Προγράμματος.

Τὸ Ὑπουργεῖον ἐπεξεργάσθη τὲς γενικὲς γραμμὲς γύρω ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Προγράμματος.

Οἱ Διδασκαλικοὶ Σύλλογοι καὶ ἡ Διδασκαλικὴ Ὁμοσπονδία πῆραν θέσιν καὶ αὐτοί, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν διαφόρων προτάσεων ἐπικολούθησε μία ἐπεξεργασία τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου διατυπωθέντος σχεδίου.

Ἐν συνεχείᾳ τὸ καινούργιο αὐτὸ σχέδιον ἐτέθη σὲ πολύχρονη δοκιμασίᾳ ἐκ μέρους τῶν δασκάλων, οἱ ὁποῖοι τὸ ἐπεξεργάσθησαν θῆμα πρὸς θῆμα ἀπὸ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς πλευρᾶς, καὶ ἔτσι ἐδημιουργήθη ἓνα πλαίσιον ὑλικὸν ἐπιμορφωτικῶν δυνατοτήτων.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου ὁρισθείσης χρονικῆς πε-

ριόδου πρὸς δοκιμὴν τῶν ὑπ' Αὐτοῦ διατυπωθεισῶν γενικῶν γραμμῶν, ἐπικολούθησε ἡ διατύπωση τῆς τελικῆς μορφῆς τοῦ Προγράμματος εἰς τὴν ὁποίαν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει αἱ παρατηρήσεις καὶ αἱ ἀντιρρήσεις τῆς διδασκαλικῆς ὁλότητος.

Ἔτσι :

Ἡ τελικὴ καὶ ὁριστικὴ ἐπεξεργασία τοῦ Προγράμματος τὸ ὁποῖον ἀντιπροσώπευε τὸ παιδαγωγικὸν πνεῦμα τῆς διδασκαλικῆς ὁλότητος, πῆρε τὴν ὁριστικὴν φάσιν τῆς, χωρὶς δέβαια νὰ ἀποκλείεται ἡ ἐπὶ νέων βάσεων ἀνανέωσις τοῦ Προγράμματος, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν προόδων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης στὴν θεωρίαν καὶ στὴν πράξιν.

Αὐτὴν τὴν ὁδὸν ἠκολούθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς σχολικῆς μεταρρυθμίσεως στὴν Αὐστρία σχετικὰ ὄχι μονάχα μετὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ Προγράμματος ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ λαϊκοῦ σχολείου ἐπὶ νέων βάσεων.

Καὶ τώρα... ἓνα ἄλλο παράδειγμα ἐπὶκαιρὸν καὶ διαφωτιστικὸν σχετικὸν μετὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἰνστιτούτων στὴν Γερμανίαν, καθὼς καὶ μετὰ τὴν μορφήν τῆς διδασκαλικῆς ἐπιμορφώσεως.

II

Ἀπὸ τὰ τρία Παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα τὰ ὁποῖα ἐλειτουργοῦν κατὰ τὸ 1923 στὴν Γερμανίαν:

(Δηλαδή τῆς Ἰέννας, τῆς Λειψίας καὶ τῆς Δρέσδης) μετὰ τέταρτον ἀργότερα στὸ Ἀμβούργον — θὰ περιορισθοῦμε εἰς τὸ παρὸν ἄρθρον μας εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς λειτουργίας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Ἀμβούργου.

Εἰς τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον Ἀμβούργου οἱ σπουδασταὶ παρῆκολούθουν κατὰ ομάδας ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος διδασκαλίας εἰς ἓνα δημόσιον Σχολεῖον τῆς πόλεως τοῦ Ἀμβούργου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καθηγητοῦ διὰ τὴν πρακτικὴν παιδαγωγικὴν, ἐπεξεργάζοντο τὰς ἐντυπώσεις των τὸ ἴδιον βράδυ, σὲ ἓνα τρίωρον.

Τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τὸ προσηρτημένον εἰς τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον ἐχρησίμευεν ἀποκλειστικὰ διὰ παιδαγωγικὰς ἐρεῦνας.

Ἀντιθέτως:

Τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας καὶ τῆς Δρέσδης ἐλειτουργεῖ κατὰ διάφορον τρόπον.

Εἰς τὰ ὡς ἄνω δηλαδή Παιδαγωγικὰ Ἰνστιτούτα ἡ πρακτικὴ ἐξάσκησις ἀπετέλει τὸ θεμέλιον καὶ τὴν βάσιν τῆς ὅλης θεωρητικῆς ἐπιμορφώσεως.

Οἱ Σύμβουλοι σπουδῶν ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς Καθηγηταὶ τοῦ Ἰνστιτούτου διηύθυνον δὲ ταυτοχρόνως καὶ τὰς τάξεις τοῦ πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ προσηρτημένου εἰς τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον ὡς διδάσκοντες τῶν τάξεων.

Ἐκ τῶν προτέρων ἄφιναν τοὺς σπουδαστάς των νὰ συνεργάζονται καὶ νὰ συντάσσουν τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἀσκήσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας καὶ τῶν ἐπιζητήσεων τὰς ὁποίας ἀπεκόμισαν κατὰ τὰς προμεσημβρινὰς ὥρας κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν διδασκαλιῶν εἰς τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον.

Μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐξησφαλίζοντο καλύτερον αἱ προϋποθέσεις ἐκεῖνες ποὺ ἐγγυῶνται τὴν διεξαγωγὴν μιᾶς ἐπιτυχοῦς διδασκαλίας στὴν πιδὸ κατὰ τὸ δυνατόν τελειοποιημένη προοπτικὴ τῆς.

Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὴν μορφήν αὐτὴν τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων, δὲν ἔλειπε καὶ ἡ ἀπαραίτητος ἀποπνευματοποίησης τῆς Παιδαγωγικῆς πράξεως.

Ἀναμφιβόλως ἡ ὡς ἄνω μορφή συνδυαστικῶν ἀπόψεων ὁδηγεῖ ἀποκλειστικὰ εἰς

1. Die Studenten wohnten einmal wöchentlich gruppenweise denn unterrichtet in einer der Stadtschule bei.

(Thüme, Die gestaltung der Lehrerbildung in Hamburg
Πρβλ. Schelreform 1926 τεῦχος 11 σελ. 67).

τὴν καθαρῶς ἐπαγγελματικὴν μύσιν, ἐνῶ κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἰθυόντων τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Ἀμβούργου ἡ ἐφαρμοζομένη ὑπ' αὐτοῦ τακτικὴ ἐξήσφαλιζε εἰς τοὺς σπουδαστὰς μεγαλυτέραν ἐλευθερίαν κινήσεων.

Ἐπεδιώκετο δηλαδή νὰ γνωρίσουν οἱ σπουδαστὲς τὴν ἔρευναν τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἐκτὸς τῆς ἀτμοσφαίρας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, γιὰ νὰ μπορεῖ τὸ βλέμμα των νὰ κινεῖται πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ καθαρῶς ἐπαγγελματικοῦ τομέως.

Σημειωτέον ὅτι στὴν Λειψίαν οἱ σπουδασταὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου ἦταν ἐγγεγραμμένοι ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας.

Αὕτῃ ἦταν ἐστὶς γραμμές ἡ διαφορὰ τῆς λειτουργίας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου Λειψίας καὶ Δρέσδης, ἐν σχέσει πρὸς τὸ τοῦ Ἀμβούργου.

Ἄς δοῦμε ὁμῶς τώρα κάπως λεπτομερέστερον τὰ τῆς λειτουργίας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Ἀμβούργου ἐπαφιέμενος ὅπως εἰς ἄλλο ἄρθρο μας ἰδοῦμε λεπτομέρειες περὶ τοῦ τρόπου τῆς Ἀκαδημαϊκῆς διδασκαλικῆς μας μορφώσεως καὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Jena.

III

Ὅταν στὰ 1923 — παρατηρεῖ ὁ Συνάδελφος Thüme — ἐξεπονήσαμε τὸ ὀργανικὸν σχέδιον τῆς λειτουργίας ἐνὸς Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, δὲν ἤμεθα εἰς θέσιν νὰ τὸ συγκρίνομεν μὲ τὴν λειτουργίαν κανενὸς ἄλλου.

Στοχαστήκαμε δηλαδή τὸ Ἰνστιτούτο ὅχι σὰν μιὰ κλειστὴ ἐγκατάσταση σχολικοῦ τρόπου τινὰ χαρακτῆρος, ποὺ ζευγνύει τοὺς τροφίφους του μὲ σταθερῶς συντηρούμενα διδακτικὰ ὠρολόγια προγράμματα, ἀλλὰ ἀφορμηθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι ἔπρεπε οἱ μετέχοντες εἰς αὐτὸ νὰ ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν γιὰ νὰ διαρθρώσουν μὲ τοὺς δικούς των στοχασμοὺς ἐκεῖνο ποὺ προσφέρεται εἰς αὐτοὺς μὲ τὸ χωριστὸν τους Πρόγραμμα σπουδῶν.

Ἐπρεπε δηλαδή νὰ παρασχεθῇ ἡ εὐκαιρία ὥστε νὰ οἰκιοποιηθοῦν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ προσεφέροντα, δηλαδή, παράλληλα πρὸς ὅτι ἦταν ἀπαραίτητο κοντὰ στὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν τους συγκρότησιν, ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ταυτόχρονος καλλιτεχνικὴ ἀσκήσις γύρω ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν.

Ἐπελογίζομε δηλαδή στὴν καλλιέργειαν τοῦ ματιοῦ, τοῦ χεριοῦ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ σώματος ὡς ἐκφραστικοῦ μέσου, καθὼς καὶ τὴν τέχνην τῆς ὁμιλίας, τῆς ἐλευθέρας διηγήσεως καὶ γενικὰ εἰς τὴν διαμόρφωσιν πνευματικῶν περιεχομένων.

Τὸ βασικὸν ὁμῶς θέμα, τοῦ Ἰνστιτούτου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ὁργάνωσις τῆς διδακτικῆς πράξεως, μετὰ τὸ πέραν τῆς θεωρητικῆς σπουδῆς. (1)

Ἔτσι:

Ἐχωρίσαμε τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς εἰσαγωγῆς γύρω ἀπὸ τὴν ἐπὶ μέρους διδακτικὴν πρᾶξιν ἡ ὁποία κατὰ τὴν πεποίθησίν μας, μπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ ὅταν ὁ ὑποψήφιος ὕστερα ἀπὸ τὴν καθωρισμένην ἐπιστημονικὴν δοκιμασίαν, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ

1. Thüme, Die gestaltung der Lehrerbildung in Hamburg.

(Schulreform 1926 τεῦχος 11ον σελ. 69).

2. Es sollte gelegenheit für Aneignung alles dessen bieten, was neben der reinen wissenschaft erforderlich, uns des pädagogische tun zur Kunstübung zu erheben.

(Thüme, Αὐτόθι σελ. 69.

3. Die hauptaufgabe des Instituts aber sollte die Organisation des unterrichtspraxis nach Abschluss der theoretischen Studium sein.

(Thüme, Αὐτόθι σελ. 70)

φροντίδες διαγωνισμών και εξετάσεων, θά μπορεί νά ἀφοσιωθῇ μέ ὅλην του τήν δύναμιν εἰς τὰ προβαλλόμενα μεθοδικά προβλήματα. (2)

Ἡ ἐργασία δηλαδή στο σχολεῖο πρέπει νά συνοδεύεται ἀπό μίαν σπουδὴν τῆς Μεθόδου τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων. (3)

Ἡ φροντίς αὐτὴ ὡς θεωρητικὴ ἐπὶ μέρους μάθημα ἀνατίθεται κατὰ κανόνα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Πρέπει ὅμως νά ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ordinarius καθηγητῆς ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένος μέ τήν διδασκαλίαν τῆς συστηματικῆς, τῆς ἱστορικῆς καὶ τῆς Περιγραφικῆς Παιδαγωγικῆς εἶναι τόσο πολὺ ἀπασχολημένος ὥστε προσφεύγει εἰς τήν συνεργασίαν τῶν ὑφηγητῶν γιὰ νά μπορέσει νά διεξέλθῃ τήν ὡς ἄνω μορφήν διδακτικῆς τῆν ἐπὶ μέρους μαθημάτων.

Διὰ τὰς ἐπὶ μέρους ὅμως μεθοδικὰς ἐπιστήμας δὲν κρίνεται σκόπιμος ἡ πρότασις πρὸς Ἰδρυσιν ἐπὶ μέρους κεχωρισμένων ἐδρῶν.

Ἡ Μέθοδος εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λογικῆς ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε ἐπιστήμην καὶ προϋποθέτει τήν κατοχήν τῆς ἐπιστήμης.

Εἰς τὸ Κολλέγιον τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἔρχονται εἰς τήν πρώτην σειρὰν οἱ Ordenarii τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, οἱ ἱστορικοί, οἱ βιολόγοι, οἱ Γερμανισταὶ κτλ. ὡς οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀντιπρόσωποι τῆς Μεθοδικῆς τῶν ἐπὶ μέρους κλάδων, ποὺ θεωροῦνται πρωταρχικοί.

Παράλληλα ὅμως πρὸς τήν ἐπιστημονικὴν προοπτικὴν προβάλλει καὶ ἡ γνῶσις τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ καὶ τῶν προβλημάτων τοῦ σχολείου.

Συνεπῶς:

Ἡ διεύθυνσις τῶν Μεθοδικῶν ἐργασιῶν ἀνατίθεται σὲ ἄνδρες ἢ γυναῖκες ποὺ ὑπηρετοῦν εἰς τὰ σχολεῖα, τὸ θέμα δὲ τήν ὁμαδικὴν ἐργασίαν πρέπει νά εἶναι ἡ φροντίς ποὺ πρέπει νά καταβληθῇ ὥστε νά εἰσαχθοῦν οἱ σπουδαστὲς καὶ νά μυηθοῦν εἰς τήν σύνθεσιν μεταξὺ τῶν καθαρῶς ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων καὶ τῶν διδακτικῶν ἀναγκῶν.

Ἔργον ἐπίσης τῶν ὁμαδικῶν αὐτῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῶν σπουδαστῶν εἰς τήν κριτικὴν τῶν καταλλήλων διδακτικῶν βιβλίων καθὼς καὶ εἰς τήν Μεθοδικὴν φιλολογίαν.

Στὴν πρότασιν αὐτὴν ἠναγκάσθησαν τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου οἱ ἰθύνοντες νά προσέλθουν, ἐπειδὴ οἱ ἐπιστημονικοὶ Πανεπιστημιακοὶ παράγοντες διετύπωσαν τὴν ἀποψιν, πὼς δὲν μποροῦν νά ἀσχοληθοῦν μέ προβλήματα ξένα πρὸς τήν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ ἐπὶ πλέον ἐδήλωσαν ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως πὼς τὸ Πανεπιστήμιον δὲν μπορεῖ νά ἀσχοληθῇ παρὰ μονάχα μέ τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς ἐπιμορφώσεως.

Τὸ πρόβλημα ὅμως αὐτὸ τῶν δυσχερειῶν ποὺ ἀνέκυψαν διηυθετήθη μέ τήν παράλληλον λειτουργίαν ἐνὸς Πανεπιστημιακοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τήν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τῆς Ἐπιστήμης τῆς Ἀγωγῆς. (1)

Εἰς τὸ Πανεπιστημιακὸν δὲ αὐτὸ Ἰνστιτούτον ἀνετέθησαν καὶ τὰ προβλήματα

1. Wir unterscheiden eine erste Einführung von der eigenthem praxislehre. Diese kann unserer Überzeugung nach erst beginnen, wenn der kandidat nach bestandener wissenschaftlichen prüfung von Exauenssolgen befreit sich mit ganzer kraft den nun an ihn herantretenden Methoeischen Fragen widmen kann.

(Thüme, Αὐτόθι σελ. 70)

2. Die Arbeit in der Schule muss von einem Studium der Methodik der eiugelnen Fächer begleitet sein.

(Thüme, Αὐτόθι σελ. 70)

3. Institut für Erziehungswisrenschaft der Hamburgischen Universiität.

Thüme, Αὐτόθι σελ. 71)

τῆς διδακτικῆς καὶ ἐρευνητικῆς φύσεως, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ φροντίς τῆς πρακτικῆς ἐπιμορφώσεως τῶν δασκάλων.

Τὴν διεύθυνσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἰνστιτούτου ἀνέλαβεν ὁ τακτικὸς Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης, μὲ πέντε μονίμους συνεργάτες.

Αὕτῃ ἦταν ἡ μορφή τῆς διδασκαλικῆς ἐπιμορφώσεως εἰς τὸ Ἀμβούργον.

Thüme

II

Παραθέσαμε χαρακτηριστικὰς νύξεις γύρω ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς λειτουργίας τῶν Παιδαγωγικῶν Ἰνστιτούτων Λειψίας καὶ Δρεσδης, μὲ ἑξαρσιν ἰδιαιτέραν τῆς μορφῆς τῆς διδασκαλικῆς ἐπιμορφώσεως εἰς τὸ Ἀμβούργον.

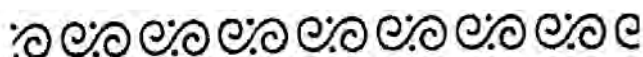
Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀπόψεων προκύπτει καὶ συνάγεται ἀτράνταχτον παιδαγωγικὸν ἀξίωμα κατὰ τὸ ὁποῖον κανένα ἴδρυμα ἐκπαιδευτικὸν τὸ ὁποῖον προσφέρει ἑτοιμὸν ἐπιστημονικὸν ὕλικόν, δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ Ἀγωγή, μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς αὐτονομίας τῆς σκέψεως καὶ τῆς καθαρᾶς ἐπιστημονικῆς πράξεως.

Μονάχα δὲ ἐκεῖ ὅπου ἐρευνα καὶ διδασκαλία συμβαδίζουν χειροπιαστές, μονάχα ἐκεῖ ὅπου ἡ μέθοδος τῆς ἐπιστήμης προβάλλει στὰ μάτια τῶν σπουδαστῶν καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιζητηθῇ ἀπὸ τοὺς σπουδαστάς στὸν συνδυαστικὸν λειτουργισμὸν τῆς, μονάχα ἐκεῖ ὁ τελευταῖος αὐτὸς καρπὸς τῆς γνώσεως ἀποτελεῖ εὐλογίαν διὰ τοὺς σπουδαστάς.

Κατὰ δὲ τὴν χαρακτηριστικὴν ἀποψιν τῆς διδασκαλικῆς ἐνώσεως τοῦ Ἀμβούργου, ὁλόκληρος ἡ θεωρητικὴ ἐπιμόρφωσις τῶν δασκάλων θὰ ἦταν, ἐάν δὲν θὰ τὴν συνώδευε ἕνας ἰσχυρὸς ἀντίκτυπος καὶ τῆς ὁρμῆς πρὸς Ἀγωγήν.

F

Ἐτελειώσαμε... χωρὶς θέβαια νὰ τελειώσωμεν. Κατεβλήθη ὁμως προσπάθεια διὰ τὴν ὡς ἄνω ἀπόψιν μας ὅχι νὰ κομίσωμεν «γλαῦκα εἰς Ἀθήνας» διὰ πολλοὺς ἐκ τῶν ἀναγνώστων μας, ἀλλὰ νὰ προφυλάξωμε ὥστε νὰ μὴ προσβληθοῦν οἱ ὀφθαλμοὶ μερικῶν ἀπὸ «γλαύκιμα».

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ *

Τοῦ κ. ΑΡ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

Παρέδρου τοῦ Π. Ἰνστιτούτου

Στὸ πρόσφατο νομοθετικὸ διάταγμα πού ἀφορᾷ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση ὀρίζεται (ἄρθρο 5, § 2) ὅτι ἡ δημοτικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν βιβλίων του. Ἡ προηγούμενη ἀκριβῶς παράγραφος διασαφηνίζει ὅτι πρόκειται γιὰ τὴ συντεταγμένη καὶ χωρὶς ἰδιωματισμούς δημοτικὴ, ὅπως ἔχει διαμορφωθῇ σὲ πανελλήνιο ἐκφραστικὸ ὄργανο ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ λαὸ καὶ τοὺς δόκιμους συγγραφεῖς τοῦ ἔθνους.

Γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ζητήματος ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἰσάγεται πρώτη φορά στὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ σὲ ὅλες τὶς τάξεις μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1917. Στὸ χωρὶς πού διαφέντευε ὁ σχολαστικισμὸς καὶ ὅπου οἱ νεκροὶ τύποι τῆς καθαρεύουσας ἐφίμωναν τὴ σκέψη, ἐπνευσε τότε ἕνας ἄνεμος ψυχικῆς υἱείας καὶ ζωτάνιας. Ἡ δημοτικὴ κουδούνισε σὰν καθάριο νιόκοπο νόμισμα κατάλληλο γιὰ κάθε πνευματικὴ δοσοληψία.

Τὸ ὥραϊο ἐκεῖνο τόλμημα ἐγίνε ἀντικείμενο πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ — κι ἄς εἶχε καὶ ἡ ἀντίπαλη παράταξη παλιότερα υἱοθετήσει τὴ δημοτικὴ γλῶσσα — καὶ πολεμήθηκε μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ κανένας δὲ σκέφτηκε ποτὲ στὰ σοβαρὰ ὅτι μπορούσαμε νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ πρὶν ἀπὸ τὴ μεταρρύθμιση γλωσσικὸ καθεστῶς. Ἔτσι ἡ δημοτικὴ ἔμεινε καὶ ἔρριξε ρίζες στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, γιατί μαθητὲς, δάσκαλοι καὶ γονεῖς εἶδαν «ὅ,τι καλόν». Ἐγιναν μόνον ἐπίμονες προσπάθειες χρονικοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ φαλκίδευσης τῆς ἀληθινῆς φυσιογνωμίας τῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ φθάσαμε προχθὲς ἀκόμα — κάπου μισὸν αἰῶνα ἀπὸ τὴν

πρῶτη μεταρρύθμιση — νὰ διδάσκεται κατὰ παραχώρηση στὶς τρεῖς πρώτες τάξεις ἕνα ὁμοίωμα δημοτικῆς, ὅπου «χτυπᾷ τὸ ὥρολόγι», «ὁ Θανασάκης ἐξυπνᾷ» καὶ «κτενίζεται» καὶ ὅπου ἀναβιώνει καμουφλαρισμένος ὁ λογιότατισμός τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα διὰ στόματος τοῦ κόρακος πού «δύο τραχέα κρὰ ἐβγάζει!».

Ἐξαιρετικά, ἡ διδασκαλία τῆς δημοτικῆς στὶς μικρὲς τάξεις ὑπαγορεύθηκε ὅχι τόσο ἀπὸ διάθεση συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὅσο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ συγκερασθοῦν οἱ γλωσσικὲς πεποισήσεις τῶν καθαρολόγων ἐκπαιδευτικῶν μὲ τὶς ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἐπιστημονικὰ θέσφατα παιδαγωγικὰς τους ἀντιλήψεις. Ὑποχρεώθηκαν λοιπὸν οἱ πολέμοι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ δημοτικισμοῦ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι λόγοι ψυχολογικοὶ καὶ παιδαγωγικοὶ ἐπιβάλλουν νὰ ξεκινᾷ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο μὲ τὴ μητρικὴ του γλῶσσα, ἂν θέλουμε ἡ γλωσσικὴ του ἐξέλιξη καὶ ἡ διανοητικὴ του ἀνάπτυξη νὰ εἶναι ὁμαλὲς καὶ οἱ παιδευτικὲς μας προσπάθειες στὸ σύνολό τους νὰ εὐδωθοῦν. Ὁρθότατη ἄποψη, πού ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐνδεικτικὰ ἀποτελέσματα ἐρευνῶν μὲ παιδιὰ μεταναστῶν πού φοίτησαν σὲ ἀλλόγλωσσα σχολεῖα καὶ παρουσίασαν συμπτώματα μειωμένης νοημοσύνης, γλωσσικῆς σύγχυσης, συναισθηματικῆς ἀστάθειας καὶ κοινωνικῆς δυσπροσαρμοστίας.

Ἀλλὰ μὲ τὴν παραχώρησή τους αὐτὴ οἱ καθαρολόγοι δὲν ἔλυσαν τὸ πρόβλημα· τὸ μετέθεσαν μόνον χρονικά, μετριάζοντας κάπως τὴν οὐσιμότητά του. Ἔτσι κάνοντας, ἐγιναν θεσμοθέτες ἑνὸς νέου τύπου σχολείων, τῶν σχολείων τῆς ἀγλωσσίας, πού ἔπαιρναν τὰ παιδιὰ μικροῦς Μακρυγιάννηδες καὶ τὰ ἔβγαζαν μισόγλωσσα καὶ μισοβάρβαρα, μὲ πληθὺς «πληκτικὲς κουβέντες στοιβαγμένες

* Πρόκειται γιὰ ὁμιλία πού μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ ΕἰΡ τὸν Αὐγουστο πού μᾶς πέρασε.

μέσα τους», σάν τόν αξιολύπητον έκείνο «ἡγεμόνα ἐκ Δυτικῆς Λιθῆς» τοῦ Ἰαθάφη. Γιατί τώρα τὰ ἑλληνόπουλα δεκάχρονα ὑποχρεώνονταν, πρὶν ἀκόμα μπορέσουν νὰ ἐξουσιάσουν τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ γλῶσσα μαζί τοῦ δήμου, νὰ περάσουν σὲ μία ἄλλη, δάνεια, τὴν καθαρεύουσα, πού, ἔχοντας κάποια κοινὰ στοιχεῖα καὶ ἐξωτερικὲς ὁμοιότητες μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ δήμου, ἦταν γεμάτη παγίδες γιὰ τὰ ἐνενήντα τοῖς κατὸ τῶν παιδιῶν πού ἔπρεπε μέσα σὲ λειψὰ δύο χρόνια νὰ κάμουν τὴ γνωριμία της. Καταστρατηγήθηκε λοιπὸν ὁ σκοπὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, πού εἶναι κυριότατα γλωσσικός: νὰ καλλιεργηθεῖ καὶ νὰ στερεωθεῖ τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα τῶν μαθητῶν, αὐτὴ ἡ ἀνεκτίμητη γλωσσικὴ σιγουριά, πού ὅταν ἔχει πραγματικὰ ἐρείσματα εἶναι γνώρισμα συγκροτημένου μυαλοῦ καὶ ἐχέγγυο γιὰ τὸ φανέρωμα ἰδιοτήτων ἠθικῆς κατηγορίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐντιμότητα, ἡ εὐκρίνεια, ἡ παρρησία καὶ ἡ αἰσθησιμότης· καὶ πού τόσο σπάνια ἀπαντᾶται (αὐτὴ ἡ γλωσσικὴ σιγουριά) ἀκόμα καὶ σὲ ἀπόφοιτους τῶν Γυμνασίων μας, ἐξαιτίας τῆς ἀλλοπρόσας γλωσσικῆς τακτικῆς πού ἀκολουθήθηκε μέχρι σήμερα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ καταντήσει τὸ δημοτικὸ σχολεῖο φροντιστήριο γλωσσικῆς μεταστοιχείωσης καὶ ἐπιτήδευσης, ὅπου οἱ μαθητὲς μάθαιναν νὰ ψευδίζουν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον, νὰ ψευτίζουν τὰ αἰσθήματα καὶ τὴ σκέψη τους καὶ νὰ κάνουν τὴν ὑποκρισία κανόνα ζωῆς. Γι' αὐτὸ εἶχε μεγάλο δίκιο ὁ Ψυχάρης ὅταν ἔλεγε ὅτι «τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικὸ εἶναι ζήτημα ἠθικό».

Γιὰ μιὰ μερίδα καθαρολόγων πρόβλημα διγλωσσίας δὲν ὑπάρχει· ἡ τουλάχιστο ὑπάρχει σὲ τόση ἑκταση ὅση καὶ στὰ ἄλλα ὁμοιογενῆ ἔθνη τοῦ κόσμου. Κι ἐκεῖ κι ἐδῶ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου περνάνε ἀπὸ ἓνα ἀπλουστευμένο καὶ ἀνοργάνωτο γλωσσικὸ ἰδίωμα σὲ μία συνθετότερη καὶ ὁπωσδήποτε ἀποκρυσταλλωμένη μορφή γλώσσας, ἡ ὁποία σ' ἐμᾶς ὑποτίθεται ὅτι ἀντιπροσωπεύεται μὲ τὴν καθαρεύουσα. Ἡ πλάνη εἶναι προφανής. Ἐτσι συμβαίνει ἀσφαλῶς μὲ τὰ παιδιά σὲ ἄλλα ὁμοιογενῆ ἔθνη, ἀλλὰ ἡ γλῶσσα πού μαθαίνουν τὰ παιδιά αὐτὰ σ' ἓνα δεύτερο στάδιο εἶναι φυσικὴ προέκταση τῆς μητρικῆς τους, εἶναι ἡ ἴδια ἡ μητρικὴ τους γλῶσσα ἐπεξεργασμένη καὶ ὀρθολογικότερα ὁργανωμένη καὶ ὄχι μιὰ γλῶσσα διαφορετικὴ, μὲ δική της γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ, ὅπως εἶναι ἡ καθαρεύουσα. Εἶναι ἀθέμιτο νὰ περιορίζουμε τὴ δημοτικὴ στὰ στοιχεῖα τῆς μητρικῆς γλώσσας

πού φέρνει τὸ παιδί μαζί του στὸ σχολεῖο ἢ νὰ τὴ ταυτίζουμε μὲ τὸ ἰδίωμα τῆς ἀγορᾶς. Ἡ δημοτικὴ εἶναι ἡ κοινὴ μητρικὴ γλῶσσα τῶν νεοελλήνων, καθαρισμένη ἀπὸ ἰδιωματισμούς, δουλεμένη καὶ συντεταγμένη καὶ μὲ ἐσωτερικὲς ἀντιστάσεις καὶ ὑποσχέσεις ὄσες καὶ κάθε ἄλλη ζωντανὴ γλῶσσα. Αὐτὴ τὴ γλῶσσα θὰ εἶχαν ἐπισημοποιήσει τὰ ἄλλα ἔθνη, ἂν ἦταν δική τους, καὶ αὐτῆς τὴν προσπέλαση, σὲ μιὰ πρώτη φάση, προσδοκᾷ ὁ νομοθέτης ἀπὸ παιδιά τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἄλλοι τους παραδέχονται τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ ἐπιστρατεύουν σαθρὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ στηρίξουν τὴ θέση τους ὅτι ἡ δημοτικὴ πάντως δὲν εἶναι λύση. Ἡ καθαρεύουσα, μᾶς λένε, εἶναι γλῶσσα δοκιμασμένη, θρίσκεται πρὸς κοντὰ στὰ γλωσσικὰ πρότυπα τῶν προγόνων καὶ ὑπέρητσε ἄριστα τὰ συμφέροντα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ τὶς τελευταῖες δύο ἑκατονταετηρίδες. Χρέος της λοιπὸν ἔχει ἡ πολιτεία νὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὴν κατίσχυση τῆς καθαρεύουσας, μπάζοντάς τὴν στὰ σχολεῖα ὅσο τὸ δυνατόν νωρίτερα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θαυμασιὰ θὰ ἐκτοπίσῃ ἢ θὰ ἀπορροφήσῃ τὴ δημοτικὴ. Συνεπεῖς πρὸς τὸ πιστεύω τους οἱ «καθαρολόγοι» ὑπεύθυνοι τῆς ἐκπαιδευτικῆς μας πολιτικῆς ἀποδύθηκαν μὲ ἱερὸ ζῆλο σὲ μιὰ συστηματικὴ προσπάθεια γλωσσικοῦ καθαρμοῦ καὶ λεξιλογικῆς ὀρθοπεδικῆς, ἀρχὴ κάνοντας ἀπὸ τὰ ἀλφαθητάρια, γιὰ νὰ φθάσουν πρὸς πέρα σὲ διασκευὲς καὶ μεταγλωττισμούς κειμένων ἀπὸ τὰ κλασσικότερα τῆς λογοτεχνίας μας. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; «Ἄμε νὰ βρεῖς τοὺς πολεμάρχους», εἶχε πεῖ ὁ Σολωμὸς στὸ σοφολογιότατο τοῦ «Διαλόγου», «Ἄμε νὰ βρεῖς τοὺς πολεμάρχους, ψηλάφησέ τους τὲς λαβωματιῆς καὶ πὲς τους ὅτι πρέπει νὰ τὲς λέν τραύματα». Οἱ λογιότατοι μποροῦν, εἶναι ἀλήθεια, νὰ καυχηθοῦν ὅτι ὥς ἓνα σημεῖο πέτυχαν νὰ μάθουν τοὺς ἀπόγονους τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα νὰ λένε τὶς λαβωματιῆς τραύματα, ἀλλὰ ἡ κατηγορία πού τοὺς θαραίνει εἶναι ὅτι οὔτε πού ὑποψιάστηκαν πόσο ἀσύμμετρα ἀσήμαντο ἦταν τὸ κέρδος ἀπέναντι στὶς θυσίες πού ἐστοίχισε σὲ ἄλλα οὐσιαστικότερα πράγματα. Ὁ δημοτικισμὸς, σάν πνευματικὸ κίνημα, ζήτησε νὰ προστάξῃ αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ οὐσιαστικότερα πράγματα: τὸ ξεδιψασμα στὶς ζωντανὲς πηγὲς τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, τὴ δικαίωση καὶ κατοχύρωση τοῦ Εἰκοσιένα, τὴ διαφύλαξη τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ζωτικότητος τοῦ λαοῦ πού ἔκαμε τὴν ἐπανάσταση, τὸ

ζωντανό πλησίασμα της κλασικής αρχαιότητας.

Η δημοτική ωστόσο, άκουμε, είναι μία γλώσσα άσχημάτιστη και άπειθάρχητη, προορισμένη να υπηρετεί καταστάσεις καθημερινότητας και ψυχαγωγίας, και στη χειρότερη περίπτωση δεν είναι παρά ένα σύμφυρμα ιδιωμάτων, ξενισμών και νεολογισμών, κοντολογίς μία γλώσσα «παρεφθαρμένη», μπροστά στην οποία το έθνος όφειλε να θρίσκει σε διαρκή επαγρύπνηση. Μπορεί να έχει σημειώσει όρισμένες έντυπωματικές επιδόσεις στην περιοχή της λογοτεχνίας και της ποίησης, όπου τον πρώτο λόγο έχει η άμεσότητα των συγκινησιακών καταστάσεων, αλλά από ιδιαιδική ανεπάρκεια δεν προσφέρεται να καλύψει τομείς από τους πιο σημαντικούς στην Ιεράρχηση των έθνικών αναγκών, όπως είναι η νομοθεσία, το δίκαιο, η δοκιμιογραφία και η έπιστήμη.

Αλλά η έλληνικότητα και η ζωτικότητα της γλώσσας δέ μετρίεται με το πλήθος των αρχαιοπρεπών λέξεων ή καταλήξεων ή φραστικών κλισιέ που έχει να δείξει μετρίεται με τα εκατομμύρια των Έλλήνων που τη μιλούν—και η δημοτική μιλιέται και από τα όχτω τόσα εκατομμύρια των Έλλήνων της τελευταίας απογραφής. Περισσότερες αξιώσεις έλληνικότητας από τη φτιαχτή καθαρεύουσα έχει ακόμα η γλώσσα που είναι τελευταία φάση μιας μακριάς φυσικής εξέλιξης, που έχει ζωντάνια, εύλυγισία και προσαρμοστικότητα και είναι η νεοελληνική σκέψη και αίσθηση υλοποιημένη. Δάνεια κάνουν όλες οι ζωντανές γλώσσες και όσο για την καθαρεύουσα έχει δείξει ιδιαίτερη προτίμηση στα ξένα φραστικά σχήματα. Η τελική άλλωστε καταβίωση της δημοτικής προέρχεται από το γεγονός ότι είναι η γλώσσα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αυτού του αδαπάνητου έθνικού κεφαλαίου που μας ανεβάζει σε εύρωπαίκα επίπεδα επιδόσεων και μας επιβάλλει ισότιμα μέλη ανάμεσα στην κοινωνία των έθνών. Τον τελευταίο καιρό η δημοτική έχει αρχίσει να κατακτά με ιδιαίτερη επιτυχία και έδαφη που νομίζονταν ως χθές αποκλειστικά φέουδα της καθαρεύουσας, διαλύοντας έτσι το μύθο ότι οι έκφραστικές της δυνατότητες είναι περιορισμένες. Δεν έχετε παρά να ρίξετε μία ματιά στα φιλοσοφικά συγ-

γράμματα του Παπανούτσου, του Κανελλόπουλου και του Τσάτσου, τις μαθηματικές έργασίες του Κριτικού, τη Μαιευτική του Λούρου, την Ήλεκτρολογία του Γιαννόπουλου, στον μεταφρασμένο αστικό κώδικα.

Μία τελευταία κατηγορία οπαδών της διγλωσσίας έθλεπε μέχρι χθές απαραίτητη τη διδασκαλία και της καθαρεύουσας στο δημοτικό σχολείο, αφού τα έλληνόπουλα στη μεγίστη τους πλειονότητα θα έβγαιναν στη ζωή με μόνο το άπολυτήριο του δημοτικού και θα την έβρισκαν μπροστά τους, στις δοσοληψίες τους με το κράτος, έπισημοποιημένη από το Σύνταγμα. Και λέμε μέχρι χθές, γιατί το τελευταίο νομοθέτημα, έπεκτείνοντας την υποχρεωτική εκπαίδευση από έξι σε έννέα χρόνια, όρίζει συγχρόνως ότι η διδασκαλία της καθαρεύουσας θα γίνεται συστηματικά στα γυμνάσια έπομένως όλα τα έλληνόπουλα θα έχουν την εύκαιρία να τη γνωρίσουν. Στο δημοτικό μόνο μία πρώτη οικείωση με την καθαρεύουσα προβλέπεται στις δύο τελευταίες τάξεις από το άκουσμα απλώς κειμένων της καθαρεύουσας και περικοπών από τα Εύαγγέλια.

Προέρχομαι από τις τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και έχω ζήσει από κοντά το δράμα των παιδιών μας που αγωνίζονταν μάταια να όρθοδοδίσουν γλωσσικά και να ξανακάμουν δική τους τη γλώσσα των πατέρων τους. Σήμερα μπορούμε να πούμε με θεβαιότητα ότι η νοσηρή εκείνη κατάσταση ανήκει πια όριστικά στο παρελθόν. Το δημοτικό σχολείο, βασικό σχολείο του έθνους, ξαναβρίσκει τη γλώσσα του, που είναι και η έθνική γλώσσα των Έλλήνων. Το Παιδαγωγικό Ίνστιτούτο σύντομα θα έφοδιάσει το μαθητόκοσμο με μία γραμματική αυτή της συνταγμένης δημοτικής, μία έπιτομή της μεγάλης κρατικής γραμματικής του Τριανταφυλίδη, προσαρμοσμένης για σχολική χρήση. Και θ' ακολουθήσουν νέα, υποδειγματικά και άλλα βοηθητικά κείμενα, αντάξια των προσδοκιών του ποιητή που ήθελε «και τα βιβλία να είναι σαν κρίνα. Του τραγουδιού τη γλώσσα αντίλαλώντας και τα βιβλία σαν τα τραγούδια να είναι!»

Α. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

Του κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

Υποδ/ντου Μαρσλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἡ Πολιτεία εἶναι ἓνας ὁργανισμός, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλές, στενά συνδεμένες καὶ σὲ ἀλληλεπίδρασι εὐρισκόμενες, λειτουργίες. Ἡ σπουδαιότερη ὁμῶς ἀπὸ τίς λειτουργίες αὐτὲς εἶναι ἡ Παιδεία.

Στὶς χώρες ὅπου ἡ στάθμη τῆς Παιδείας εἶναι ὕψηλὴ, καὶ ἡ ὁργάνωσις τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἀπὸ τοῦ Νηπιαγωγείου ἕως τοῦ Πανεπιστημίου, ἀρτία, τὰ δικαστήρια, οἱ φυλακές, τὰ ἐγκλήματα, οἱ δίκες, οἱ φυλακισμένοι, τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα εἶναι λιγώτερα, καὶ γενικὰ τὸ ποῖόν καὶ ἡ στάθμη τῶν πολιτῶν ἀνώτερη καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος ὁμαλώτερος καὶ ἁρμονικώτερος.

Ἀλλες κοινωνικὲς λειτουργίες ὅπως: α) ἡ Δικαιοσύνη, β) ἡ Ἀσφάλεια, γ) ἡ Κοινωνικὴ Πρόνοια, δ) ἡ Ὑγεία, ε) ἡ λειτουργία τῆς Οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως κ.ἄ. ἔρχονται σὲ δεύτερη, μοῖρα. Ἐπειδὴ ὁμῶς οἱ καρποὶ καὶ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς Παιδείας δὲν εἶναι ἄμεσα καὶ φανερά, γι' αὐτὸ ὁ πολὺς κόσμος πέφτει στὴν πλάνη νὰ ὑποτιμᾷ τὴν οἰκονομικὴ κυρίως ἀξία καὶ σπουδαιότητα τῆς Παιδείας. Ὡστόσο, τὸ ποῖόν τῶν ἄλλων κοινωνικῶν λειτουργιῶν προσδιορίζεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τῆς Παιδείας. Ἡ Παιδεία λοιπόν, ὅπως σοφὰ γράφει κάπου ὁ Στέλιος Ε. Παπαδάκης «δὲν συγκρίνεται μὲ καμμιά ἄλλη κοινωνικὴ λειτουργία καὶ δεσπάζει ὅλων, ὅπως βιολογικά ὁ ἐγκέφαλος δεσπάζει ὅλων τῶν ἄλλων ὁργάνων τοῦ ἀνθρώπινου ὁργανισμοῦ».

Ἐξ ἄλλου ὁ Πλάτων, εἰς τὸν Πρωταγόρα, θεωρεῖ ὡς κατ' ἐξοχὴν σπουδαιότερες λειτουργίες τὴν «Αἰδῶ» καὶ τὴν «Δίκην», δηλαδὴ τὴν Παιδείαν καὶ τὴν Δικαιοσύνην. Ἀλλὰ εἶναι φανερό, ὅτι, μετὰ τῶν δυὸ αὐτῶν λειτουργιῶν, ἀνώ-

τερη εἶναι ἡ Παιδεία, διότι ἡ Δικαιοσύνη προάγεται διὰ τῆς Παιδείας.

«Τὸ Ἄλφα τοῦ ἀναμορφωτικοῦ χάρτη τῶν πραγμάτων τοῦ Κράτους» γράφει ὁ Παλαμάς, «ἀποτελεῖ ἡ Παιδεία. Γιατὶ αὕτῃ θὰ μᾶς δώσῃ ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνάγκη σήμερα ἡ κοινωνία».

Τὸ πνεῦμα καὶ ὁ πόνος τῆς ἀνθρωπότητος ἐδημιούργησαν ἓνα σύνολο ἀξιῶν πού λέγεται Πολιτισμός. Γιὰ τὴν κατανόησιν, τὴν συντήρησιν, τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν μετάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ μᾶς ἀπὸ τὴν μιὰ γενεὰ στὴν ἄλλη, τὸ σπουδαιότερο καὶ ἀποτελεσματικώτερο μέσον εἶναι τὸ Σχολεῖο. Ὁ ἐργάτης τῆς Παιδείας — ὁ δάσκαλος — εἶναι ὁ φορεὺς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σοφίας, ὁ δαδούχος καὶ μεταλαμπαδευτὴς τῶν γνώσεων καὶ τῆς Ἐπιστήμης.

Ἡ Παιδεία μεταβιβάζει στὴν νέα γενεὰ τὴν πνευματικὴ κληρονομιά τοῦ λαοῦ μας καὶ συγχρόνως προσπαθεῖ νὰ τὴν καταστήσῃ δημιουργικὸ ὑπῆρξιν τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ του, νὰ τοῦ αὐξήσῃ τὴν ἀνθρωπιά καὶ νὰ τὸν κἀνὴ πρόμαχο τῶν ἰδανικῶν τῆς.

Τὸ σχολεῖο ἀποτελεῖ τὴν κυριώτερη λειτουργίαν τοῦ πνευματικοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος.

Κύριος σκοπὸς τοῦ σχολείου εἶναι ἡ μεταλαμπάδευσις τοῦ πολιτισμοῦ στὶς ψυχὰς τῶν νέων. Χωρὶς τὸ σχολεῖο, δὲν εἶναι δυνατὸς οὔτε πολιτισμός, οὔτε πνευματικὸς βίος τοῦ ἀτόμου.

Ὁ Ἕλληνας Δάσκαλος εἶναι αὐτὸς πού ἐπωμίζεται τὸ θάρος τῆς εὐθύνης καὶ τὴν ὕψηλὴ ἀποστολὴ τῆς συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐθνικῆς ψυχῆς. Αὐτὸς διατηρεῖ ὕψηλά τὸν Ἐθνικὸ παλμὸ μεγάλων καὶ μικρῶν. Εἶναι ὁ φρουρὸς τῶν ἐθνικῶν καὶ ἠθικῶν συνό-

ρων τῆς Πατρίδος μας. Εἶναι ὁ θεματοφύλακας τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων τῆς Φυλῆς. Ὁ ἀκάματος καὶ πρωτοπόρος ἐργάτης τοῦ πνεύματος. Ὁ ἀκαταπόνητος μαχητὴς τῆς προόδου. Ὁ δημιουργὸς τοῦ ὠραίου καὶ ἠθικοῦ κόσμου. Ὁ Δάσκαλος ἐπιτελεῖ μεγάλη καὶ ἐθνικὴ ἀποστολή: μὲ τὸ ὑψηλὸ τοῦ ἔργο, δημιουργεῖ τὰ θάθρα, τὰ γερά θεμέλια, ἐπάνω στὰ ὁποῖα στηρίζονται ἡ ἀρμονικὴ συμβίωσις καὶ τὸ Κράτος. Κάθε σχολεῖο ἀποτελεῖ καὶ ἕναν πνευματικὸ φάρο. Στὴν πόλι ἡ στὴν ὑπαιθρο, ὅπου καὶ ἂν θρίσκειται, ὁ δάσκαλος σφυρηλατεῖ τὶς ψυχὰς τῶν Ἑλληνοπαίδων, σύμφωνα μὲ τὶς αἰώνιες ἀρχές τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ. Ὁ Δάσκαλος δὲν εἶναι ἀπλὸς ἐργάτης στὴν οἰκοδόμησι τῆς ψυχῆς τῶν νέων, εἶναι ἀρχιτέκτων. Ἡ Παιδεία συνεπὼς ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ Ἐθνικοῦ μας Οἰκοδομήματος. Δὲν ὑπάρχει λειτούργημα ὑψηλότερον ἀπὸ τὸ δασκαλικόν. Στὴν Παιδεία στηρίζεται τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, γιατί στο σχολεῖο ἐμπιστεύεται ἡ Πολιτεία τὴν ψυχὴ καὶ τὴν σκέψιν τῶν γενεῶν ποὺ διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Μία χώρα ποὺ δὲν ρίχνει τὸ θάρος τοῦ ἐνδιαφέροντος στὴν Παιδεία, εἶναι χώρα χαμένη. Ὅπου ἡ Παιδεία εἶναι κακὴ, ἐκεῖ βασιλεύει ἡ ἀρνησις, ἡ στείροτης, ἡ ἀδράνεια, ἡ νάρκη, ὁ ἠθικὸς ξεπεσμός, ἡ ἀκολασία, τὸ ἔγκλημα, ἡ ξεραΐλα, ἡ ἐρημιὰ καὶ ἡ ψυχικὴ γύμνια. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ γίνεται στεγνὴ ἀπὸ αἰσθήματα. Τὰ δικαστήρια δὲν προλαμβάνουν νὰ δικάζουν τὰ πάσης φύσεως ἀδικήματα, πρὸς καταστολὴ δὲ αὐτῶν οἱ ἐπιβαλλόμενες ποινὲς εἶναι συνήθως αὐστηρότατες. Τὰ Ἰατρεία, τὰ Νοσοκομεῖα, οἱ Κλινικὲς, τὰ Σανατόρια καὶ οἱ νεκροθάφτες κάνουν χρυσὲς δουλειές.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι τὰ δῶρα τῆς παραμελημένης, τῆς κακῆς Παιδείας. Γι' αὐτό, ἡ παραμέλησις τῆς Παιδείας ἀπὸ μέρους τῆς Πολιτείας εἶναι ἐγκληματικὴ γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη Ἐθνικὴ ζημιὰ μεγίστη.

Ἐθνικὴ Παιδεία καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις

Ἡ Παιδεία τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ μιὰ γόνιμη ἐπένδυσιν, καὶ ἐπὶ πλέον μιὰ ἀνάγκη. Ὅσα περισσότερα χρήματα δαπανῶνται γιὰ τὴν ἀνέγερσιν σχολείων, τὸν διορισμὸν δασκάλων καὶ γενικὰ τὴν βελτίωσιν τῆς Παιδείας καὶ τὴν μόρφω-

σιν τοῦ λαοῦ, τόσο μεγαλύτερη θὰ εἶναι καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀπόδοσις.

Ἡ πραγματικὴ Παιδεία ἀποτελεῖ τὴν βασικὴ ὑποδομὴ καὶ τὴν στοιχειώδη προϋπόθεσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

Ὁ βασικώτερος παράγων στὴν δημιουργίαν προόδου εἶναι ὁ Ἄνθρωπος. Στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξιν μιᾶς χώρας, ὁ Ἀνθρώπινος παράγων θεωρεῖται σήμερον σπουδαιότερος καὶ ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν παράγοντα τῶν φυσικῶν πηγῶν πλούτου.

Ἐπ' αὐτοῦ, σὲ ἕνα περισπούδαστο ἄρθρο του, ὁ γνωστὸς λογοτέχνης Γιώργος Θεοτοκάς, ἐπισημαίνοντας τὸ ὑπ' ἀριθ' 1 σημερινὸ Ἑλληνικὸ πρόβλημα, τονίζοντας δηλαδὴ τὴν κεφαλαιώδη σημασίαν ποὺ ἔχει ἡ ἐκπαίδευσιν στὴν ζωὴ τοῦ Ἔθνους, γράφει: «Σημαντικὴ, καινούργια ἀνάπτυξις δὲν πρέπει νὰ περιμένουμε σὲ κανέναν τομέα, χωρὶς τὴν ἀντίστοιχὴ ἐξύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ μας ἐπιπέδου. Λαοὶ ἀπαιδευτοὶ δὲν μποροῦν οὔτε σοβαρὴ βιομηχανία νὰ ἀναπτύξουν, οὔτε ὀργανωτικὰς ἱκανότητες νὰ παρουσιάσουν, οὔτε ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ πρόδοον νὰ ὠφεληθοῦν, οὔτε τὴν ἴδιαν τὴν προσωπικὴν ζωὴν τους νὰ βελτιώσουν, ἀκόμα καὶ ἂν τοὺς δοθοῦν τὰ μέσα. Γιὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ πολιτικὴ ἐπενδύσεων καὶ οἰκονομικὸν προγραμματισμὸν, χωρὶς παράλληλη προσπάθεια καὶ ἀνάλογες ἐπενδύσεις στὴν ἐκπαίδευσιν». Ἐν συνεχείᾳ ἐκφράζει τὸ διάχυτον παράπονον τῆς μορφωμένης κοινωνικῆς γνώμης πρὸς τοὺς πολιτικούς μας: Ὅτι δηλ. στὴν κρίσιν αὐτῆς περιόδου ποὺ περνοῦμε, δὲν ἔδωκαν στὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας τὴν κεφαλαιώδη σημασίαν ποὺ ἔχει στὴν ζωὴ τοῦ Ἔθνους. Κανένας πολιτικὸς δὲν δέχεται νὰ ἀναλάβῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ νὰ δώσῃ ἐκεῖ τὸ μέτρο τῶν ἱκανοτήτων του καὶ τῶν φιλοδοξιῶν του. Ἡ ἀνησυχία δὲ αὐτῇ—παρρηρεῖ—δὲν ἀφορᾷ τὸ οἰκονομικὸν μας μέλλον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἔθνους γενικώτερα. Καὶ καταλήγει: Μόνο μιὰ μεγάλη, πολὺχρονη, ἐμπνευσμένη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Παιδείας μας θὰ βοηθήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ συνειδητοποιήσῃ ἐντελῶς τὴν πνευματικὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀξίαν της, ἐνῶ παράλληλα θὰ τοῦ προσφέρῃ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια γιὰ νὰ λάβῃ μέρος στὴ σύγχρονη ζωὴ, ὡς ἴσος ἀνάμεσα σὲ ἴσους. (1)

1. Γ. Θεοτοκάς: «Ἡ Κοινὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους» ἐφημερίς «Βῆμα», 11-6-1961.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, ἀναμφισβήτητος, ὁ κύριος οἰκονομικὸς παράγων ἑνὸς τόπου, τὸ δὲ ἦθος τοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς μεριᾶς καὶ ἡ μόρφωσίς τοῦ ἀπὸ τῆς ἄλλης εἶναι τὰ κυριώτερα μέσα ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ παράγοντος.

Ὅλοι οἱ ἄλλοι παράγοντες τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς τόπου — ἡ γεωγραφικὴ τοῦ θέσις καὶ οἱ διάφορες πλουτοπαραγωγικὲς τοῦ πηγές — ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀξιοποίησίν τοις, δηλ. ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ εἶναι τόσο φανερό, ὥστε τὸ νὰ τὸ τονίξῃ κανεὶς νὰ ἀποτελῇ θαυτολογία.

Καὶ ὁμῶς, οἱ πιὸ ἀπλές καὶ ζωτικὲς ἐλήθειες μποροῦν νὰ ἀχρηστευθοῦν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ τὶς πιὸ δαιδαλικὰ καὶ θανατερές πλάνες. Ἔτσι ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες μεμψιμοιροῦμε αἰωνίως γιὰ τὴν φτώχεια τοῦ τόπου μας, ἐνῶ ἄλλοι λαοὶ μὲ φτωχότερους ἀπὸ τοὺς δικούς μας πόρους καὶ μὲ λιγώτερα ἴσως φυσικὰ τάλαντα — οἱ Νορβηγοί, οἱ Δανοί, οἱ Ἑλβετοί — ἀνέπτυξαν τὴν ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ τοὺς οἰκονομία σὲ βαθμὸ ὑψηλότητα.

Καὶ ἀντιθέτως, λαοὶ σὲ χώρες μέγαλο φυσικὸ πλοῦτο, ὅπως εἶναι μερικὲς Νοτιοαμερικανικὲς Δημοκρατίες, παρουσιάζουν φανερὴ καθυστέρησι σὲ οἰκονομικὴ, Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ ἐξέλιξι.

Χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι ὅσα γράφει ἕνας σύγχρονος συγγραφεὺς τῆς Βενεζουέλας: «Πολλὴ εἶναι ἡ γῆ, πολὺς ὁ ἥλιος, πολὺ τὸ χρῆμα, πολλὰ οἱ ἀσθένειες καὶ πολὺ τὸ πετρέλαιον. Στὴν τεράστια πειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ ἀνήκουν ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀσθένειες. Οἱ ἄλλοι μοιράζονται μεταξὺ τοὺς τὰ ὑπόλοιπα. Τὸ Καράκας εἶναι ἡ θιτρίνα, ἡ ἐπαρχία εἶναι ἡ φρικτὴ πραγματικότης».

Παρόμοια θέσι ὑποστηρίζει καὶ ἡ Ἰσοκράτης στὸν «περὶ εἰρήνης» λόγο τοῦ (κεφ. λκ' 116 - 118) καὶ προτρέπει τοὺς Ἀθηναίους νὰ σκεφθοῦν ἐπάνω σὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα:

«Φιλοσοφῆσατε καὶ σκεφθῆτε γιὰ ποιὰς αἰτίας οἱ Θεσσαλοὶ, ποὺ παρέλαβον πάρα πολλοὺς πλοῦτους καὶ ἔχουν μιὰ χώρα ἄριστη καὶ μεγάλη, κατήντησαν ἄποροι, ἐνῶ οἱ Μεγαρεῖς ποὺ ἦσαν στὴν ἀρχὴ μικροὶ καὶ ἄσημοι καὶ οὔτε εἶχαν γῆ, οὔτε λιμάνια, οὔτε μεταλλεῖα, ἔχουν κάνει σπιτικά ἀπὸ τὰ καλύτερα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τῶν μὲν Θεσσαλῶν τὶς ἀκροπόλεις ἄλλοι κατέχουν... οἱ δὲ Μεγαρεῖς, μὲ μικρὴ δύναμη, τὶς δικὰς τῶν διοικοῦν ὅπως θέλουν. Ἐπὶ πλέον, οἱ πρῶτοι τρώγονται μεταξὺ τοὺς, ἐνῶ

οἱ δεῦτεροι ποὺ θρίσκονται μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων, τῶν Θηβαίων καὶ τῶν Ἀθηναίων ἔχουν πάντα εἰρήνη. Ἄν αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια συλλογισθῇτε, θὰ θρῆτε πῶς αἰτία τῶν κακῶν εἶναι ἡ ἀκολασία καὶ ἡ προστυχία, ἐνῶ τῶν ἀγαθῶν ἡ σωφροσύνη. Αὐτὴ καὶ σεῖς τὴν ἐπαινεῖτε στοὺς ἰδιώτες καὶ τὴν θεωρεῖτε ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ζῇ κανεὶς μὲ ἀσφάλεια καὶ νὰ εἶναι καλὸς πολίτης. Δὲν ἔχετε ὁμῶς τὴν ἴδια γνώμη καὶ γιὰ τὴν πολιτεία, ἂν καὶ οἱ πόλεις, ποὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἰδιώτες, πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὶς ἀρετὲς καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὶς κακίες. Γιατὶ ἕνας ἰδιώτης μπορεῖ νὰ πεθάνῃ πρὶν πληρώσῃ τὶς ἀμαρτίες τοῦ· οἱ πολιτεῖες ὁμῶς ποὺ εἶναι ἀθάνατες ὑφίστανται τὶς τιμωρίες καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τοὺς Θεοὺς».

Τὸ διδάγμα τοῦτο εἶναι μεγάλο καὶ ἔχει δοθῇ αὐτοῦσιο καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγάλους σοφοὺς. Διαβάζομε στὸ Δευτερονόμιο (ια' 10 - 25):

«Ἡ γῆ ποὺ πηγαίνει νὰ κληρονομήσῃς δὲν εἶναι ὅπως ἡ γῆ τῆς Αἰγύπτου, ἀπ' ὅπου ἔρχεσαι, ὅπου σπέρνουν τὸν σπόρο καὶ τὸν ποτίζουν μὲ τὰ πόδια σὰν λαχανόκηπο· ἡ γῆ ποὺ πηγαίνει νὰ κληρονομήσῃς εἶναι γῆ ὀρεινὴ, πίνει τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, εἶναι γῆ ποὺ τὴν διαφεντεύει ὁ Θεός, ποὺ τὰ μάτια τοῦ Θεοῦ σου τὴν παρακολουθοῦν ὀλοχρονίς.

Ἄν εἰσακούσετε ὅλες τὶς ἐντολές τοῦ, ὅσες ἐγὼ σήμερα σὰς ἐπαναλαμβάνω, δηλ. νὰ ἀγαπᾶτε τὸν Θεὸν σας καὶ νὰ τὸν λατρεύετε μὲ ὅλη σας τὴν καρδιά καὶ μὲ ὅλη σας τὴν ψυχὴ, θὰ σὰς δίνη θὰ συγκομίζετε τὸ σιτάρι σας καὶ τὸ κρασί σας καὶ τὸ λάδι σας, στὰ ζωντανά σας θὰ σὰς δίνη χόρτο ἀπὸ τὰ χωράφια σας. Καὶ ἀφοῦ φᾶς καὶ χορτάσῃς, πρόσεχε νὰ μὴν πλατυνθῇ ἡ καρδιά σου καὶ ξεθγῇ καὶ λατρέψῃ καὶ προσκυνῇ ἄλλους Θεοὺς καὶ θυμῶσῃ ὁ Κύριος μὲ ἐσᾶς καὶ κατακρατήσῃ τὸν οὐρανὸ νὰ μὴν θρέχῃ καὶ τὴ γῆ νὰ μὴ γενῇ καρπὸ καὶ χαθῇτε ἀπὸ τὴν ἀγαθὴ γῆ ποὺ σὰς ἔδωκε ὁ Κύριος.

Βάλτε αὐτὰ τὰ λόγια στὴν καρδιά καὶ στὴν ψυχὴ σας καὶ κρατᾶτε τα μὲ τὸ χέρι σας ἀσάλευτα μπροστὰ στὰ μάτια σας. Καὶ διδάσκετέ τα στὰ παιδιὰ σας, ὅταν κάθεσθε στὸ σπιτί σας καὶ ὅταν περπατᾶτε στὸ δρόμο, καὶ ὅταν πᾶτε νὰ πλαγιάσετε καὶ ὅταν σηκῶνεσθε ἀπὸ τὸ κρεβάτι σας: Γράφετέ τα στὸ κατῶφλι τῶν σπιτιῶν σας καὶ ἐπάνω στὶς πόρτες σας, γιὰ νὰ πολυχρονίσετε καὶ ἐσεῖς καὶ τὰ παιδιὰ σας, ὅπως ὑπεσχέθη ὁ Κύριος στοὺς πατέρες σας.

Ἄν εἰσακούσετε ὅλες αὐτὲς τὶς ἐντο-

λές πού σήμερα σᾶς λέγω: νά ἀγαπάτε τόν Θεόν μας καί νά ἀκολουθεῖτε τοὺς δρόμους τοῦ καί νά προσκολλησθε σ' Αὐτόν... κανένας δέν θά ἀντισταθῇ σέ πᾶς ὁ Θεός θά ἐπιβάλῃ στό πρόσωπο τῆς γῆς τὸν τρόπο σας καί τὸν φόβο σας καί θά καθίσετε πάνω στή γῆ μέ τὸν τρόπο πού σᾶς εἶπε».

Ὁ Βιβλικὸς συγγραφεὺς ἐπιμένει νά διδάσκουμε στὰ παιδιὰ μας τὶς αἰώνιες αὐτὲς ἀλλὰ εὐκολοξέχαστες ἀλήθειες καί ὅταν καθόμαστε καί ὅταν περπατοῦμε, καί ὅταν πлагιάζουμε καί ὅταν σηκώνομαστε καί νά τὶς χαράζουμε στὰ κατώφλια τῶν σπιτιῶν μας καί στὶς πόρτες μας.

Τόση εἶναι ἡ σημασία τους γιὰ τὴν εὐημερία τῶν ἀνθρώπων καί τῶν πολιτειῶν καί γιὰ τὴν Ἐθνικὴ ἀσφάλεια καί τὸ Ἐθνικὸ μεγαλεῖο.

Αὐτὰ τὰ λίγα καί ἀδιαφιλονίκητα γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἡθους στὴ Ἐθνικὴ ζωή.

Εἶναι ἀπαραίτητο νά γίνῃ πῶς στὸν καθένα μας, ὅτι τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο ἑνὸς ἔθνους εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὅλες γενικῶς οἱ φυσικὲς πηγὲς πλούτου ἔρχονται σὲ δευτέρη μοῖρα, εἶναι οἱ παθητικοὶ λεγόμενοι παράγοντες, πού γιὰ νά ἀξιοποιηθοῦν καί ἀποδώσουν χρειάζονται τὸν κατ' ἐξοχὴν δυναμικὸν παράγοντα, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς πού, μέ τὶς γνώσεις του, τὴν ὀργάνωσι καί τὴν ἐπινοητικότητά του, ἐκμεταλλεύεται τὶς πλουτοπαραγωγικὲς πηγές. Αὐτὸς ἐπινοεῖ τελειότερα συστήματα ἐκμεταλλεύσεως τῶν φυσικῶν πηγῶν πλούτου καί τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, κάνει συνδυασμούς καί ἀνακαλύπτει νέες παραγωγικὲς πηγές. Χωρὶς τὶς δημιουργικὲς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς τὶς ἐπιστημονικὲς καί τεχνικὲς γνώσεις του, τίποτε τὸ ἀξιόλογο δέν εἶναι δυνατόν νά γίνῃ. Γι' αὐτὸ καί οἱ μεγαλύτερες ἐπενδύσεις πρέπει νά γίνονται ὄχι στὴν Γεωργία, τὴν Βιομηχανία, τὸ ἔμποριο, τὴν Ναυτιλία κ.λ.π., ἀλλὰ στὸν ἀνθρώπινο παράγοντα. Γιὰ τὴν παραγωγικότερη ἀπόδοσι τῶν φυσικῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, εἶναι ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος νά ἐκπαιδεύεται καταλλήλως.

Κατὰ συνέπεια, οἱ μεγαλύτερες ἐπενδύσεις πρέπει νά γίνονται στὴν Παιδεία. Πρῶτα σχολεῖα καί δασκάλους, καί ἔπειτα δρόμους καί γεφύρια. Πρῶτα ἡ ἐκπαίδευσις, καί ὕστερα ὁ Τουρισμός. Ἡ γῆ, ἡ κτηνοτροφία, ἡ βιομηχανία, τὸ ἔμποριο κ.λ.π. δέν παράγουν μόνα τους. Χρειάζεται ὁ ἐγκέφαλος, χρειάζεται ὁ ἰθὺνων νοῦς πού θά τὰ ὀργα-

νώσῃ καί θά τὰ διευθύνῃ καταλλήλως. Ὅλα, μὰ ὅλα, ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ὑπηρεσίες τοῦ ἀνθρώπου: τοῦ ἀνθρώπου — γεωπόνου, χημικοῦ, βιολόγου, μηχανικοῦ, τεχνικοῦ, εἰδικευμένου ἐπιστήμονος. Οἱ οἰκονομικῶς καθυστερημένες χώρες εἶναι παράλληλα καί πνευματικῶς καθυστερημένες.

Οἱ τρεῖς συντελεστὲς τῆς παραγωγῆς εἶναι: τὸ ἔδαφος, ἡ ἐργασία καί τὸ κεφάλαιο. Ὡστόσο, ἡ παραγωγικότης καί τῶν τριῶν αὐτῶν συντελεστῶν εἶναι χαμηλή, χωρὶς τὸν ἀνώτερο τεχνικὸ καί πνευματικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἀνειδικεύτου ἐργάτου εἶναι, ὡς γνωστόν, κατὰ πολὺ χαμηλότερη ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη παραγωγή τοῦ εἰδικευμένου. Τὸ ἔδαφος πάλι καί τὸ κεφάλαιο, χωρὶς τὴν ἐπιστημονικὴ ἐκμετάλλευσί τους δέν ἀποδίδουν ὅσο δύναται νά ἀποδώσουν. Αὐτὸ τὸ βλέπει κανεὶς σὲ ὅλες τὶς ὑπανάπτυκτες χώρες. Ἐκεῖ ἡ ἐκπαίδευσις — Στοιχειώδης — Μέση — Ἀνωτέρα — εἶναι ὑπανάπτυκτη. Τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν λαῶν αὐτῶν εἶναι χαμηλό. Ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος τὸ ἴδιο. Γιὰ νά ἐπιτευχθῇ συνεπῶς ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος χρειάζεται πρωτίστως ἄρτιο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα «ἡ οἰκονομικὴ δηλ. ἀνθesis μιᾶς χώρας στὸ φινάλε τῆς εἶναι ὑπόθεσις πνευματικῆ».

Σὲ ἓνα σύντομο βιβλίον μέ τὸν τίτλο «Ἐπιστήμη, Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις καί Κυβερνητικὴ Πολιτικὴ», γραμμένο ἀπὸ μία ομάδα Οἰκονομολόγων, πού ἐξέδωσε ὁ Ο.Ο.Σ.Α. (Ὁργανισμὸς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καί Ἀναπτύξεως), μεταξὺ ἄλλων τονίζεται καί τοῦτο: Ἔως τώρα οἱ μελέτες σχετικὰ μέ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξι ἐδιναν τὴν μεγαλύτερη σημασία στὴν συσσώρευσι κεφαλαίων καί ἄφηναν σὲ δευτερεύουσα θέσι τὴν ἔρευνα καί τὴν Ἐκπαίδευσι. Τώρα ὁμως μερικοὶ οἰκονομολόγοι ὑποστηρίζουν ὅτι στὶς βιομηχανικὲς χώρες πρέπει νά διατίθενται γιὰ τὴν ἔρευνα καί ἐκπαίδευσιν τὰ 90% περίπου τῆς αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ προϊόντος.

Ὁ Ο.Ο.Σ.Α. ἀναφέρει ἐπίσης σὲ ἀπολυτοὺς ἀριθμοὺς τὶς δαπάνες πού ἔχουν κάμει κατὰ τὸ ἔτος 1961 τέσσαρες χώρες:

1) Ὁ Καναδᾶς ἐδαπάνησε γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα 212.316.000 Καναδικὰ δολλάρια.

2) Ἡ Γαλλία 2.676.000.000 νέα φράγκα.

3) Ἡ Μ. Βρετανία 348.500.000 στερλίνες καί

4) ΟΙ Ήνωμένες Πολιτείες 9.278.000.000 δολάρια.

Έξαιρνοντας δὲ τὴν μεγάλη σημασία τῆς ἐκπαιδεύσεως ὁ Ο.Ο.Σ.Α. τονίζει ὅτι οἱ κυβερνήσεις ὀφείλουν νὰ συμβάλουν στὴν προσαρμογὴ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ στὴν ἐξέλιξι τῶν τεχνικῶν μεθόδων. Πρέπει νὰ δοθῇ πλατύτερη μόρφωσι σὲ ὅλους τοὺς ἐργαζομένους. Ἡ Ἑπαγγελματικὴ Ἑκπαίδευσις πρέπει νὰ ἔχῃ ἕνα λιγώτερο εἰδικὸ χαρακτήρα. Στὶς ἀνώτερες βαθμίδες πρέπει νὰ δοθῇ μεγαλύτερη φροντίδα στὴν καλὴ ἐκπαίδευσι τῶν μελλοντικῶν Διευθυντῶν καὶ τῶν μελλοντικῶν ἐρευνητῶν. Ἡ ἐκπαίδευσις ἀποτελεῖ οὐσιώδες στοιχεῖο κάθε ἐπιστημονικῆς πολιτικῆς, ὅχι μόνο γιατί δημιουργεῖ ἕνα ψυχολογικὸ κλίμα ποὺ εὐνοεῖ τὴν καινοτομία, ἀλλὰ κυρίως γιατί ἐξασφαλίζει τοὺς κατάλληλους ἀνθρώπινους πόρους, χωρὶς τοὺς ὁποίους ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἶναι ἀδιανόητος. (1)

Σὲ ἕνα εἰδικὸ πάλι μῆνυμά του πρὸς τὸ Κογκρέσσο, ὁ Πρόεδρος Κέννεντυ εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Ἡ πρόοδος μας σὰν ἔθνος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γρηγορώτερη ἀπὸ τὴν πρόοδό μας στὴν ἐκπαίδευσι. Οἱ προσδοκί-ες μας γιὰ τὴν ἡγεσία τοῦ κόσμου, οἱ ἐλπίδες μας γιὰ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξι, καὶ οἱ ἀπαιτήσεις μας σὰν πολῖτες σὲ μιὰ περίοδο ὅπως ἡ δική μας, καθιστοῦν ἀναγκαῖα τὴν ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἀνάπτυξι τῆς ἱκανότητος κάθε νέου Ἀμερικανοῦ.

Ὁ ἀνθρώπινος νοὺς εἶναι ὁ βασικώ-τερος πόρος ποὺ διαθέτουμε. Ἕνα ἰσορροπημένο κρατικὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ προχωρήσῃ πολὺ πέρα ἀπὸ τὴν δημιουργία κινήτρων γιὰ ἐπενδύσεις σὲ βιομηχανίες καὶ ἐργαλεῖα. Πρέπει ἐπίσης νὰ συμπεριλάβῃ ἐξ ἴσου ἀποφασιστικὰ μέτρα γιὰ ἐπενδύσεις σὲ ἀνθρώπινα ὄντα, τόσο στὴν βασικὴ τους ἐκπαίδευσι καὶ μόρφωσι ὅσο καὶ στὴν εἰδικὴ κατάρ-τισί τους γιὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία. Χωρὶς τέτοια μέτρα, ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν δὲν θὰ ἦταν σὲ θέσι νὰ ἀναλάβῃ τὶς εὐθύνες τῆς γιὰ τὴν ἐπέκτασι τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρα-τιωτικῆς μας δυνάμεως. Οἱ δίδυμοι σκο-ποὶ μας πρέπει νὰ εἶναι: ἕνα νέο ἐπίπε-δο ἀναπτύξεως στὴν ἐκπαίδευσι καὶ τὰ μέσα νὰ τὸ φθάσουν ὅλοι ὅσοι ἐπιθυ-μοῦν καὶ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ τὸ ἐ-

πιτύχουν. Καὶ κατέληγε μὲ τὴν ἀποστρο-φή:

Σύνιστῶ στὸ Κογκρέσσο ἕνα τριετὲς πρόγραμμα γενικῆς κρατικῆς ἐνισχύσε-ως γιὰ τὴν κατασκευὴ δημοσίων δημο-τικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων καθὼς καὶ γιὰ τοὺς μισθοὺς διδασκάλων καὶ καθηγητῶν.

Τὰ μέτρα αὐτὰ δικαιώνονται ἀπόλυ-τα ἀπὸ τὴν ἀξία — σὲ καιρὸ εἰρήνης ὅ-πως καὶ σὲ καιρὸ κινδύνου — γιὰ νὰ μορ-φώσουν καλύτερος πολῖτες καθὼς καὶ καλύτερος ἐπιστήμονες καὶ στρατιῶ-τες».

(Εἰδικὸ Μῆνυμα πρὸς τὸ Κογκρέσσο 20 Φεβρουαρίου 1961).

Ἡ θραδεῖα ἀνάπτυξις τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας ὀφείλεται πολὺ στὴν ἔλλει-ψι ἐπαρκoῦς ἀριθμοῦ ἀτόμων μὲ ὀργα-νωτικὲς ἱκανότητες καὶ ἀνάλογες τεχνι-κὲς καὶ ἐπαγγελματικὲς γνώσεις. Ὀφεί-λεται στὴν ἐλλιπῆ καὶ ἀνεπαρκῆ ἐκπαί-δευσί τους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ λαοῦ μας περιορίζεται στὴν Στοιχειώδη Ἑκπαίδευσι. Λίγοι συμπληρώνουν τὴν Μέση Ἑκπαίδευσι, ποὺ πρέπει νὰ θεω-ρῆται ὡς τὸ ἐλάχιστον δυνατόν γιὰ ἕνα καλὸ ξεκίνημα στὴν ζωὴ. Ἀπὸ τοὺς ἀ-ποφοίτους πάλι τῆς Μέσης Ἑκπαιδεύ-σεως πάρα πολλοὶ μὲ ἱκανότητες καὶ ταλέντα δὲν κατορθώνουν νὰ φοιτήσουν στὸ Πανεπιστήμιο. Γενικά οἱ νέοι μας δὲν ἐκπαιδεύονται στὸ ὕψος ποὺ τοὺς ἐ-πιτρέπουν οἱ ἱκανότητές των καὶ κατὰ συνέπεια δὲν προσφέρουν ἐκεῖνο ποὺ ἐκ φύσεως εἶναι ἱκανοὶ νὰ προσφέρουν στὸν ἑαυτὸ τους, τὶς οἰκογενεῖές των, τὴν κοι-νωνία καὶ τὸ ἔθνος. Ἡ συμβολὴ τους στὴν οἰκονομία καὶ τὸν πολιτισμὸ μας εἶναι πολὺ κατώτερη τῶν δημιουργικῶν ἱκανότητων τους. Ἡ ἀνεπάρκεια λοιπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως μειώνει τὴν δυναμικό-τητα τῆς ἐθνικῆς μας παραγωγῆς κατὰ πολλὰ δισεκατομμύρια.

Στὴν χώρα μας ἡ τεχνικὴ καὶ ἐπαγ-γελματικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι χαμηλὴ. Οἱ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι μας δὲν ἔχουν τὶς ἀνάλογες ἐπαγγελματικὲς γνώσεις γιὰ τὴν δυνατὴ αὐξησι τοῦ γε-ωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ εἰσοδήμα-τος.

Οἱ βιομηχανίες μας δὲν ἔχουν οὔτε ἀνώτερο προσωπικὸ ἐξωπλισμένο μὲ ἀρ-τία ἐπαγγελματικὴ κατάρτισι, οὔτε τοὺς ἐπαγγελματικὰ ἐξωπλισμένους ἐργάτες. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι οἱ περισσότε-ρες ἐπιχειρήσεις τῆς χώρας μας νὰ μὴ ἔχουν οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία, νὰ μὴ στηρίζονται σὲ στέρεο ἔδαφος, διατη-ρούμενες στὴν ζωὴ χάρις στὶς κρατικὲς

1. Maurice Rohrer : «Ἡ Ἑπιστήμη καὶ Οἰκονομικὴ Ἀνάπτυξις», περιοδ. «Νέα Οἰ-κονομία», τ. 204, 1968.

ἐπιχορηγήσεις καὶ σὲ προστατευτικὰ νομοθετικὰ μέτρα.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ πόσο ἡ ἔλλειψις κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρετῶν παρεμποδίζει τὴν οἰκονομικὴ μας πρόοδο καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴ μας ἀκτινοβολία καὶ ὅτι ἡ φτώχεια ποὺ δέρνει τὴν χώρα μας ἔχει τὴν πηγὴ της, στὴν ἔλλειψι Παιδείας, στὴν μὴ ἀξιοποίησι τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος, τοῦ ἐθνικοῦ δυναμικοῦ μας, στὴν κοινωνικὴ ἀδικία, στὶς ψυχῆς μας, στὶς πετρωμένες καρδιές μας καὶ ὅχι στὰ δῆθεν ἀγωνα ἐδάφη μας.

Ἡ Δαναι, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Ἑλβετία ὅπως γράφει κάπου ὁ Στέλιος Παπαδάκης, χώρες μὲ πολὺ μικρότερο φυσικὸ πλοῦτο ἀπὸ τὸν δικό μας ἀλλὰ μὲ χρηστὸς ἡγέτες, φύλακες τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους τῶν, οἰκοδόμους ἐρεισμάτων, ποτισμένους θαθεῖα μὲ τὴν ἀρχὴ πὼς τὸ συμφέρον τῶν ἀτόμων εἶναι ἀδιάρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, ἔκαναν μεγάλες ἐπενδύσεις στὴν Παιδεία, ἀξιοποίησαν ὅλο τὸ ἀνθρώπινο ἐθνικὸ δυναμικὸ τους, ἀνεκάλυψαν καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ ταλέντα καὶ τίς γενικὲς ἱκανότητες τοῦ παιδιοῦ, εἴτε στὴν πόλι θρισκόταν εἴτε στὸ ὄρεινὸ χωριό, εὐνοήθη καὶ ἐνισχύθη ἡ καλοήθεια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαπласθῇ μιὰ μορφωμένη καὶ μονοιασμένη κοινωνία καὶ ἐθνικὴ οἰκογένεια — μὲ τελικὴ συνέπεια τῶν μέτρων αὐτῶν: οἱ μικρὲς αὐτὲς χώρες νὰ ἀποτελοῦν παραδείγματα εὐημερίας

καὶ πραγματικῆς προόδου.

Δὲν μπορεῖ νὰ εὐημερήσῃ μιὰ χώρα, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι προικισμένη ἀπὸ φυσικὸ πλοῦτο, ὅταν οἱ πολῖτες της δὲν γνωρίζουν πὼς νὰ ἐκμεταλλεύωνται καὶ νὰ ἀξιοποιοῦν τὸν πλοῦτο αὐτό. Μιὰ χώρα μὲ εὐφορὴ γῆ, μὲ πλούσιο ὑπέδαφος καὶ ἄλλες πλουτοπαραγωγικὲς πηγές, μὲ χαμηλὴ ὁμως τὴν στάθμην τῆς Παιδείας της, θὰ γνωρίσῃ μιὰ μέρα τὴν φτώχεια καὶ τὴν δυστυχία. Ἀντιθέτως μιὰ ἄλλη χώρα μὲ ἄγωνα γῆ, μὲ δυσχερὴ οἰκονομικά, ἀλλὰ μὲ τέλεια ἐκπαίδευσι, εἶναι θέβαιον ὅτι ὅχι μόνο θὰ μειώσῃ τὴν δυστυχία τῶν κατοίκων της, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον θὰ εὐημερήσῃ.

Στὴν Σοβιετικὴ Ἑνωσι, στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὠρισμένες χώρες τῆς Δύσεως, ὅπου οἱ δαπάνες γιὰ τὴν ἐπέκτασι καὶ προαγωγὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως θεωροῦνται ὡς ἐθνικὴ ἐπένδυσις ἀπολύτου προτεραιότητος, ἡ ἀνάπτυξις εἶναι προηγμένη καὶ ἡ εὐημερία τῶν λαῶν τους μεγάλη. Ἐξ ἄλλου, οἱ Σπούτνικ, οἱ δορυφόροι κατὰσκοποι, ἡ κατάκτησις τοῦ διαστήματος καὶ γενικὰ ἡ ἱλιγγιώδης τεχνολογικὴ πρόοδος δὲν εἶναι παρὰ ἀποτέλεσμα καὶ ἔργο τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐκ τῶν δύο Κολοσσῶν τοῦ Κόσμου, ἡ Σοβιετικὴ Ἑνωσις τὸ ἐπέτυχε διὰ τῆς προωθήσεως τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τεχνικῆς, προτάσσουσα πρὸς τοῦτο τίς δαπάνες γιὰ τὴν Παιδεία ἔναντι πάσης ἄλλης δαπάνης.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Υπό ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Σ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Διδασκάλου μετεκπαιδευθέντος στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών
Διπλωματούχου τών Παιδαγωγικών του Πανεπιστημίου
του 'Εδιμβούργου

Οί πρώτες ενέργειες του παιδιού για την ανάγνωση δέν λαμβάνουν χώραν όταν τὸ παιδί γίνεται ἔξη ἐτῶν κι ἔρχεται γιά πρώτη φορά στο σχολεῖο. Ἀρχίζουν πολύ πιό μπροστά ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν ἔξη ἐτῶν. Στὴ σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὰ διάφορα βιβλία, περιοδικὰ, διαφημιστικὰ χαρτιά, σήματα, κάρτ-ποστάλ καὶ τὰ τόσα ἄλλα εἶδη ἀναγνωστικοῦ ὕλικου, πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος στὴ διάθεσή του σχεδὸν ὅλα τὰ παιδιὰ ἔχουν παρακολουθήσει τίς ἀναγνωστικὲς ἐνέργειες τῶν μεγαλύτερων των, ἔχουν ἐξερευνήσει ποικιλότροπα τὸ ποικίλο ἀναγνωστικὸ ὕλικό κι ἔχουν ἀποκτήσει σχετικὴ ἀναγνωστικὴ ἐμπειρία σὰν σπίτια των ἀπὸ τὴν νηπιακὴ ἀκόμα ἡλικία. Σ' ὅλες αὐτὲς τίς ἀσυστηματοποίητες ἀναγνωστικὲς ἐνέργειες, ἔρχεται κατόπιν τὸ σχολεῖο καὶ μὲ συστηματικὸ τρόπο καὶ ὀργανωμένη πορεία, ὁλοκληρώνει τὸ ἔργο τοῦ σπιτιοῦ καὶ παρέχει στο παιδί τίς δυνατότητες νὰ προχωρήσῃ μόνο του, νὰ μπῇ στὴ σφαῖρα τῆς εὐρύτερης γνώσης μὲ τὸ βιβλίο καὶ ν' ἀποκτήσῃ τίς δεξιότητες, πού θὰ τὸ βοηθήσουν νὰ ἀνταποκριθῇ τέλεια στίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς πολυσύνθετης ζωῆς τῆς κοινωνίας μας.

Κατὰ τὸν πρώτο χρόνο τῆς ζωῆς του τὸ νήπιο δέν δίνει σχεδὸν καμμιά σημασία σὰν βιβλίο. Ἀπὸ τὸ δωδέκατο ὅμως μῆνα καὶ πέρα πολλὰ νήπια ἀρχίζουν νὰ προσέχουν προσωρινὰ στο βιβλίο γιατί τὸ νομίζουν σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ γοητευτικὰ, γι' αὐτὰ, ἀντικείμενα τοῦ περιβάλλοντός των καὶ ἐκδηλώνουν τὴν ἐπιθυμία νὰ τὸ πιάσουν, νὰ τὸ πετάξουν, νὰ τὸ ξαναπάρουν, νὰ τὸ θάλουν στο στόμα, νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν κ.ο.κ. Αὐτὴ εἶναι ἡ θαθμίδα τοῦ χειρισμοῦ. Τὸ νήπιο πιάνει τὰ χαρ-

τιά, τὰ ζαρώνει, τὰ σχίζει, τὰ σπρώχνει μέσα ἀπὸ τὰ κάγκελα τοῦ κρεβατιοῦ του καὶ τὸ πρόβλημα πῶς θὰ ξαναπάρῃ πίσω τὸ βιβλίο, ἀπορροφᾷ περισσότερο τὴν προσοχή του, παρὰ τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο. Τὸ παιδί τῆς ἡλικίας αὐτῆς διασκεδάζει μὲ τὸ σχίσιμο τοῦ βιβλίου καὶ θέλει νὰ τὸ ζαρώνῃ καὶ νὰ γεμίζῃ ὁλόγυρά του σωρούς ἀπὸ μικρὰ κομμάτια χαρτιῶν.

Γι' αὐτὸ ἂς μὴ μᾶς ἀνησυχῇ τὸ γεγονός ὅτι τὸ παιδί μας καταστρέφει ἀλύπητα τὰ βιβλία στὴν ἡλικία αὐτή. Εἶναι μιὰ φυσικὴ ἐκδήλωση τοῦ παιδιοῦ κι ἓνα στάδιο ἀπ' τὸ ὁποῖο τὸ παιδί θὰ περάσῃ γιά νὰ φτάσῃ ὁμαλὰ στὴν τέλεια ὥριμότητα. Προσπάθεια γιά παρέμπόδιση θὰ ἔχῃ ἀσφαλῶς δυσάρεστες ἐπιπτώσεις στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτῆρα τοῦ παιδιοῦ. Κατὰ τὴν ὥρα ὅλων τῶν παραπάνω ἐνεργειῶν εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ προσέξῃ γιά μιὰ στιγμή σ' ἓνα τμήμα μιᾶς εἰκόνας, πού τὸ τράβηξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴ λαμπρότητα. Αὐτὸ θὰ τὸ βοηθήσῃ ν' ἀπομακρυνθῇ σιγά-σιγά ἀπὸ τὴν «καταστρεπτικὴ μανία» καὶ θὰ τὸ ὁδηγήσῃ στὴν ἐπιθυμία νὰ ζητᾷ τὸ βιβλίο γιά ἄλλους σκοπούς.

Ἀπὸ τὸ δέκατο πέμπτο—μῆνα περίπου τὸ νήπιο ἀρχίζει ν' ἀναπτύσσῃ ἓνα ἐνδιαφέρον στίς εἰκόνες τῶν βιβλίων. Διασκεδάζει μὲ τὸ νὰ κάθεται στὴν ποδιά τῆς μάνας του καὶ νὰ κοιτάζῃ στίς ἐγχρωμὲς εἰκόνες καθὼς ἐκείνη γυρίζει τίς σελίδες. Μπορεῖ ν' ἀπορροφηθῇ ἀρκετὰ στὴν ἐνέργεια τοῦ γυρίσματος τῶν σελίδων καὶ πολλές φορές μάλιστα προσπαθεῖ νὰ γυρίσῃ τίς σελίδες μόνο του. Αὐτὴ εἶναι ἡ θαθμίδα τῆς παρακολούθησης. Στὴν ἡλικία αὐτὴ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ τὸ δοῦμε, ὅπως καὶ στο δωδέκατο μῆνα, νὰ σχίζῃ τίς σελίδες καὶ νὰ παίξῃ μὲ τὰ κομμά-

τια των, ειδικά αν δεν του δόθηκε ή εύκαιρία να προβή σ' αυτό του είδους την ενέργεια στο παρελθόν. Προσκολλάται σ' ένα φόρεμα, σ' ένα χαρτόνι, σ' ένα πλαστικό βιβλίο για λίγη ώρα και προσπαθεί να το φέρη κοντά του όπως ακριβώς κάνει με τ' άλλα αγαπημένα του παιχνίδια. Παιχνίδια, ομοιώματα κυρίως ζώων και προσώπων, το τραβούν περισσότερο και θέλει όλα να τα ψηλαφή. Αυτό το βοηθεί στην αντίληψη των τριών διαστάσεων των αντικειμένων και ταυτόχρονα το απομακρύνει από το σχίσμο των βιβλίων γιατί τα χέρια του είναι απασχολημένα στο παιχνίδι μ' αυτά. Προσέχει περισσότερο τις εικόνες των βιβλίων και αρχίζει να αναγνωρίζει τα διάφορα αντικείμενα στις εικόνες.

Όταν το παιδί φτάση στην ηλικία των δεκαοχτώ περίπου μηνών, γίνονται μεγάλα θήματα στις ενέργειες γύρω από τα βιβλία. Μπαίνει στη θαθμίδα των ονομασιών των διαφόρων αντικειμένων. Τώρα με τις εικόνες των βιβλίων αρχίζει το παιδί να χρησιμοποιή αὐθόρμητα τη γλώσσα του και οι εικόνες βοηθούν στην αύξηση του λεξιλογίου του παιδιού. Σ' αυτή τη θαθμίδα το παιδί αγαπά ν' ανεβαίνει στα γόνατα των μεγαλύτερων του μ' ένα βιβλίο ή ένα περιοδικό στα χέρια του και να ζητά από τον μεγάλο να το ρωτά: «Πού είναι ή πάπια;» «Δείξε μου το γατάκι» κ.λ.π. κι αυτό να δείχνει. Ύστερα ή πορεία αντιστρέφεται. Το παιδί άρέσκεται στο να δείχνει ή μεγάλος σε μία εικόνα, να το ρωτά «Τί είναι αυτό;» και το παιδί να δίνει τις ονομασίες. Θέλει να έχει βιβλία, που οι σελίδες των έχουν πολλές μικρές εικόνες. Με τις ακατάπαυστες έρωτήσεις, που κάνει, τα βιβλία γίνονται μία λεωφόρος πληροφοριών και το παιδί βρίσκει την εύκαιρία για να εξερευνήσει και ν' ανακαλύψει το γύρω κόσμο. Μαθαίνει να ονομάζει ένα ζωγραφισμένο λύκο, που ποτέ του δεν έχει ιδεί, και εκπλήσσει αργότερα τους γονείς του, όταν σε μία επίσκεψη σ' ένα ζωολογικό κήπο ή ένα τσίρκο, είναι σε θέση να αναγνωρίση και να ονομάση σωστά τον πραγματικό λύκο, που θα δει, χωρίς να του πει κανείς τίποτα γι' αυτόν.

Σ' αυτή τη θαθμίδα το παιδί προχωρεί και πέρα από το να ονομάζει απλώς τις εικόνες και μπορεί ν' απαντήσει σε έρωτήσεις, που έχουν σχέση με τις εικόνες. Στην έρώτηση, επί παραδείγματι, «Τί κάνει το μωρό;» μπορεί ν' απαντήσει μ' ένα ρήμα «Τρώγει». Επίσης είναι σε θέση να δώση όχι μόνο το όνομα του

ζώου, που παριστάνει μία εικόνα, αλλά συνήθως μπορεί να δώση και τη φωνή του ζώου. Στην εικόνα μιας γάτας θα κάνει «Μιάου - μιάου» ενός σκύλου «γάου - γάου» κ.ο.κ., διασκεδάζοντας στην επανάληψη αυτών των φωνών. Αν έχει, μπορεί να «διαβάση» ένα βιβλίο με ζωά μόνο του με το να κάνει τις κατάλληλες φωνές για την κάθε εικόνα.

Πρός το τέλος του δευτέρου έτους αρχίζει να παρατηρή τον προσανατολισμό των εικόνων. Σπάνια γυρίζει το βιβλίο γύρω και για να κοιτάξη την εικόνα σέρνεται ολόγυρα στο πάτωμα.

Αρχίζει να καταλαβαίνει ότι οι εικόνες έχουν κορυφή και πάτο. Στην ηλικία αυτή αρχίζει να προσέχει τα βιβλία. Τα ξεφυλλίζει προσεκτικά. Αν τυχόν σχίση ένα βιβλίο αυτό οφείλεται μάλλον σε κινητική άδεξιότητα του χεριού παρά σε οποιαδήποτε άλλη αίτια. Δείχνει ένα αὐθορμητισμό στην ονομασία γνωστών αντικειμένων. Δίνει απλές εξηγήσεις στις εικόνες με βάση την πράξη ή τον ήχο, που θγάζει το αντικείμενο. Στο έντυπο κείμενο μιας εικόνας πολύ σπάνια δίνει σημασία. Το ενδιαφέρον για το κείμενο μιας εικόνας θα παρουσιασθή, ανάλογα με το βαθμό της νοημοσύνης του παιδιού, από το τέλος του τετάρτου έτους και πέρα.

Πολλά παιδιά ηλικίας δύο ετών, σε σπίτια, που διαβάζουν βιβλία και περιοδικά γίνονται βιβλιόφιλα, όπως ακριβώς και οι γονείς των. Σε σπίτια μεσαιας τάξης, όπου τα παιδιά έχουν πολλά δώρα από θείους, μεγαλύτερα αδελφια, φίλους ή άλλα συγγενικά πρόσωπα, τα παιδιά δείχνουν ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε ενέργειες, που έχουν σχέση με τα βιβλία. Ένα παιδί δύο ετών είναι ένδεχόμενο ν' αφήση κάθε άλλη ενέργεια για λίγα λεπτά αν ή μεγάλος χρησιμοποιήση για δόλωμα την υπόσχεση ότι θα κοιτάξη για λίγο μαζί του σ' ένα βιβλίο. Γονείς, που έχουν ανακαλύψει αυτή την καθησυχαστική επίδραση του βιβλίου, την χρησιμοποιούν, κυρίως όταν πλησιάζη ή ώρα του ύπνου, διαβάζοντας στο παιδί μία ιστορία ή λέγοντάς του ένα παραμύθι.

Το μικρό παιδί των δύο ετών ονομάζει την ενέργεια του να κοιτάξη στα βιβλία «ανάγνωση» και διασκεδάζει την ενέργεια αυτή και με τους μεγάλους και μόνο του. Έτσι συνεχίζει να πλουτίζει το λεξιλόγιό του και να μαθαίνει τα όνοματα αγνώστων αντικειμένων, που παριστάνουν οι εικόνες. Σιγά - σιγά αρχίζει να καταλαβαίνει ότι ή εικόνα έχει μία βαθύτερη έννοια και όχι απλώς ότι

ὁμοιάζει μὲ ἕνα ἀντικείμενο. Σὲ κάθε εἰκόνα θέλει κάτι νὰ συμβαίνει καὶ ἀρχίζει ν' ἀκούη μὲ προσοχὴ μιὰ ἱστορία, ποὺ λέγεται ἢ διαβάζεται ἀπὸ τὸ μεγάλο, καθὼς ἐκεῖνος κοιτάζει σὲ μιὰ σειρὰ εἰκόνων.

Ἀγαπᾷ μᾶλλον τὶς ἐπαναλήψεις παρὰ τὴν ἀνάγνωση νέων ἱστοριῶν. Πολλές φορές ἀγαπᾷ νὰ ἔχη τὸ ἴδιο πρόσωπο ἢ ζωὸ ἀλλὰ σὲ διάφορες ἐνέργειες π.χ. «Τὸ σκυλὶ τρέχει» «Τὸ σκυλὶ κοιμάται» «Τὸ σκυλὶ πηδᾷ» κ.ο.κ.

Στὴν ἡλικία αὕτῃ τὸ παιδί προτιμᾷ νὰ «διαβάξῃ» καὶ νὰ «ξαναδιαβάξῃ» ἕνα καινούργιο βιβλίον ὥσπου νὰ μάθῃ καλὰ τὴν ἱστορία. Ὅταν ἔχη πολλὰ βιβλία ταυτόχρονα συγχίζεται καὶ γίνεται ἀπρόσεκτο. Γι' αὐτὸ εἶναι προτιμώτερο νὰ δωρίζωμε στὰ παιδιὰ βιβλία σὲ ἀραιὰ διαστήματα καὶ ἀφοῦ βεβαιωθούμε ὅτι ἔχουν χορτάσει ἀπόλυτα τὸ προηγούμενο.

Στὴν ἡλικία τῶν δυόμισυ ἐτῶν κάνει τὴν ἐμφάνιση ἡ θαθμίδα τῶν ἐπεξηγήσεων: Μπορεῖ νὰ ξεχωρίσῃ ἕνα ἀντικείμενο ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ μὲ ποικίλους τρόπους. Μπορεῖ π.χ. νὰ φιλήσῃ ἕνα ζωγραφισμένο μωρό, νὰ «χτυπήσῃ» ἕνα κακὸ παιδί, νὰ ἐκδηλώσῃ συμπάθεια σ' ἕνα παιδάκι, ποὺ ἔπενε κ.ο.κ. Μιλάει μὲ τὰ πρόσωπα τῆς εἰκόνας καὶ πολλές φορές μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ ἕνα φανταστικὸ συμπαίκτη μὲ τὸ πρόσωπο κάποιας εἰκόνας, εἰδικὰ ἂν δὲν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἔχη κοινωνικὴ συναναστροφή μὲ ἄλλα πρόσωπα τῆς ἡλικίας του.

Σ' αὕτῃ τὴν ἡλικία τὸ παιδί προσέχει πολὺ στὴν προφορικὴ γλώσσα, ποὺ συνοδεύει τὴν εἰκόνα καὶ ἔχει τὴν τάση νὰ ἀπομνημονεύῃ, ἀπὸ τὴν συνεχῇ ἐπαναληψή, τὶς ἱστορίες. Ἀγαπᾷ πάρα πολὺ νὰ σταματᾷ τὸν μεγάλο τὴν ὥρα, ποὺ διαβάξῃ γιὰ νὰ τοῦ πῇ μιὰ λέξη ἢ μιὰ πρόταση. Δὲν ἀγαπᾷ μόνο βιβλία μὲ ἱστορίες ἀλλὰ καὶ βιβλία, ποὺ τοῦ δίνουν πληροφορίες, ὅπως βιβλία μὲ τραινάκια, αὐτοκινητάκια, ἀεροπλανάκια, καραβάκια κ.λ.π.

Τὸ παιδί στὴν ἡλικία αὕτῃ γίνεται θαθμηδὸν ἐνήμερο στὸν προσανατολισμὸ τοῦ βιβλίου καὶ μπορεῖ νὰ προσαρμόσῃ ἕνα βιβλίον γιὰ κάποιο ἄλλο πρόσωπο ὅταν θὰ τοῦ δείχνῃ μιὰ εἰκόνα, ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι σωστὰ γιὰ τὸ ἄλλο πρόσωπο. Τὸ παιδί ἐπίσης ἀγαπᾷ νὰ δοκιμάζῃ μολύβια καὶ πολὺ συχνὰ γράφει στοὺς τοίχους ἢ τὰ βιβλία, ὑποκινούμενο ἴσως ἀπὸ τὴ λαμπρότητα, ποὺ βλέπει στὶς εἰκόνες.

Ἐλάχιστα παιδιὰ δυόμισυ ἐτῶν παρατηροῦν τὰ μεγάλα ἔντυπα γράμματα

καὶ σχεδὸν ὅλα ἔχουν ἄγνοια τῶν ὀνομάτων τῶν γραμμάτων, ἀκόμα καὶ στ' ἀλφαριθμητάρια. Στὴν ἡλικία αὕτῃ τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν ν' ἀποκτοῦν δικὰ τῶν βιβλία καὶ ἔχουν κάπου ἕνα τόπο τῆς ἀρεσκείας τῶν, ποὺ τὰ θάζουν, ἀρέσκονται δὲ ἰδιαίτερα ὅταν σὰν δῶρο ἔρχεται στὰ χέρια τῶν ἕνα καινούργιον βιβλίον.

Σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ παιδί στὴ θαθμίδα αὕτῃ ἀγαπᾷ βιβλία στολισμένα μὲ λαμπερὰ χρώματα. Μόλις τὰ χρησιμοποίησῃ τ' ἀπομακρύνει. Οἱ εἰκονιζόμενοι χαρακτήρες εἶναι συνήθως πραγματικοὶ καὶ προβαίνουν σὲ κάποια ἐνέργεια. Τὰ γεγονότα τῶν εἰκόνων μπορεῖ νὰ δημιουργήσουν στὸ παιδί εὐχάριστες ἢ δυσάρεστες καταστάσεις. Τὰ βιβλία τοῦ παρέχουν πληροφορίες, γιὰ πράγματα, ποὺ ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθῃ. Ἡ γλώσσα, ποὺ ἀκούει, παραμένει στὴ μνήμη του, εἰδικὰ ἂν περιέχῃ προκλητικὸς ἤχους καὶ ρυθμοὺς κι ἂν εἶναι ἀπλὴ καὶ μὲ ἐπαναλήψεις. Μερικὰ παιδιὰ προσέχουν τὰ κεφαλαία γράμματα σὲ ἀλφαριθμητάρια, ἀλλὰ σπάνια προσπαθοῦν νὰ τὰ ὀνομάσουν.

Στὴν ἡλικία τῶν τριῶν ἐτῶν, οἱ ἐνέργειες τοῦ παιδιοῦ γύρω ἀπὸ τὰ βιβλία ἀρχίζουν νὰ ποικίλουν. Στὸ σπίτι μπορεῖ νὰ παίρνῃ μέρος στὴν ὥρα, ποὺ λέγονται ἱστορίες, μὲ τ' ἀδελφία του καὶ τὶς ἀδελφές του. Ἄν, λίγο ἀργότερα, ἔχη τὴν τύχη νὰ πάῃ σὲ θρεφικοὺς σταθμοὺς, παιδικὲς χαρὲς κ.λ.π., τότε παίρνει μέρος σὲ ἐνέργειες μὲ βιβλία μαζὺ μὲ τ' ἄλλα παιδιὰ τῆς δμάδας του, καθισμένο γύρω ἀπ' τὴ νηπιαγωγὸ μὲ τὰ παιδιὰ τῆς ἰδίας ἡλικίας, ἀκούγοντάς τιν καθὼς ἐκεῖνη λέγει ἱστορίες καὶ δείχνει τὶς εἰκόνες.

Σ' αὕτῃ τὴν ἡλικία τὸ παιδί ἀρχίζει νὰ δραματοποιῇ ἱστορίες, μιμούμενο ἐνέργειες, ποὺ τοῦ συνιστοῦν οἱ μεγάλοι. «Νὰ ἔτσι πλένουμε τὰ ρούχα μας» κ.λ.π. Τώρα τὸ παιδί μπορεῖ νὰ ἀνέχεταί περὶ σσότερες γλωσσικὲς ἐκφράσεις γιὰ κάθε εἰκόνα καὶ μπορεῖ ν' ἀκούη, ὅταν ὁ μεγάλος διαβάξῃ ἕνα εὐκαιριακὸ κείμενο χωρὶς εἰκόνες. Σ' αὐτὸ ὑπερέχει πολὺ ἀπὸ τὸ παιδί τῶν δύο ἢ δυόμισυ ἐτῶν, ποὺ μπορεῖ ν' ἀκούη μόνο μιὰ ἢ δυὸ σύντομες προτάσεις προτοῦ γυρίσῃ τὴ σελίδα νὰ ἰδῇ τὴν ἐπόμενη εἰκόνα.

Τὸ παιδί τῆς ἡλικίας τῶν τριῶν ἐτῶν ἀναπτύσσει ταχύτητα τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπεξηγῇ εἰκόνες καὶ ἱστορίες. Συχνὰ κάνει αὐθόρμητα σχόλια, ποὺ φανερῶνουν πρόβλεψη ἀποτελέσματος καὶ ἀπλὴ σκέψη. Ἐχει ἀναπτύξει ἀρκετὰ τὴ γλώσσα γιὰ νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ ξεχωρίσῃ ἀντικείμενα. Μερικὰ παιδιὰ τρι-

ών χρόνων μπορούν να ξαναπούν μιά απλή ιστορία με δύο — τρία επεισόδια, αν θέβαια τὰ επεισόδια είναι καλά συνδεδεμένα και ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ δεύτερο στὸ τρίτο επεισόδιο εἶναι πολὺ φανερὴ στὶς εἰκόνες, ἢ ἂν ὁ μεγάλος δὴνὴ τὴν ὁδηγία καὶ ἀρχίζει ὁ ἴδιος με λίγα λόγια τὸ επεισόδιο, πὺ ἀκολουθεῖ.

Σ' αὐτὴ τῇ βαθμίδᾳ τῆς ἀνάπτυξης τῶν παιδιᾶ, πὺ ἔχουν ἀναπτύξει ἀξιόλογο ἐνδιαφέρον στὰ βιβλία μπορούν νὰ μάθουν νὰ ὀνομάζουν τέσσαρα — πέντε κεφαλαῖα γράμματα ἀπὸ τὸ ἀλφαβητάριό των. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ ἐξυπνα παιδιᾶ, τῶν ὁποίων τὰ ἐνδιαφέροντα στὰ βιβλία δὲν εἶναι καλά ἀνεπτυγμένα, καὶ τὰ ὁποῖα προτιμοῦν πῖ ἔντονε καὶ ζωηρὲς ἐνέργειες συνήθως συνεχίζουν νὰ ἀγνοοῦν τὰ ἐντυπα σύμβολα στὰ βιβλία καὶ δίνουν κυρίως προσοχὴ στὶς εἰκόνες καὶ στὶς ἱστορίες καθὼς λέχτηκαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους.

Στὴν ἡλικία τῶν τεσσάρων ἐτῶν τὸ παιδί διασκεδάζει τὴν παρέα. Ζητάει ἔξω στὴ γειτονιά ἄλλα παιδιᾶ νὰ παίξῃ μαζί των. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἐνέργειες γύρω ἀπὸ τὸ βιβλίο μπορεῖ νὰ θραδύνουν, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ κοινωνικὲς ἐνέργειες παρουσιάζουν σχετικὴ ἀνάπτυξη. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τὸ παιδί ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζῃ καλύτερα τὸ φανταστικὸ ἀπὸ τὸ πραγματικὸ καὶ ἀγαπᾷ βιβλία πὺ εἶναι ἢ πολὺ πραγματικὰ ἢ πολὺ φανταστικά. Διασκεδάζει τὶς ἀστεῖες εἰκόνες καὶ τὴ κωμικὴ γλῶσσα στὶς ἱστορίες, πὺ ἀκούει. Ἀρέσκειται στὸ νὰ κοιτάζῃ στὰ βιβλία καὶ ν' ἀκούῃ ἱστορίες, πὺ διαβάζονται σὲ ὁμάδες παιδιῶν. Ἄν δὲν μπορῇ νὰ θρῇ κάποιον ἄλλον πρόσωπο νὰ παίξῃ μαζί του, τότε προσέχει στὰ βιβλία μόνο του. Ἀπομνημονεύει σταθερὰ ἱστορίες, ποιήματα καὶ ρυθμοὺς καὶ ἐπιμένει στὴν κατὰ λέξη ἀνάγνωση τοῦ ἴδιου ἀναγνωστικοῦ κομματιοῦ. Θὰ διορθώσῃ ἕνα μεγάλο ἂν καταλάβῃ ὅτι θὰ ὑποκαταστήσῃ κάποια λέξη ἢ θὰ συμπυκνώσῃ τὸ περιεχόμενο μιᾶς παραγράφου σὲ μιὰ πρόταση. Προτιμᾷ τὶς φανταστικὲς ἱστορίες καὶ στὴν ὥρα τῆς ἱστορίας ἀρέσκειται στὴ δραματοποίηση τῆς ἱστορίας, πὺ ἀκούει. Ἀγαπᾷ βιβλία, πὺ δίνουν ἀκριβεῖς πληροφορίες καὶ θέλει οἱ ἱστορίες νὰ εἶναι ἀκριβεῖς στὶς λεπτομέρειες.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐρωτήσεις τῶν παιδιῶν αὐτῶν ἀρχίζουν με τὸ «γιατί;» Θέλει ἐξηγήσεις γιὰ τὸ κάθε τι, πὺ βλέπει ἢ ἀκούει. Μιὰ εἰκόνα ἢ μιὰ ἱστορία μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ἀλυσίδα ἐρωτήσεων καὶ ἐπεξηγήσεων. Πολλὲς φορὲς ἀντὶ νὰ ἐπεμβαίνῃ νὰ διακόπτῃ

τὴν ἀνάγνωση γιὰ νὰ πάῃ στὴν ἐπομένη σελίδα ἢ σὲ ἄλλο επεισόδιο ἢ ἱστορία, ὅπως πρῶτα, τὸ ἴδιο παιδί ἔχει ἀνάγκη καὶ ζητάει νὰ διακόπτεται, ἔτσι ὥστε τὸ βιβλίον νὰ τελειώσῃ σὲ κάποιο λογικὸ χρονικὸ διάστημα.

Πολλὰ παιδιᾶ τῶν τεσσάρων καὶ πέντε ἐτῶν, καταλαβαίνουν ὅτι ὑπάρχει κάποια σχέση ἀνάμεσά ὅτι ὑπάρχει κατὰ τὸ ἐντυπο κείμενο, πὺ ὑπάρχει κατὰ τὴν εἰκόνα. Καταλαβαίνουν ὅτι ὁ ἀναγνώστης, γιὰ νὰ πῇ ὅτι λέγει, παίρνει τὴ νύξη ἀπὸ τὸ κείμενο, πὺ ἔχει μπροστά του. Ἐπίσης ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνουν τὸ ἐντυπο ἀπὸ τὸ χειρόγραφο κείμενο, πὺ τὸ λένε ἀπλῶς «γράψιμο». Μερικὰ παιδιᾶ αὐτῆς τῆς ἡλικίας προσπαθοῦν νὰ γράψουν ζωγραφίζοντας, συνήθως ἀνάποδα, διάφορους ἀκατέργαστους τύπους γραμμάτων. Μέσα σ' ἕνα κείμενο δὲν ξεχωρίζουν λέξεις. Ξεχωρίζουν ὅμως ἐδῶ καὶ κεῖ ὀρισμένα γράμματα, κυρίως τὰ κεφαλαῖα καὶ αὐτὰ ἐπιλέγουν γιὰ ἀντιγραφή. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κεφαλαῖα γράμματα ἐκλέγονται γιὰ διακοσμητικὰ στὰ διάφορα βιβλία καὶ ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιᾶ ἐντυπωσιάζονται περισσότερο, βλέπομε ὅτι δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση στὰ κεφαλαῖα παρὰ στὰ μικρά.

Στὴν ἡλικία τῶν τεσσάρων — πέντε ἐτῶν, μικρὰ παιδιᾶ, πὺ ἀγαποῦν τὰ βιβλία, εἶναι σὲ θέσῃ νὰ ξεχωρίζουν ἕνα ἀριθμὸ γραμμάτων με τ' ὀνομά των.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ παιδί ἔχει φθάσει στὸ στάδιο τῆς πλήρους ἐτοιμότητος καὶ εἶναι σὲ θέσῃ ν' ἀρχίσῃ τὴ συστηματικὴ ἀνάγνωση καὶ γραφή, ἂν θεβαίως καὶ οἱ ἄλλοι παράγοντες, πὺ παίρνουν μέρος στὴν ἐνέργεια τῆς ἀνάγνωσης ἔχουν φθάσει στὸ στάδιο τῆς πλήρους ἐτοιμότητος.

Πολλὰ, ὅμως, παιδιᾶ, γιὰ πολλοὺς λόγους, ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔχουν σχέση με τὴν ἀτομικὴ δομὴ κάθε παιδιοῦ καὶ ἄλλοι με τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, φτάνουν στὸ στάδιο τῆς ἐτοιμότητος πολὺ πέρα ἀπὸ τὸ πέμπτο ἔτος. Ὁ δάσκαλος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κάνῃ μόνος του αὐτὴ τὴ διαπίστωση, εἴτε ἀπὸ ἄμεσες παρατηρήσεις εἴτε ἀπὸ πληροφορίες τοῦ προσχολικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδιοῦ.

Ὅταν ὁ δάσκαλος διαπιστώσῃ ὅτι τὸ παιδί ἔχει φθάσει ἀπὸ φυσικῆς, πνευματικῆς, κοινωνικῆς καὶ συναισθηματικῆς πλευρᾶς στὸ στάδιο τῆς ἐτοιμότητος γιὰ τὴ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς πρώτης ἀνάγνωσης καὶ γραφῆς μπορεῖ νὰ κάνῃ ἐναρξὴ τῆς διδασκαλίας του, θεβαίως ὅτι τὸ ἔργο του, θὰ σημειώσῃ ἀπόλυτὴ ἐπιτυχία.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ

Τοῦ ALBERT SCWEITZER

(Μετάφραση ἀπὸ τὰ γερμανικά τοῦ Γ.Ν. Ἀγγουράκη)

«Ὁ παγκόσμιος γνωστός σὰν γιατρός τῆς Ζούγκλας, θεολόγος καὶ φιλόσοφος μιλεῖ γιὰ τὸ πῶς ἀγαπημένο κομμάτι τῆς φιλοσοφίας του : Τὸν σεβασμὸ μπροστὰ στὴ ζωή».

Τρεῖς τρόποι τῆς προόδου ἔχουν σημασία, πρόοδος στὴ Γνώση καὶ στὴ δύναμη, πρόοδος στὴν κοινωνικοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρόοδος τοῦ πνεύματος. Αὐτὴ ἡ τελευταία εἶναι καὶ ἡ σπουδαιότερη.

Εὐθεὺς ὥς ὁ ἄνθρωπος παραδεχθεῖ τὴν ὑπαρξή του ὅχι σὰν κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει μὰ σὰν κάτι ἀνεξήγητο μυστήριον ἀρχίζει ἡ Σκέψη.

Ἡ ἠθικὴ κατάφαση τῆς ζωῆς εἶναι ἡ πνευματικὴ Ἀξία μὲ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος πάει νὰ ζεῖ στὰ κουτουροῦ καὶ ἀρχίζει νὰ καταπιάνεται στὰ ζεστά μὲ τὴν ἰδιαίτερη ζωὴ του καὶ ἔτσι καταλαμβάνει τὴν ἀληθινὴ του ἀξία. Καὶ τὸ πρῶτο Βῆμα μὲ τὴν ἠθικὴ ἐξελίσσεται σὲ ἓνα αἶσθημα ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Γιὰ τοὺς πρωτογόνους ἡ ἀλληλεγγύη αὐτὴ ἔχει στενὰ σύνορα. Περιορίζεται στὴν ἀρχὴ στοὺς «ἐξ αἵματος» συγγενεῖς, μετὰ στοὺς ὑπηκόους τῆς φυλῆς τοὺς ποὺ θεωρεῖται σὰν μιὰ πῶς μεγάλη οἰκογένεια. Ἔχω τέτοιους πρωτογόνους στὸ νοσοκομεῖο μου.

Παρακαλῶ ἓναν ἄρρωστο ποὺ δὲν ἦταν στὸ κρεβάτι, νὰ προσφέρει μιὰ μικρὴ βοήθεια σ' ἓναν ἄλλο ποὺ ἔπρεπε νὰ μείνει ξαπλωμένος. Τὸ κάνει μόνο ἂν ὁ ἄρρωστος αὐτὸς ἀνήκει στὴ φυλὴ του. Ὅταν δὲν συμβαίνει αὐτὸ μού ἀρνεῖται μ' ἓνα νόημα. «Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι συγγενής μου».

Οὔτε μὲ ἀμοιβή, οὔτε μὲ ἀπειλὲς τὸν πειθω νὰ προσφέρει σ' ἓνα τέτοιο ξένο μιὰ ὑπηρεσία.

Εὐθεὺς ὅμως ὥς ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ σκέφτεται πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀναγνωρίζει πῶς οἱ ἄνθρω-

ποι ποὺ τὸν περιστοιχίζουν εἶναι ἀκριβῶς σὰν κι αὐτόν.

Σιγά-σιγά βλέπει νὰ αὐξάνεται ὁ κύκλος τῶν ὑποχρεώσεων του μέχρις ὅτου περιλάβει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ κάμει.

Στὴ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἰησοῦ ὅπως ἀκριβῶς καὶ στοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἰσχύει ἡ θεμελιώδης πρόταση.

«Ὡς οὖν ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς».

Ἡ ἰδέα τῆς ἀδελφωσύνης ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀνήκει στὴ Μεταφυσικὴ τῶν περισσοτέρων μεγάλων θρησκειῶν. Ἐπιστὴς ἡ φιλοσοφία ἔχει παρουσιάσει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπό μας σὰν κάτι ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴ Λογικὴ.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποψη ὅτι τὸ καθῆκον μας ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους πρέπει νὰ ἐπεκτείνεται δὲν ἔπαιξε πρῶτον ὅλο στὴν ἱστορίᾳ μας.

Καὶ πάνω στὴν ἱστορίᾳ ἡ παραπάνω ἀποψη ἔχει ἰδιαίτερες ἀξιώσεις.

Μέχρι σήμερα τὴν ἔχουν θαμμένη οἱ διαφορὲς ράτσας, θρησκείας καὶ ἐθνικότητος. Ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει στὸν ἄνθρωπο, καὶ ἔχει ἓνα χρέος ἀπέναντι στοὺς συνανθρώπους του.

Υπάρχει πολὺ ψυχρότητα μεταξύ μας γιὰτὶ κρατοῦμε μιὰ ἐπιφυλακτικότητα καὶ δὲν τολμοῦμε νὰ δώσουμε τοὺς ἑαυτούς μας τόσο ἐγκάρδια ὅπως ἀκριβῶς εἴμαστε στὴν πραγματικότητα. Ἡ ἠθικὴ τοῦ σεβασμοῦ τῆς Ζωῆς ἀπαιτεῖ ἐμεῖς ὅλοι μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο καὶ ἀπὸ ὁποιοδήποτε δρόμο ἀπέναντι στοὺς συνανθρώπους μας νὰ φερνόμαστε ἀνθρωπινά. Ὅποιος δὲν ἔχει κάτι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τὸ προσφέρει

Ματιές στο σήμερα καὶ στο χθές

Ἀπ' τὴν «Τατάρνα» μέχρι τὸν «Τριπόταμο»

Τοῦ κ. ΚΩΝΣΤ. ΑΠ. ΚΟΛΟΒΟΥ

Διδασκάλου Τριποτάμου Β' Ἑκπ)κῆ, Περιφέρειας Εὐρυτανίας

Σκαρφαλωμένοι πάνω στὰ δασώδη βουνὰ τῆς Εὐρυτανίας νοιώθουμε ἀπομακρυσμένοι ἀπ' τὸν ἱλλίγγο τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης, ἀλλὰ κοντὰ στοὺς τόπους τῆς κλεφτουριάς καὶ τῆς ἀντρευσίνης· κοντὰ στὰ περασμένα καὶ στὴν παράδοση.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὰ ἀστικά κέντρα προσφέρουν στοὺς ἀνθρώπους ὅλες τὶς ἀνάσεις τῆς τεχνικῆς προόδου, λόγω τῆς οἰκονομικῆς τους ἀνθηρότητας· δὲν τοὺς δένουν, ὅμως, μὲ τὴν παράδοση, μὲ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου τους. Οἱ ρίζες τῆς προέλευσης κάθε Ἑλλήνα, στὰ πολυσύχναστα αὐτὰ κέντρα, δὲν ποτίζουν καὶ δὲν δυναμώνουν, ἀλλὰ ξηραίνονται μέσα στὴν ἔρημο τῆς ἀνευθυνότητας καὶ τῆς ἀπομάκρυνσης.

Ἡ γνώση τοῦ τόπου πού ζοῦμε σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις, μὰ πότερο σὰν παρελθόν, μᾶς συνδέει στερεὰ μ' αὐτὸ τὸν χώρο, πῶναι πότερο ἢ πνευματικὴ κι' ἡ ἠθικὴ μας κλη-

ρονομία, παρὰ ἡ ἀγὼν καὶ ἀπροσπέλαστη τωρινὴ περιοχὴ. Γνωρίζοντες αὐτὸ τὸν χώρο, γνωρίζουμε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας, γιατί ἀπ' αὐτὸν θυγήκαμε. Ἀπ' τὶς δοξασίες, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του βαπτισθήκαμε. Παραμένουμε ἔτσι, πότερο δεμένοι μὲ τὴν παράδοση, μ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν καταγωγὴ μας· καὶ δὲν ξεθωριάζουμε στὰ πρῶτα φινύσματα τῆς τεχνικῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς ξένης ἐπίδρασης. Ἡ γνώση καὶ τὸ δέσιμο μὲ τὴν παράδοση, δυναμώνει τὸ ἠθικὸ μας, μᾶς διαιωνίζει σὰν φυλὴ, καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν σκέψη: νὰ βλέπουμε ὅλες τὶς ἐνέργειες ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἱστορικῆς εὐθύνης καὶ νὰ τὶς πραγματώνουμε κάτω ἀπ' αὐτή.

Ἔτσι τὰ σημερινὰ ἱστορικὰ μνημεῖα πού χθὲς διαδραμάτισαν κάποιο ἀξιόλογο ρόλο, εἶναι χρέος μας τώρα νὰ προσπαθοῦμε νὰ τὰ γνωρίζουμε, ζωντανεύοντας αὐτὰ μέσα ἀπ' ὅ,τι μᾶς ἀφήσαν γιὰ τὴν ἱστορία τους.

στοὺς ἄλλους πρέπει νὰ θυσιάσει ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του, ὅσο λίγος κι ἂν εἶναι αὐτός. Εἶναι εὐτυχεῖς ἐκεῖνοι πού μποροῦν νὰ θέσουν σὲ ἐνέργεια τὴν ἐπιρροή τους πάνω σὲ μιὰ δουλειά, σὰν ἀνθρώποι πρὸς συνανθρώπους. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ἴδια τους ἡ ἀνθρωπιά πλουτίζεται. Ἀνοίξετε τὰ μάτια καὶ ψάξτε πού εἶναι ἓνας ἀνθρώπος ὁ ὁποῖος χρειάζεται λίγο χρόνο, λίγη φιλικότητα, λίγη συντροφιά, λίγη ἐργασία. Ἴσως εἶναι αὐτὸς ἓνας ἔρημος ἢ πικραμένος ἢ ἄρρωστος, ἢ ἀπείρος, γιὰ τὸν ὁποῖον κάτι μπορεῖ νὰ εἶσαι ἐσύ. Ἴσως αὐτὸς εἶναι ἓνας γέρος ἢ ἓνα παιδί.

Κοίταξε νὰ μὴ σοῦ ἀλλάξουν τὴν πορεία ὅταν πρέπει νὰ περιμένεις ἢ νὰ προσπαθεῖς μέχρις ὅτου θρεῖς τὸ δίκιο, ἀκόμα κι ἂν θὰ ἔπρεπε γι' αὐτὸ τὸ πρᾶμα νὰ καταθάλεις συχνὲς προσπάθειες.

Κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν ξέρει τί ἐνεργεί καὶ τί δίνει στὸν ἄλλο.

Αὐτὸ ἀκριβῶς παραμένει. σὲ μᾶς κρυμμένο καὶ πρέπει νὰ μείνει, ἀκόμη καὶ ὅταν συμπτωματικά ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ καλὸ πού κάνουμε κοινολογεῖται, γιὰ νὰ μὴ χάνουμε τὸ κουράγιο μας.

Ἡ ἐποχὴ μας πρέπει νὰ ἀνανεωθεῖ πνευματικά. Πρέπει νὰ ἔρθει μιὰ καινούργια ἀναγέννηση στὴν ὁποία ἡ ἀνθρωπότης ἀνακαλύπτει ὅτι ἡ ἠθικὴ συμπεριφορὰ εἶναι ἡ ὑψηλότερη ἀλήθεια καὶ ὁ ὑψηλότερος ὠφελισμὸς.

Αὐτὸ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἐλεύθερους. (1)

Βερολῖνον 26-10-1965.

Γ. Ν. Ἀγγουράκης

1. Ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Das Beste» τεύχος 10, Ὀκτώβριος 1955.

Ἡ περιοχή τῆς Εὐρυτανίας καὶ εἰδικώτε-
ρα τὸ τμήμα πού συνορεύει μὲ τὴν Αἰτωλο-
Ακαρνανία, παρὰ τὸ ἄγρονο καὶ τὸ ὀρεινὸ πού
τὸ διακρίνει, ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μιὰ
περιοχὴ πού ἡ ἀκμὴ τῆς ἀρχίζει ἀπ' τὸ 1106
γιά νὰ φθάσῃ μέχρι σήμερα.

— Τατάρνα! Ἕνα ὄνομα, μιὰ περιοχή
περπατημένη καὶ τραγουδισμένη ἀπ' τοὺς ἥ-
ρωες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ἀπὸ
ποῦ πῆρε τὴν ὀνομασίαν αὐτὴ ἡ περιοχή; Δὲν
ὑπάρχει ἐπίσημη ἀπάντηση. Οἱ δοξασίες τῶν
κατοίκων τῆς περιοχῆς, λένε τὸ ἑξῆς: Μιὰ
εἰκόνα τῆς Παναγίας πού τὴν ἔφερε κάποιος
ἀπ' τὴν Ταρταρία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἦταν
ἡ αἰτία νὰ δοθῇ στὴν περιοχή τὸ ὄνομα
«Τατάρνα». Πού πρωτοδόθηκε, ὅμως, τὸ ὄ-
νομα «Τατάρνα»; Ἀς παρακολουθήσουμε
τὴν παρακάτω δοξασία. Ἀπὸ τὸν Βάλτο,
καὶ μάλιστα ἀπ' τὴν Πριάντζα (τὸν σημερι-
νὸ Τρίκλινο) μερικοὶ ἔβλεπαν κοντὰ στὴν
περιοχὴ τῆς Εὐρυτανίας ποῖναι κοντὰ στὴ
συμβολὴ τῶν ποταμῶν — Ἀχελώου, Μέργο-
δα καὶ Ἀγραφιώτη — ἓνα καντήλι νὰ καίη
μέσα στοὺς θάμνους. Ὅποτε ἀπὸ πολλὰς
παρατηρήσεις, κατέβηκαν νὰ διαπιστώσουν
τὸ φαινόμενο. Στὴν ἐπισημασμένη θέση
βρῆκαν, ἀντὶ γιὰ καντήλι, ἓνα μικρὸ εἰκόνη-
μα τῆς Παναγίας. Αὐτὸ ἦταν ὅλο! Τὸ μι-
κρὸ εἰκόνημα ἀπ' τὴν Ταρταρία, ὑπῆρξε ἡ
αἰτία νὰ ἀνεγερθῇ Μοναστήρι, καὶ νὰ πάρῃ
τὸν ὀνόματόν του. Τὸ Μοναστήρι τῆς «Τατάρνας»
ἦταν μὲ τὴν σειρά του ἡ αἰτία νὰ πάρῃ τὸ
ὄνομα «Τατάρνα» ὁλόκληρη ἡ γύρω ἀπ' αὐ-
τὸ περιοχή.

Τὸ Μοναστήρι τῆς «Τατάρνας» καταστρά-
φηκε πολλὰς φορές. Τὴν πρώτη φορὰ κα-
ταστράφηκε περίπου τὸ 1206, μὲ πιότερες
πυρρότητες ἀπὸ κατολίσθηση. Τὴν δεύτερη
φορὰ καταστράφηκε ἀπ' τὸν Πασᾶ τῆς Σκό-
δρας τὸ ἔτος 1830 περίπου. Γιὰ τὴν δεύ-
τερη καταστροφὴ του πού ἐγίνε ἀπὸ πυρ-
καϊά, ὑπάρχει ἡ παρακάτω δοξασία: Ὅταν
ὁ Πασᾶς τῆς Σκόδρας κατέβηκε καὶ ἐρή-
μωσε τὴν περιοχή τῶν Ἀγράφων, πέρασε
καὶ ἀπ' τὴν «Τατάρνα», γιὰ νὰ ῥθῃ σὲ συνέ-
χεια στὸ Καρπενήσι σὲ δοῦθαι τοῦ Τζελα-
λεδὶν μπέη πού πολεμοῦσε τὸν Μάρκο Μπό-
τσαρη. Περνώντας, ὅμως, ἀπ' τὴν «Τατάρ-
να», σταμάτησε στὸ Μοναστήρι. Ὁ τότε Ἡ-
γούμενος τῆς Μονῆς εἶπε στὸν Πασᾶ, πῶς
τὸ Μοναστήρι κάνει θαύματα. Καὶ μάλιστα
πολλὰς φορές ἔχουν ἀφήσει ἓνα ποτήρι μὲ
κρασί νὰ πέσῃ ἀπὸ πολὺ ὕψος, δίχως νὰ
σπάσῃ καὶ νὰ χυθῇ.

— Σύμφωναι, εἶπε, ὁ Πασᾶς στὸν Ἡγού-
μενο. Θὰ δάλουμε ἓνα στοίχημα. Θὰ ἀφή-
σουμε ἓνα ποτήρι μὲ κρασί νὰ πέσῃ ἀπὸ ψη-
λά· κι' ἂν δὲν πάθῃ τίποτε, θὰ ἀφήσω τὸ
Μοναστήρι ἄγγιχτο. Ἄν, ὅμως, σπάσῃ καὶ
χυθῇ, δὲν θὰ ἀφήσω οὔτε πέτρα.

— Σύμφωναι, ἀπάντησε ὁ Ἡγούμενος.

Ἀφήσανε, πράγματι, ἓνα ποτήρι μὲ κρα-
σί νὰ πέσῃ, πού ἐγίνε, ὅμως, χίλια κομμά-
τια. Ἐπὶ τὸ Μοναστήρι καταστράφηκε ἀπ'
τὰ θεμέλιά του.

Στὸ διάστημα ἀπ' τὸ 1830 μέχρι τὸ 1840
οἱ καλόγηροι τῆς Μονῆς «Τατάρνας», μετα-
φέρθηκαν στὸ μετόχι τῆς Μονῆς «Ἅγιος
Γεώργιος» ὅπου καὶ κτίσανε καινούργιο Μο-
ναστήρι. Ἀπ' τὸ Μοναστήρι αὐτό, λένε, πῶς
πέρασε ὁ Καραϊσκάκης, καὶ πῶς ἦταν καὶ
τὸ λιμέρι τοῦ Κατσαντώνη ὅπου καὶ προδό-
θηκε.

Τὸ 1840 ὁ Ὁθωνας ἐπισκέφθηκε τὴν πε-
ριοχὴ τῆς «Τατάρνας» κι' ἔδωσε διαταγὴ νὰ
ξανακτισθῇ τὸ Μοναστήρι τῆς Τατάρνας
στὸ Βυζαντινὸ ρυθμὸ πού ἦταν κτισμένο. Τὸ
κτίσιμο κράτησε τρία χρόνια. Τὸ 1843 τὸ
Μοναστήρι ἦταν ἑτοιμο καὶ παραδόθηκε στὸν
τότε Ἡγούμενο Γερμανό.

Τὴν τρίτη φορὰ τὸ Μοναστήρι καταστρά-
φηκε στίς 24 Φλεβάρη 1963 ἀπὸ κατολίσθη-
ση, δίχως νὰ ἀνεγερθῇ μέχρι σήμερα. Πρὶν
τὴν τρίτη καταστροφὴ του, ὑπῆρχε μιὰ δο-
ξασία πού ἔλεγε πῶς τὸ Μοναστήρι θὰ κα-
ταστραφῇ καὶ πῶς θὰ βρεθῇ κάποιος θη-
σαυρὸς γιὰ νὰ ξανακτισθῇ. Τὸ Μοναστήρι,
καθὼς εἶδαμε παραπάνω, καταστράφηκε,
πράγματι, ἀπ' τὴν κατολίσθηση, κι' ὁ θη-
σαυρὸς ἦταν τὰ τέσσερα περίπου ἑκατομμύ-
ρια δραχμὲς πού πῆρε ἡ Μονὴ ὡς ἀποζημίω-
ση ἀπ' τὰ κτήματα πού τῆς κατὰστροφαν τὰ
ἔργα τοῦ Ἀχελώου.

Ἀλλὰ ἂς ξαναγυρίσουμε πίσω νὰ δοῦμε
τὴν δράση τοῦ Μοναστηριοῦ. Ὅταν πρωτό-
γινε τὸ Μοναστήρι εἶχε διακόσιους πενήντα
καλόγηρους. Βραδύτερα μετὰ τὴν πρώτη κα-
ταστροφὴ, ἡ δύναμή του λιγότερε σὲ πε-
νήντα καλόγηρους. Μετὰ ἀπ' τὴν πρώτη κα-
ταστροφὴ του, τὸ Μοναστήρι ἀνοικοδομήθη-
κε ἀπὸ δύο ἱερομονάχους, τὸν Δαυῖδ καὶ τὸν
Μεθόδιο. Σιγά, σιγά ἡ περιουσία του ἀρχι-
σε νὰ μεγαλώνῃ ἀπὸ δωρεὲς καὶ ἀφιερώμα-
τα. Λένε ἀκόμη πῶς καὶ στὴν Κωνσταντι-
νουπόλιν εἶχε περιουσία. Ἐνῶ μέχρι τὸ 1675
δὲν εἶχε κτήματα γιὰ ἐκμετάλλευση, ἀπὸ τὸν
χρόνο αὐτὸ ἀρχίζει νὰ ἀγοράζῃ κτήματα μέ-
χρι καὶ τὸ ἔτος 1801. Πολλοὶ ἀπ' τίς γύρω
περιοχὰς ἀκτῆμονες καὶ κυνηγημένοι ἀπ' τὴν
μοῖρα, κατέφευγαν σὰν κολλῆγοι στὰ ἀπέ-
ραντα κτήματα τοῦ Μοναστηριοῦ.

Πρὶν ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ
κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπανάστασης, τὸ
Μοναστήρι ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο γιὰ τὴν
ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας μας. Εἶχε ἀνα-
λάβει νὰ τρέφῃ τοὺς Ἑλληνες καπεταναί-
ους καὶ τὰ παληκάρια τους. Πολλὰς φορές
οἱ Ἡγούμενοι τῆς Μονῆς καὶ οἱ καλόγηροι
λάβαιναν μέρος σὲ μάχες κατὰ τῶν Τούρ-
κων. Ἡγούμενος πού ἔλαβε μέρος σὲ τέτοι-
ες μάχες, λένε, πῶς ἦταν ὁ Κυπριανός. Ἀλ-
λά πολλὰς φορές καὶ οἱ Τούρκοι κάθονται

άρκετά χρόνια. 'Ο 'Αλή Πασάς, λένε, πώς είχε αφήσει τους στρατιώτες του άρκετά χρόνια, άφου τους άλλαζε κάθε έξη μήνες. 'Ο Κατσαντώνης, ο Καραϊσκάκης, οι Γιολδάσηδες και πολλοί άλλοι καπεταναίοι είχαν για λιμέρι τους τὸ Μοναστήρι τῆς «Τατάρνας».

Παραθέτουμε παρακάτω μερικούς στίχους από ένα δημοτικό τραγούδι σχετικό με τὴν δράση τῆς «Τατάρνας».

Ἀπό τὸ Βάλτο κίνησα
νὰ πάω στὸ Καρπενήσι
νὰ πάω τοῦ Μάρκου ἔγγραφα
ἀπ' τὸν Σωτήρι Στράτο
καὶ στὴν Τατάρνα ρώτησα
μαντάτα γιὰ νὰ μάθω

Ἀπ' τὸ Μοναστήρι τῆς «Τατάρνας» πέ-
ρασαν πολλοὶ Ἑγούμενοι ποὺ διαδραμάτι-
σαν διάφορους ρόλους. Ἐνας ἀπ' τοὺς πρὸ
σπουδαίους ἦταν ὁ Ἑγούμενος Κυπριανός,
άρκετὰ φιλόξενος, αγωνιστὴς καὶ δραστή-
ριος. Λένε, πὼς πῆγε στὴν Κωνσταντινού-
πολη γιὰ νὰ καταγγεῖλῃ στὸ Σουλτάνο τὶς
βιαιότητες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατὰ τῆς «Τα-
τάρνας». Ὁ Σουλτάνος ὅταν ἔμαθε αὐτὰ
τόσο θύμωσε, ποὺ τὸν διέγραψε ἀπ' τοὺς
Πασάδες κι' ἔστειλε τὸν Χουρσίτ στὰ Γιάν-
νενα νὰ τὸν κτυπήσῃ. Ἄλλοι Ἑγούμενοι μι-
κρότερης σημασίας ἦταν, ὁ Διονύσιος, ὁ Χρι-
στόφορος, ὁ Δαμασκηνός, ὁ Φιλάρετος καὶ
τελευταῖος ὁ Βησσαρίων. Ὁ Χριστόφορος
ἦταν άρκετὰ σκληρὸς καὶ εἶχε ὀδηγήσει ἕνα
ἀκόσπασμα εὐζώνων κατὰ τῶν κολλήγων
ποὺ ἐργάζονταν στὰ κτήματα τῆς Μονῆς,
ἐπειδὴ θέλησαν νὰ φτιάξουν πρὸ πέρα ἀπ'
τὸ Μοναστήρι ἕνα χωριὸ καὶ νὰ ζήσουν ἐκεῖ
μόνοι τους. Ἀπ' τὴν συμπλοκὴ αὐτὴ σκοτώ-
θηκε ἕνας, ὁ Ἀπόστολος Πλούμης καὶ τραυ-
ματίστηκαν δύο, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀποστό-
λου κι' ὁ Εὐστάθιος Κούτσικος ποὺ κι' αὐ-
τοὶ ὑπέκλιναν βραδύτερα στὰ τραύματά τους.
Τὴν αἰτία τῆς συμπλοκῆς θὰ τὴν δοῦμε πα-
ρακάτω καθὼς μᾶς τὴν περιγράφουν οἱ πα-
λιότεροι τῆς περιοχῆς τῆς «Τατάρνας».

Ὁ Χριστόφορος εἶχε ἕνα ἀνεψιό, τὸν Δα-
μασκηνό, ποὺ τὸν εἶχε στὸ Μοναστήρι «οἰ-
κονόμο» στὸ ἐστιατόριο καὶ στὸ καφενεῖο.
Ἀργότερα ὁ Δαμασκηνὸς ἔγινε Ἑγούμενος
τῆς Μονῆς, Ἐπίσκοπος στὴν Κόρινθο καὶ
Ἀντιβασιλεὺς κατὰ τὰ ἔτη 1945-46. Τὸ
πραγματικό του ὀνοματεπώνυμο ἦταν, Δημή-
τριος Παπανδρεόπουλος.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἑγουμενοῦ Φιλάρ-
ετου οἱ σοδεῖες τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς
παρουσίασαν κάποια βελτίωση καὶ στὸ Μο-
ναστήρι ἐπικρατοῦσε ἀρκετὴ ἡσυχία.

Ἀντίθετα ἐπὶ Ἑγουμενοῦ Βησσαρίωνος
καμμιὰ προκοπὴ δὲν σημείωσε τὸ Μοναστή-

ρι. Ὁ Βησσαρίων πέθανε στὰ 1960. Τὴν
διεύθυνση τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἡ Μητρόπολη
Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας, ἀνάθεσε στὸν
ἐφημέριο τοῦ Τριποτάμου Γεώργιον Πάξιον,
ποὺ ἐπιφορτίστηκε μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησι
τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ τὴν ἀγορὰ καινούργιων
κτημάτων, ἀπ' τὰ χρήματα τῆς ἀποξημίω-
σης.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ παραπάνω, τὸ Μοναστήρι
ἀπ' ὅτου πρωτόγινε παρουσίαζε μιὰ φορὰ τὸ
χρόνο καὶ πανηγυρικὴ ὄψη. Κάθε χρόνο στὶς
ὀκτῶ Σεπτέμβρη στὸ Μοναστήρι τῆς «Τα-
τάρνας» γινόταν πανηγύρι μαζὶ μετὰ τὴν γιορ-
τὴ τῆς γέννησης τῆς Παναγίας· γιὰ τὴν πρέ-
πει νὰ γνωρίζουμε πὼς ἡ εἰκόνα ποὺ πρω-
τοβρέθηκε κι' ἀπ' τὴν ὁποία πῆρε τὸνομα τὸ
Μοναστήρι, παρᾶσταινε τὴν Γέννηση τῆς
Παναγίας. Κατὰ τὴν ζωοπανήγυρη ποὺ γι-
νόταν μέσα στὸ μεγάλο προαύλιο τῆς Μονῆς,
ἔρχονταν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν γύρω περιο-
χῶν. Ἐπειδὴ, ὅμως, ὁ χώρος ἦταν μικρὸς
καὶ δὲν ἀρκοῦσε γιὰ τὰ ζῶα καὶ τοὺς ἀν-
θρώπους, κι' ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε καὶ ἀφθονο
νερὸ γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων, ἡ ζωοπανή-
γυρη μεταφέρθηκε ἀπ' τὶς ὀκτῶ Σεπτέμβρη
στὶς δεκαοχτῶ Σεπτέμβρη. Ἡ μετατόπιση
δὲν ἦταν μόνο χρονικὴ, ἦταν κατὰ κύριο λό-
γο τοπικὴ. Ἔτσι σὰν τόπος γιὰ τὴν ζωοπα-
νήγυρη καθορίστηκε ἡ θέσις «Μαγούλα», ὅ-
που βρίσκονται κι' οἱ πηγές τοῦ Ἀχελώου.
Τελευταῖος χρόνος κι' αὐτοῦ τοῦ πανηγυριοῦ
ἦταν τὸ 1965. Τώρα ἡ περιοχὴ ἀρχίζει νὰ
κατακλύζεται ἀπ' τὰ νερά τῶν ἔργων τοῦ
Ἀχελώου.

Σήμερα τὸ γκρεμισμένο Μοναστήρι τῆς
«Τατάρνας» ἔπαψε νὰ ἔχῃ ζωὴ. Μόλις δυὸ
καλογήρους ἔχει, τὸν Δοσίθεο καὶ τὸν Γεν-
νάδιο, ποῖναι ὑπερήλικες καὶ στεγάζον-
ται σὲ κάτι ξύλινα παραπήγματα. Ὅμως,
ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Μοναστηριοῦ εἶναι τώρα
δυνατότερη, κι' οἱ τωρινοὶ κάτοικοι τῆς πε-
ριοχῆς ἀναμοχλεύοντες τὰ περασμένα, ζοῦν
ἐντονα τὸ ἡρωϊκὸ παρελθόν.

Τὰ μόνα κειμήλια τοῦ Μοναστηριοῦ εἶναι:
μιὰ πλούσια βιβλιοθήκη ἀπὸ ἑξακόσιους πε-
νήντα τόμους, ἕνας Ἐπιτάφιος κεντημένος
μετὰ χρυσῆς κλωστῆς πάνω σὲ ὕφασμα ἀπὸ τὸν
Μοναχὸ Ἀρσένιο πρὶν ἑξακόσια περὶτον
χρόνια, κι' ἕνα εἰκόνισμα ποὺ παριστάνει
τὸν Θεάνθρωπο Ἰησοῦ ἐνῶ τὸν παρουσιάζει
ὁ Πόντιος Πιλάτος στοὺς Ἑβραίους ποὺ
χρονολογεῖται ἀπ' τὸ 1300 μ.Χ.

Ἐπάρχει ἀκόμη κι' ἕνα καντήλι ἀφιερω-
μένο στὸ Μοναστήρι ἀπ' τὸν Κατσαντώνη.
Πάνω στὸ καντήλι εἶναι γραμμένο τὸ ἐπί-
θετο τοῦ Κατσαντώνη, «Λεπενιώτης».

ΠΩΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΤΗΚΕ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΡΙΠΟΤΑΜΟΣ

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ ἄνθρωποι
ποὺ κατάφευγαν στὸ Μοναστήρι τῆς «Τα-

τάρνας», ήταν από διάφορες περιοχές, μα οι πότεροι απ' την περιοχή της Ναυπακτίας. Οι άνθρωποι αυτοί ή γίνονταν καλόγηροι ή εργάζονταν σαν κολλήγοι στα άπεραντα κτήματα του Μοναστηριού. Με το πέρας του χρόνου οι κολλήγοι μεγάλωναν σε αριθμό, και άρχισε να καρποφορή μέσα τους ή ιδέα, πώς έπρεπε μιá μέρα να αποκοπούν απ' το Μοναστήρι και να φτιάξουν πιο πάνω ένα χωριό· πού να μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητοι και μακριά απ' την επίβλεψη των καλογήρων.

Η πρώτη τους προσπάθεια για σχηματισμό δικού τους χωριού έγινε μεταξύ των ετών 1870 και 1880, πού αποκρούσθηκε απ' τόν 'Ηγούμενο Διονύσιο με την χρήση προσωρινών μέτρων. Άλλες προσπάθειες έγιναν επί 'Ηγουμένου Χριστοφόρου. Κατά την εποχήν του Χριστοφόρου οι κολλήγοι μπόρεσαν να φτιάξουν τρία σπίτια δικά τους. Τότερα προστέθηκαν άλλα δυό. Με τόν καιρό τά σπίτια πλήθαιναν, κι' οι καλόγηροι υποχρέωναν τους ιδιοκτήτες των σπιτιών να πληρώνουν στο Μοναστήρι για τόν τόπο πού σφετερίστηκαν. Όταν πιά το χωριό μεγάλωσε με την προσθήκη πολλών σπιτιών, ό 'Ηγούμενος δέν έπαιρνε τους μέχρι τότε κολλήγους, για δουλειά στα κτήματα της Μονής, άλλ' ούτε τους έδινε και μ' ένοίκιο τά βοσκοτόπια. Οι κάτοικοι του καινούργιου χωριού της Τατάρνας ήρθαν τότε σε σύγκρουση με το Μοναστήρι. Ο 'Ηγούμενος Χριστόφορος κάλεσε τότε απόσπασμα ευζώνων, έκλεισε τους κολλήγους μέσα στο προαύλιο της Μονής, κι' εκεί τους πυροβόλησαν. Αποτέλεσμα ήταν, να σκοτωθούν και να τραυματισθούν τά άτομα πού αναφέραμε πιο πάνω. Σαν αίτια της συμπλοκής υπάρχει κι' άλλη μιá έκδοχή, πού όσο κι' αν φαίνεται αληθοφανής δέν στηρίζει την βασική αίτια. Υπάρχει ή δοξασία πώς ό 'Ηγούμενος Χριστόφορος υπόθαλπε στο Μοναστήρι κάποιο φυγόδικο, Παναγιώτη Μαστρογκαθούκα, πού οι κάτοικοι του καινούργιου χωριού της Τατάρνας ήθελαν να τόν καταγγείλουν στις αρχές του Μεσολογγίου και έστειλαν για τούτο αντιπροσώπους στο Μεσολόγγι. Ο Χριστόφορος όταν πληροφορήθηκε τούτο, κάλεσε απόσπασμα ευζώνων, πού μπόρεσε να γυρίση πίσω τους αντιπροσώπους και να όδηγήση στην παραπάνω αίματηρή πράξη. Όταν πέθανε ό Χριστόφορος κι' άνάλαβε 'Ηγούμενος ό Δαμασκηνός, οι σχέσεις των κατοίκων του καινούργιου χωριού και του Μοναστηριού αποκαταστάθηκαν. Η ίδια ήσυχία επικράτησε και με τους μετέπειτα 'Ηγουμένους.

Τό 1926 ή Κυβέρνηση εξέδωσε διάταγμα πού έπρεπε να δοθούν Έλληνικά όνόματα στα μέχρι τότε Τουρκόφωνα χωριά. Κατ' άκολουθία τó όνομα «Τατάρνα» πού έφερνε

τό καινούργιο χωριό έπρεπε να αντικατασταθί. Πρότειναν τότε μερικά όνόματα: «Τριπόταμος», «Πέτρα», «Παλιόκαστρο» κ.ά. Από τά παραπάνω όνόματα έγκρίθηκε τó «Τριπόταμος». Από πού παρακινήθηκαν οι κάτοικοι του νέου χωριού και πρότειναν τó όνομα «Τριπόταμος;» Σ' αυτό τους παρακίνησε τó ότι ή περιοχή πού βρισκόταν τó χωριό της Τατάρνας, ήταν κοντά στη συμβολή τριών ποταμών, Άχελώου, Μέγδοβα, και Άγραφιώτη.

Έτσι τó καινούργιο χωριό «Τριπόταμος», βρισκόμενο σε ύψόμετρο 550 μέτρων, μεγάλωνε σε ζωή και κίνηση, κι' έφθασε να έχη διακόσιες και πλέον οικογένειες και 20.000 αιγοπρόβατα. Στις 24 Φλεβάρη 1963 έγινε στο χωριό μιá ισχυρή κατολίσθηση, μ' αποτέλεσμα να πέσουν αρκετά σπίτια, ένα όλόκληρο τμήμα του χωριού να φύγη, καθώς επίσης να καταστραφή και τó περίφημο Μοναστήρι της «Τατάρνας», πού διατηρεί μέχρι σήμερα αυτή την όνομασία. Η κατολίσθηση έγινε την νύκτα και μάλιστα σε ώρα μεγάλης βροχής, όποτε ό τρόμος κι' ό πανικός του χωριού είχε ανεβή σε μεγάλη κλίμακα. Άλλά ευτυχώς, στην κρίσιμη εκείνη στιγμή ό τότε Διευθυντής του Σχολείου κ. Αναστάσιος Στάμος, τώρα Διευθυντής του 5)θεσίου Σχολείου Καρπενησίου, πήγαινε από σπίτι σε σπίτι ενθάρρύνοντας τους φοβισμένους κατοίκους και βοηθώντας ό ίδιος στην έξαγωγή και απομάκρυνση διαφόρων αντικειμένων.

Σε συνέχεια όλόκληρη ή περιοχή πού καλλιεργούνταν απ' τους κατοίκους του χωριού κατακλίστηκε απ' τά νερά των ύδροηλεκτρικών έργων του Άχελώου, μ' αποτέλεσμα να αποξημωθούν οι πληγέντες, κι' ή καλλιέργεια της γης και ή άσκηση της κτηνοτροφίας να πάψη στο έξής να τους άπασχολή. Μερικές οικογένειες άρχισαν να φεύγουν, και με την μικρή ή μεγάλη αποξημίωση πού πήραν, έκαναν άγορές χωραφιών σ' άλλες περιοχές της χώρας.

Ο σημερινός Τριπόταμος έχει τέσσαρες συνοικίες: Τήν Κεντρική, τά Βρεκέικα, την Καλούτσιανη και τά Κοψέικα. Νερά άφθονα δέν έχει δυό μόνο βρύσες κι' αυτές με λιγοστό κι' όχι καλής ποιότητας νερό. Τό κάπως υποφερτό νερό πού χρησιμοποιείται απ' τó χωριό, είναι στη θέση «λαχανόκηπος».

Άσχολία στους τωρινούς κατοίκους του χωριού δέν υπάρχει, αφού τά μόνα χωράφια και βοσκοτόπια πνίγονται απ' την σχηματιζόμενη λίμνη. Τά μόνα χρήματα πού κινούν κάπως τó χωριό, είναι τά προερχόμενα απ' την αποθάμνωση της περιοχής πού καλύπτει ή λίμνη, κι' απ' την κοπή ξύλων για την κατασκευή ξυλοκάρβουνων. Άλλά ό χειμώνας με τις άσταμάτητες βροχές έφτασε, κι' αυτό σημαίνει για τούτη την περιοχή, στα-

ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Του κ. ΑΘΑΝ. Π. ΚΟΥΣΤΕΝΗ

Διδασκάλου Ἀρχαίας Κορίνθου

Α' Βιογραφία

Ὁ Πλάτων (Ἀριστοκλῆς τὸ πραγματικόν του ὄνομα) ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας περὶ τὸ 427 π.Χ. Οἱ γονεῖς του ἀνήκον εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν. Ἡ μάνα του, Περικτιόνη, βαστοῦσε ἀπὸ τὸν Σόλωνα καὶ ὁ πατέρας του Ἀρίστων ἀπὸ τὸν Κόδρον.

Περὶ τῆς παιδείας του δὲν γνωρίζομεν πολλά, ἀλλ' ὡς υἱὸς πλουσίας καὶ εὐγενοῦς οἰκογενείας, ἔτυχεν ἐπιμελημένης ἀνατροφῆς καὶ κατετέθησαν βαθεῖα εἰς τὴν ψυχὴν του τὰ σπέρματα τῆς ἀρετῆς, πού τὸν κοσμεῖ καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν.

Μετὰ τὰς ἐγκυκλίους αὐτοῦ σπουδὰς ἐμνήθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ Κρατύλου μαθητοῦ τοῦ Ἡρακλείτου.

Κατόπιν γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ Σωκράτους, ὅλος παρεδόθη εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔμεινεν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ὁ ἄδικος καὶ τραγικὸς θάνατος τοῦ διδασκάλου του τὸν ἐπίκραναν τόσοι ὥστε ἔφυγεν εἰς Μέγαρα πλησίον τοῦ Εὐκλείδου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας.

Ἐπειτα καὶ κατὰ διάφορα χρονικά διαστήματα ἔκαμεν ταξείδια εἰς Αἴγυπτον, Κυρήνην, Κάτω Ἰταλίαν ὅπου εἶχεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀκμάζουσαν τότε Πυθαγόρειον Φιλοσοφίαν, νὰ μνηθῇ πληρέστερον τὰ Ὀρφικά καὶ νὰ γνωρισθῇ ἀκόμη μετὰ τοὺς Ἐλεάτας καὶ τὰς δοξασίας των, γεγονός τὸ ὁποῖον συνετέλεσεν εἰς τὴν μετέπει-

μάτημα στοῦ ἄρμεγμα τῆς δουλειᾶς καὶ χέρι... στή μικρὴ ἀποζημίωση.

Ἕνας τόπος μὲ τόση ἱστορία καὶ προκοπὴ ἀρχίζει νὰ ἀλλάξῃ τρόπους ζωῆς. Τὸ τεχνικὸ χέρι πούφερε αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ, ξερίζωσε τοὺς ἀπλοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους ἀπ' τὴν γῆ πού δούλευαν μὲ ἰδρώτα καὶ πού πότισαν μὲ αἷμα. Παρὰ τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ πού στοίχισε οἰκονομικὰ καὶ ἠθικὰ στοῦ ἥσιχο καὶ ἀπόμερο αὐτὸ χωριὸ τῆς Εὐρυτανίας, οἱ κάτοικοι εἶναι αἰσιόδοξοι, δεμένοι μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς, καὶ αποφασισμένοι νὰ παραμείνουν καὶ νὰ προκόψουν στὰ μέρη, πού οἱ πατέρες τους κι' οἱ ἴδιοι δούλεψαν τόσα χρόνια καὶ πού δοξάστηκε ἡ παληκαριά κι' ἡ ἀντρείουσὴν.

Εἶναι στ' ἀλήθεια παληκαριά ἡ ἀπόφασις, νὰ παραμείνουν σ' αὐτὸ τὸν ἄγονο κι' ἐπικίνδυνον τόπο οἱ πιότεροι Τριτοτάμωτες, ὅταν ἄλλες πρὸ πλούσιες περιοχὲς ἀπογυμνώνονται, στέλνοντας στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τὴν δύναμιν καὶ τὸ αἷμα τους. Ἡ τόλμη αὐτὴ τῶν κατοίκων δὲν εἶναι καθυστέρηση, οὔτε ἀπὸ οἰκονομικὴ οὔτε ἀπὸ πολιτιστικὴ σκοπιά, εἶναι ἀπεναντίας ἀξιοποίηση

αὐτῆς τῆς ἄγονης περιοχῆς, διαφέρων γὰρ τὸν τόπο τους, κι' ἓνα γερὸ κτύπημα κατὰ τῆς ἐγκληματικῆς ἀστυφιλίας. Τέτοια τόλμη πού σπανίζει στὴν Ἑλληνικὴ ἵπαιθρο, πρέπει νὰ τύχῃ ἀπ' τὸ ἐπίσημο Ἑλληνικὸ Κράτος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτιστικῆς του ἀρωγῆς. Ἡ λίμνη πού σχηματίζεται ἀπ' τὸ φράγμα τοῦ Ἀχελώου μαζί μὲ τὰ ἱστορικὰ μέρη τῆς περιοχῆς, μποροῦν νὰ ἀναπτύξουν μὴ ἀξιόλογη τουριστικὴ κίνησι, πού θὰ ξαναδώσῃ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν καὶ θὰ φέρῃ τοὺς γηγενεῖς τῆς περιοχῆς σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν σύγχρονον πολιτισμό. Βενζινόπλοια μποροῦν πολὺ καλὰ νὰ χρησιμεύσουν σὰν μέσα συγκοινωνίας, μεταφέροντα τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς καὶ τοὺς ξένους ἐπισκέπτες. Ἡ περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Τριτοτάμου πού συνδυάζει τὴν ἱστορίαν μὲ τὴν ἀγρία κι' ὁμορφὴ φύσιν, εἶναι ἓνα σπουδαῖο κεφάλαιο γιὰ ἐκμετάλλευσιν.

Κωνσταντῖνος Ἀπ. Κολοβός

Δ)λος Τριτοτάμου

Β'. Ἐκπ)κῆς Περιφερείας Εὐρυτανίας

τα πνευματικὴν του ἐξέλιξιν.

Ἐπιθυμῶν ὡπως γνωρίσῃ τὸ ἡφαίστειον τῆς Αἰτίας μετέβη ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας. Ἐκεῖ ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ τότε Κυβερνήτου τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου Α' (τοῦ Διωνος).

Ἡ παραμονὴ του εἰς Συρακούσας ἦτο βραχεῖα διότι ὡς ἡθικολόγος ἠνόχλει τὸν Διονύσιον ὅστις τὸν ἀπῆλασε ἐπιβιβάσας τοῦτον διαίως ἐπὶ πλοίου ἀναχωροῦντος διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ ταξείδιον ἐπιστροφῆς του ἦτο πλήρες περιπετειῶν κατὰ δὲ τὴν διέλευσιν τοῦ πλοίου ἐκ τῆς νήσου Αἰγίνης ἐπωλήθη ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου ὡς δούλος, ἀπελευθερωθεὶς ἀργότερον ἀπὸ τὸν Κυρηναῖον φιλόσοφον Ἀννίκεριν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας.

Ἐπιθυμῶν ὡπως καταστήσῃ κοινωνοὺς τῆς πείρας του καὶ τῶν γνώσεών του τοὺς ἐπιθυμοῦντας, συνέβαλεν εἰς τὴν ἰδρυσιν μονίμου Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὸ παρὰ τὸν Κολωνὸν γυμνάσιον τοῦ Ἀκαδήμου ὀνομάσας ταύτην «Ἀκαδημία». Ἐν αὐτῇ ὁ Πλάτων ἀνελλιπῶς ἐδίδασκεν χωρὶς καὶ νὰ παύσῃ νὰ γράφῃ.

Τῆς γονίμου αὐτοῦ δράσεως ἔθεσεν τέρμα ὁ θάνατός του ἐπισυνδᾶς κατὰ τὸ ἔτος 347 π.Χ. εὐρισκόμενος εἰς τὸ 80ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Β' Αἱ περὶ τὴν παιδείαν ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος.

Στὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα τῶν 80 ἐτῶν τῆς ζωῆς του, ἰδιαίτερος δὲ ἀπὸ τοῦ 40 ἔτους, συνέγραψεν πολλὰ ἔργα ὁ γίγας τῆς Φιλοσοφίας ποὺ μιλοῦν γιὰ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἄγνωστες πτυχές.

Καρπὸς τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐρεῦνης καὶ δραστηριότητος εἶναι τὰ μεγάλα θέματα τῆς Φιλοσοφίας γιὰ τὴν ψυχὴν τὸν θάνατον, τὴν ἰδέαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν Πολιτείαν.

Ἡ ἔστις καὶ τὸ κέντρον τῆς ὅλης του Φιλοσοφίας, εἶναι τὰ Παιδαγωγικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχόλησαν σοβαρῶς τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν διάνοιαν ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς συγγραφικῆς του δράσεως.

Σὲ ὅλα τὰ συγγράμματά του εὐρίσκονται τὰ πρὸ βαθυστόχαστα διδάγματα τῆς Παιδαγωγικῆς, σκιαγραφώντας καὶ τὴν πορείαν ἀκόμη ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ στὸ μέλλον.

Ἀνασύροντες ἀπὸ τὰ συγγράμματά του καὶ σταχυολογοῦντες τὰς περὶ τὴν παιδείαν ἰδέας του, τοποθετοῦντες δὲ ταύτας εἰς μίαν λογικὴν σειρὰν, καταδεικνύεται ὅτι ἀπτεται ἀπάντων τῶν περὶ τὴν ἀγωγὴν ζητημάτων.

Ὁ Πλάτων τρόφμος τῆς Σωκρατικῆς καὶ

Πυθαγορείου Σχολῆς ἔζησεν τὴν ἀγωγὴν ἣτις ἀπέβλεπεν σὲ κάτι τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀληθές.

Αὐτὸ ἐπεδίωξεν καὶ ἐσυνέχισεν καὶ αὐτὸς εἰς ὅλην τὴν τὴν ζωὴν.

Γνωρίζοντας διὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς μελέτης, πὺς ἀγωγή εἶναι ἡ ἐπίδρασις ποὺ ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὑπόστασιν καὶ ἐξέλιξιν ἐκ μέρους τοῦ φυσικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου περιβάλλοντος, ἐφρόντισεν νὰ ἐπισημάνῃ τοὺς παράγοντας αὐτῆς.

Ὡς ἰσχυροὺς παράγοντας ἀγωγῆς ἐπεσήμανε:

1. Τὴν κληρονομικότητα.
2. Τὸ στενὸ παιδικὸ περιβάλλον.
3. Τὸ ὅλον κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ.

4. Τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ τὸ κλίμα.
«Δῆλον δὴ ὅτι γάμους τὸ μετὰ τοῦτο ποιήσωμεν ἱεροὺς εἰς δύναμιν, ὅτι μάλιστα εἰεν δ' ἂν ἱεροὶ οἱ ὠφελιμώτατοι». (ΠΟΛΙΤΕΙΑ 458E).

«Φύσεις χρησταὶ χρηστῆς παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται εἰς τε τ' ἄλλα καὶ εἰς τὸ γεννᾶν, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις». (ΠΟΛΙΤΕΙΑ 415).

«Ὡσπερ αὖρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίαν». (ΠΟΛΙΤΕΙΑ 401).

«Πρὸς τοῦτοις τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθείρει καὶ ἀποσπᾷ, κάλλος καὶ πλοῦτος, καὶ ἰσχύς σώματος καὶ ξυγγένεια ἐν Πόλει καὶ πάντα τὰ τούτων οἰκεία». (ΠΟΛΙΤΕΙΑ 491).

Ἡ ἀγωγή θὰ πραγματοποιηθῇ ἀξιόλογα καὶ μὲ θετικὰ ἀποτελέσματα ὅταν:

1. Ληφθῶσι μέτρα ὑπὸ τῆς πολιτείας νὰ μὴ γεννῶνται παιδιὰ φέροντα κληρονομικὰ βάρη.

2. Βοηθηθῇ καταλλήλως ἡ παιδικὴ φύσις.

3. Ληφθῶσι μέτρα ὥστε τὰ παιδιὰ νὰ ζοῦν καὶ νὰ δέχωνται τὴν ἐπίδρασιν μᾶς καλῆς κοινωνίας.

4. Ἡ ἀγωγή ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατατεθῶσι βάσεις χρήσιμα διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

«Ἐκ παίδων σμικρῶν ἀρξάμενοι μέχρι οὐδ' ἂν ζῶσι καὶ διδάσκουσι καὶ νοθετεῖν, ἐπιδὰν θάπτον συνιῇ τίς τὰ λεγόμενα καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ περὶ τούτου διαμάχονται ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς παρ' ἑαστον. καὶ ἔργον καὶ λόγον διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι τὸ μὲν καλόν, τὸ δὲ αἰσχρόν, καὶ τότε μὲν ὅσιον, τότε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποιεῖ, τὰ δὲ μὴ ποιεῖ». (ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ 325)

5. Νὰ χαλιναγωγοῦνται αἱ παιδικαὶ τάσεις, ὁρμαὶ καὶ ἔξεις, καὶ νὰ ἐνισχύωνται αἱ

πνευματικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις, ἵνα δεόντως αὐταὶ ἀναπτυχθῶσι, καθ' ὅσον ἡ ἔλλειψις τούτων, καθιστᾷ τὸν παῖδα ἄγριον, αὐθάδη καὶ ὑβριστικόν, ἡ δὲ διοίκησίς του εἶναι ἔτι δυσκολωτέρα καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων ἀκόμη.

6. Ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν στὴν παρασκευὴν καλῶν Διδασκάλων ὑποστηρίζει ὅτι, καίτοι τὸ μεγαλύτερον δῶρον τῆς φύσεως δι' ἓνα διδ(λ)λον εἶναι ἡ ἰδιοφυΐα ἣτις τυγχάνει ἀπαραίτητος, ἐν τούτοις ἀπαιτεῖται καὶ ἡ προσθήκη τῆς ἐπιστήμης.

Ἐπομένως οἱ σκοπίμως δρῶντες παράγοντες τῆς ἀγωγῆς (ἦτοι οἱ διδ(λ)λοι) πρέπει νὰ εἶναι εἰδικὰ ἐκπαιδευμένοι.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξικνεῖται πῶς ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὄχι μόνον σπουδαίαν καὶ ἀναγκαίαν τὴν ἀγωγήν ἀλλὰ καὶ δυνατὴν.

«Παιδεία μὲν ἐστ' ἡ παίδων ὀλκή τε καὶ ἀγωγή πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον καὶ τοῖς ἐπιεικεστάτοις καὶ πρεσβυτάτοις δι' ἐμπειρίαν ξυνδεδογμένον ὡς ὄντως ὀρθὸν ἐστίν».

(ΝΟΜΟΙ 659)

«Ποιοῦσαν ἐπιθυμητὴν τε καὶ ἔραστὴν τοῦ πολίτου γενέσθαι τέλεον ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης».

(ΝΟΜΟΙ I. 643)

«Ἄνθρωπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχὺς, θειότατον ἡμερώτατον τε ζῶον γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὅποσα φύει γῇ».

(ΝΟΜΟΙ 766A)

Ὡς Φιλόσοφος ὁ Πλάτων καὶ θιασώτης τοῦ ἰδεαλισμοῦ καθορίζει ὡς σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς, τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ ἀτόμου, τὴν μόρφωσιν δικαίας ψυχῆς καὶ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν θεόν, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶναι συγγενής.

Στὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του ἐξαίρει τὴν σημασίαν τῆς παιδείας διότι ὡς λέγει, οὐδέποτε θλάπτει παρὰ μόνον ὠφελεῖ, καὶ οἱ δευθέντες καλῶς γίνονται ἀγαθοὶ πολῖται, πράττουν καλὰς πράξεις καὶ ὑπερασπίζονται ἀριστα τὴν πατρίδα των.

«Εὐ μὲν τραφέντων καὶ τρεφομένων τῶν παίδων πάντα ἡμῖν κατ' ὀρθὸν πλεῖ».

(ΝΟΜΟΙ 313)

Τοὺς γονεῖς νοθετεῖ πῶς εἶναι προτιμώτερον νὰ κληροδοτήσουν εἰς τὰ τέκνα των κοσμιότητα παρὰ χρυσόν, καὶ ἀποφαίνεται πῶς δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο πού θὰ πρέπει νὰ φροντίζῃ κάθε λογικὸς ἄνθρωπος, ἐκτὸς ὑπὸ, τὴν φιλοδοξίαν ἐκείνην πού θὰ εὐτυχούσε νὰ ἴδῃ τὸν υἱὸν του καλύτερον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

«Παισὶ δὲ αἰδῶ χρὴ πολλήν, οὐ χρυσὸν καταλλείπειν».

Ἡ ἀγωγή ἐπιτυγχάνεται μὲ τὰ δύο ἰσάξια μέσα, ἦτοι:

1. Μὲ τὴν ἄμμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ παιδιοῦ διὰ τῆς γνώσεως, συνιστωμένη διὰ τῆς

τῶν ποικίλων μαθημάτων διδασκαλίας.

2. Μὲ τὰ ἄμεσα τῆς ὀδηγητικῆς μέσα, διακρίνοντας ἀπὸ μὲν τὴν παιδονομίαν, τὴν ἀπειλήν, τὴν ποινὴν καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου, ἀπὸ δὲ τὴν κυρίως ἀγωγήν, τὸν ἐθισμόν, διότι τὸ παιδί λόγω τοῦ εὐπλάστου αὐτοῦ εὐκόλως σχηματίζει ἑξεις.

«Ὡς περ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπόμενον εὐθύνουσι ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς».

(ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ 325 E)

«Οὗτος δ' ὁ χρόνος μὴ πάνυ ὀλίγος εἴη τῆς συνηθείας».

(ΠΟΛΙΤΕΙΑ 517)

Ὁ Πλάτων διαπιστώνει ὅτι ἡ διδασκαλία εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῶν μέσων δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ πραγματοποίησις τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς, (ἂν καὶ δὲν ἀνήγαγε τὴν διδ(λ)λίαν εἰς ἀντοτελὴ κλάδο γνώσεων, καίτοι στὰ βιβλία του ΣΟΦΙΣΤΗΣ καὶ ΓΟΡΓΙΑΣ, χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν διδασκαλικήν, ἐννοῶν τέχνην) ἦτοι τὴν ἱκανότητα εἰς τὴν διδασκαλίαν).

Ὡθήθη εἰς ἐρεῖνας ψυχολογικῶν θάσεων πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ του συστήματος.

Αἱ Ψυχολογικαὶ αὐταὶ θάσεις τυγχάνουσι ἀπαραίτηται προϋποθέσεις διὰ τὴν εὐκολωτέραν καὶ ἐπιτυχεστέραν ὕλικήν καὶ εἰδολογικὴν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ.

Ὡς τοιαύτας ὑποδεικνύει:

1. Τὸ διαφέρον καὶ τὰ μέσα πρὸς διέγερσιν αὐτοῦ.

2. Τὰς συγγενεῖς ὁρμὰς πρὸς γνῶσιν, ἦτοι, τὴν ὁρμὴν πρὸς κοινωνίαν καὶ τὴν ὁρμὴν πρὸς κίνησιν.

Ἡ μὲν ὁρμὴ πρὸς κοινωνίαν εἶναι ἔμφυτος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναπτύξῃ ὁ ἄνθρωπος τὰς ἀνθρωπίνους αὐτοῦ ιδιότητας καὶ γίνῃ τέλειος πρέπει νὰ διατρίβῃ ἐντὸς αὐτῆς.

Ἡ δὲ ὁρμὴ πρὸς κίνησιν ἐπέχει μεγάλην βιολογικὴν σημασίαν καθ' ὅσον κάθε ὁργανικὸν σῶμα καὶ κάθε λειτουργία φυσιολογικὴ ἢ ψυχικὴ ἔχει ἀνάγκη κινήσεων διὰ νὰ ἐξελιχθῇ καὶ διατηρηθῇ.

«Τὸ νέον ἄταν τοὺς τε σώμασι καὶ ταῖς φωναῖς ἡσυχίαν ἄγει οὐ δύνασθαι, κινῆσθαι δὲ αἰεὶ ζητεῖν καὶ φθέγγεσθαι».

ΠΟΛΙΤΕΙΑ E. 1340β)

3. Τὴν προσωπικότητα τοῦ Διδασκάλου.

Ὑποστηρίζουν πῶς ὁ διδ(λ)λος πρέπει νὰ εἶναι ἐνθουσιώδης, νὰ τυγχάνῃ ἐμβρυθοῦς μορφώσεως καὶ νὰ εἶναι κάτοχος τῆς ὕλης πού ἀναλαμβάνει νὰ διδάξῃ.

«Πάντα γὰρ ἐπίστασθαι ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι».

(ΛΑΧΗΣ 182)

«Χρὴ τοὺς μέλλοντας διδάσκειν ὅτιοῦν αὐτοὺς πρῶτον εἰδέναι».

(ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ 111A)

Διὰ τὴν εἰδολογικὴν μόρφωσιν θέτει ὡς σκοπὸν, τὴν ἔγερσιν, ἐξέλιξιν καὶ ἀνύψωσιν, τῆς διανοητικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλη-

τικῆς παιδικῆς δυνάμεως. αἱ δὲ γνώσεις νὰ προάγωσι διὰ τοῦ περιεχομένου των εἰς τὴν ἠθικότητα καὶ εἰς τὴν ἔμμεσον προπαρασκευὴν διὰ τὴν ζωὴν.

«Τούτων γὰρ τῶν (ἐπιστημῶν) σὺ ἐκάστη οὐκ ἐπὶ τέχνῃ ἔμαθες, ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ, ὡς τὸν ιδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει»

(ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ 312β)

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται πῶς στὴν ἀγωγὴν τοῦ Πλάτωνος ἐπρυτάνευαν τὰ ιδεώδη:

α) Τὸ ἠθικὸν ιδεῶδες. Φρονῶν πῶς προορισμὸς τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἡ μακρὰ διάρκεια αὐτῆς, ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ τῆς ἀξιοποιήσεως.

β) Τὸ Πολιτειακόν. Τάσσοντας τὸν πολίτην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀξιοποιήσιν τῆς πολιτείας, δι' ὃ καὶ ἡ ἀγωγή ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ συμφώνως τῶν φυλετικῶν ἰδανικῶν καὶ μὲ τὴν ἀγρυπνον παρακολούθησιν τῆς πολιτείας, ὥστε αἱ ὑπαγορεύσεις αὐτῆς νὰ ἀποτελῶσι τὴν φυλετικὴν πυξίδα πού θὰ δεικνύῃ τὴν γραμμὴν πλεύσεως τοῦ λαοῦ τῆς.

γ) Τὸ καλαισθητικόν. Θεωρῶν ὅτι δι' αὐτοῦ ἀγώμεθα ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Διὰ τοῦτο καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ καλαισθητικὴ μόρφωσις, ἐπιτυγχανομένη δι' ὅλων τῶν μέσων, ἐντὸς τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ ζωῆς.

Τὸ Ὀφελιμιστικὸν ιδεῶδες δριμύτατα καυτηριάζει, θεωρῶν τὰς τοιαύτας γνώσεις ὡς θανατοῦς καὶ δουλικάς.

Ὁ Πλάτων γνωρίζων ὅτι ἡ πρόσκτησις τῶν γνώσεων εἶναι ἡ δυσκολωτέρα τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, ἡσχολήθη καὶ μὲ τὸν τρόπον πού πρέπει νὰ ἐργασθῇ ὁ Παιδαγωγός.

Οὕτω, παραδίδει εἰς ἡμᾶς θεμελειώδεις μεθοδικὰς ἀρχὰς τῆς διδ(δ)λίας, ἥτοι τὴν διαλογικὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας, πιστεύοντας πῶς διὰ τῆς ἐλευθέρας συνδιαλέξεως μεταξὺ διδ(δ)λου καὶ μαθητοῦ ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐλευθέρᾳ παιδικῇ πνευματικῇ ἐνέργεια.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ διδ(δ)λου καὶ μαθητοῦ εἶναι ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἀξιοποιήσις τοῦ κόσμου τῶν παιδικῶν διαφερόντων ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου.

Ὡστε τὰ ἐκάστοτε ἐπικρατοῦντα παιδικὰ διαφέροντα, καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς παιδικῆς ζωῆς θὰ ρυθμίζουσιν τὴν διδασκτέαν ὕλην καὶ θὰ εἶναι τὸ κέντρον πάσης διδασκτικῆς ἐνεργείας.

Ἐρμηνευτὴς ὁ Πλάτων τῆς παιδικῆς ψυχῆς διασαλπίζει τὰς βασικὰς παιδαγωγικὰς του ἀρχάς.

1. Σεβασμὸς πρὸς τὴν παιδικὴν φύσιν, καὶ συμμόρφωσις τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὰς αὐθορμήτους διαθέσεις αὐτῆς.

«Ὅταν μὲν παιδίον ἴδῃ, ὃ εἴη προσήκει διαλέγεσθαι οὕτω ψελιζόμενον καὶ παίζον,

χαίρωντε καὶ χαρίεν μοι φαίνεται καὶ ἐλεύθερον καὶ πρέπον, τῇ τοῦ παιδίου ἡλικίᾳ, ὅταν δὲ σαφῶς διαλεγόμενον παιδαρίου ἀκούσω, πικρὸν μοι τι δοκεῖ χρῆμα εἶναι, καὶ ἀνῆλ μου τὰ ὦτα καὶ μοι δοκεῖ δουλοπρεπὲς τί εἶναι».

(ΓΟΡΓΙΑΣ 485B)

2. Ἡ ἀγωγή δέον ὅπως λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιοσυστασίαν, τὴν ἀτομικότητα καὶ δυναμικότητα τοῦ παιδιοῦ. Διότι ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων διαμορφοῦται ἀναλόγως τῶν ἐπιθυμιῶν του καὶ τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ διαθέσεων.

«Κατὰ φύσιν ἕκαστος ἐν τῷ αὐτοῦ πράτειν».

(ΠΟΛΙΤΕΙΑ 453B)

«Φύεται ἕκαστος οὐ πᾶν ὅμοιος ἐκάστῳ ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν».

(ΠΟΛΙΤΕΙΑ 370B)

3. Προσαρμογὴ τῆς διδ(δ)λίας πρὸς τὰς ἐμφύτους παιδικὰς ὁρμάς, καὶ ἀποφυγὴ τῆς παθητικῆς παροχῆς γνώσεων. Ἡ δὲ ὅλη διδασκτικὴ ἐνέργεια νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν παρόρμησιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς αὐτενεργὸν γνῶσιν.

«Τὸ γὰρ ζητεῖν ἄρα καὶ τὸ μαθάνει ἀνάμνησις ὅλον ἐστίν».

(ΜΕΝΩΝ 81)

4. Σκόπιμος χρησιμοποίησις τῶν αὐθορμήτων καὶ ἀδιάστων παιδικῶν ἐνεργειῶν, στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγωγῆς, καὶ ἡ ὅλη ἐργασία ἐν τῷ Σχολείῳ ἡ ἀποσκοποῦσα στὴν ἀπόκτησιν γνώσεων, πρέπει νὰ διατηρῇ τὰ χαρακτηριστικά τοῦ παιχνιδιοῦ. Τὰ δὲ μαθήματα νὰ εἶναι τέτοια ὥστε τὰ παιδιά νὰ τὰ μαθαίνουν παίζοντας καὶ μὲ εὐχαρίστηση. Ἡ μάθησις δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς αὐστηρότητος, ἀλλὰ μὲ τὴν καθοδήγησιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἐκείνην πού θὰ εὐχαριστῇ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀγνάς παιδικὰς ψυχάς.

Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ μοναδικὸς τρόπος εἰσόδου εἰς τὰ ἄδυτα τῆς παιδικῆς ψυχῆς, αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν θὰ ἐκμεταλλευθῇ ὁ Παιδαγωγὸς διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν τὴν ἰδιαιτέραν κλίσιν ἐκάστου μαθητοῦ.

Ἡ σπουδὴ καὶ ἡ παιδιά ἀποτελοῦν ἐν τῇ ἀγωγῇ ἔννοιαν ταυτόσημον δύναμιν ὑπερφυσικὴν ἔλκονσα τὸ ἄρμα τῆς γνώσεως.

Τὴν βίαν τὴν καταδικάζει ὡς τὸ χειρότερον παιδευτικὸν μέσον.

«Μετὰ παιδιᾶς ἅμα μαθάνόμενα ὠφελήσει μὲν βλάβῃ δι' ἡμῖν τὴν πόλιν οὐδέν».

(ΝΟΜΟΙ 82)

«Μὴ τοίνυν βία... τοὺς παῖδας ἐν τοῖς μαθήσασιν, ἀλλὰ παίζοντας τρέφε, ἵνα καὶ μᾶλλον οἷος τ' ἦς καθορᾶν ἐφ' ὃ ἕκαστος πέφυκεν».

(ΠΟΛΙΤΕΙΑ 536E)

Ἡ ἐπιλογὴ ὕλικου, ἀπαιτεῖ ὁ Πλάτων, ὅπως γίνεται μετὰ πολλῆς περισκέψεως, συγκεντρωτικῶς καὶ καταδικάζει τὴν πολυμάθειαν. Ἡ πολυμάθεια ἐκθέτει εἰς κινδύνους

τὴν γεολογίαν, ὀλιγώτερον ἐπιζημίαν θεωρεῖ τὴν πλήρη ἀμάθειαν ἢ τὴν μεγάλην μάθησιν μετὰ κακῆς ἀγωγῆς γενομένη.

«Κίνδυνον φημί εἶναι φέρουσα τοῖς παισὶν τὴν πολυμαθειάν». (NOM. 811B)

Ἐν κατακλείδι ἡ ἀξία τῆς διδασκαλίας δὲν ἐγκείται στὴν ποσότητα τῶν προσφερόμενων γνώσεων, ἀλλὰ ποῖαν θέσιν θὰ καταλάβωσι αὐταὶ εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν.

Ὡς μαθήματα διδασκαλίας ὁ Πλάτων προτείνει:

1. Τὴν Μουσικὴν. Ἐν αὐτῇ ἐρμηνεύονται καὶ τὰ σήμερον φρονηματιστικὰ μαθήματα ἦτοι: (μῦθοι, ποιήματα καὶ ᾠσματα φρονηματιστικοῦ περιεχομένου).

Οἱ μῦθοι νὰ εἶναι ὠφέλιμοι διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς, νὰ προάγουν εἰς τὴν θεοσέβειαν, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν φιλίαν, ἀπορρίπτοντας πάντας τοὺς ἄλλους.

Τὰ ποιήματα νὰ εἶναι ἐκλεκτά, ἀποκλειομένης τῆς τραγωδίας καὶ κωμωδίας.

2. Τὴν Γυμναστικὴν. Ἦτις σκοπὸν ἔχει τὴν αὐξήσιν ἢ ἐλάττωσιν τοῦ σώματος, μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ Χοροῦ, τοῦ Κινηγίου ὡς καὶ τῶν Γυμναστικῶν καὶ ἱππικῶν ἀγώνων.

3. Ἀνάγνωσις καὶ γραφή.

4. Ἀριθμητικὴ. Αὕτη ἀναπτύσσει φιλόσοφον ψυχὴν καὶ ὁδηγεῖ στὴν νόησιν.

5. Γεωμετρία. Μάθημα κατάλληλον καὶ ὑποχρεωτικὸν διότι χαλυδώνει τὸν χαρακτήρα ὁδηγεῖ στὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπεξεργάζεται φιλοσοφικὰς διανοίας.

6. Ἀστρονομία. Μάθημα κατάλληλον διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἀρχόντων τῆς Πόλεως.

7. Διαλεκτικὴ. Ἀπαραίτητον μάθημα διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων νὰ ἀρχωσι ἐν τῇ πόλει.

Τὴν Σχολικὴν ἀγωγὴν ὁ Πλάτων θέλει ὑποχρεωτικὴν, ὁ δὲ Νομοθέτης νὰ θεωρῇ τὴν ἀγωγὴν ὡς πρωτεύουσας σημασίας καὶ οὐχὶ δευτερευούσης καὶ προαιρετικῆς τοιαύτης.

«Ὡν ἕνεκα οὐδὲ δεύτερον οὐδὲν πάρεργον δεῖ τὴν παίδων τροφὴν τὸν Νομοθέτην ἔαν γίγνεσθαι».

β) Κρατικὴν. γ) Ἐνιαίαν. Ὑποστηρίζων πῶς μόνον διὰ τοῦ ἐνιαίου Σχολείου δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ δ) Κοινὴν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὡς καὶ κοινὴν τὴν συμφοίτησιν.

Ὁ Πλάτων ὡς Παιδαγωγὸς ἤνοιξεν καινούργιους δρόμους εἰς τὰς ἀπροσίτους κορυφὰς τῶν παιδευτικῶν ἰδανικῶν.

Ὡς Φιλόσοφος διεκήρυξεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Ὡς ἐπιστήμων κατέταξεν τὰ ψυχικὰ φαινόμενα εἰς γνωστικά, συναισθηματικά καὶ βουλητικά.

Διὰ τοῦτο ἐν τῇ πολιτείᾳ του διακρίνει

τάξεις κοινωνικὰς τόσας, ὅσαι εἶναι αἱ τάξεις τῆς ψυχῆς. Ἦτοι: Τὸ λογιστικόν, θυμοειδὲς καὶ ἐπιθυμητικόν εἶναι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Αἱ ἀντίστοιχοι τῆς πολιτείας εἶναι: Ἡ τάξις τῶν ἀρχόντων, τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν γεωργῶν.

Εἰς τὴν ψυχὴν διὰ νὰ εὐδαιμονήσουν αἱ δυνάμεις, δεόν ὅπως εὐρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. Οἶκοθεν νοεῖται πῶς ἡ ἀγωγή τῶν νέων δὲν θὰ εἶναι ὁμοιόμορφος δι' ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἀλλὰ διάφορος, ἀνταποκρινομένη εἰς τὴν μέλλουσαν ἀποστολὴν ἐκάστου, ἡ δὲ ἐκλογή τῆς διδασκτέας ὕλης θὰ γίνεται μετὰ κριτήριον τὸν ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμὸν, διότι κάθε παιδί καὶ κάθε νέος ὑποχρεοῦται νὰ μορφωθῇ ἀναλόγως τῶν ἱκανοτήτων του.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστοῦνται δύο τινα.

1. Ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἠμπούρεσεν νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν τῆς καταγωγῆς του,

2. Ὅτι ὁ Πλάτων εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς, διαβλέπων τὸ ἔργον αὐτῆς κατὰ πλάτος καὶ βάθος καὶ εἰς τοιαύτην εὐρύτητα, ὥστε ἀσμαίνως νὰ διακηρύττει τὴν ἀνάγκην ὑπάρξεως καὶ τῆς χρήσεως ταύτης.

Εἰς τοὺς Νόμους του καταργεῖ τὰς τρεῖς κοινωνικὰς τάξεις καὶ θέλει ὁμοιογενὴ πολιτείαν, τὴν δὲ ἀγωγὴν ὁμοιόμορφον εἰς ὅλους διαφέρουσα μόνον ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐνάρξεως καὶ τῆς βαθμιαίας αὐτῆς ἐξελίξεως.

Ὡς ἐλέχθη ἡ ἀγωγή κατὰ τὸν Πλάτωνα, πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ καὶ ἐνωρίτερον ἀκόμη.

Αὕτη εἶναι οἱ οἰκογενειακὴ ἀγωγή. Ἡ Σχολικὴ ἀγωγή νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους μέχρι τοῦ 35ου βαθμιαίως νὰ ἀνέρχεται.

Ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀγωγῆς διακρίνει πολλὰς περιόδους μετὰ τρεῖς βαθμίδας μορφώσεως, σχέσιν ἔχουσιν αὐταὶ ὡς πρὸς τὸ ὕλικὸν μορφώσεως καὶ τὴν ἡλικίαν.

1η) Βαθμὶς. Ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους μέχρι τοῦ 20οῦ. Μετὰ μαθήματα. Μουσικὴν, Γυμναστικὴν, Ἀνάγνωσιν καὶ Γραφήν, Πρακτικὴν ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν.

2α) Βαθμὶς. Τὸ 20ὸν ἔτος μέχρι τοῦ 30οῦ. Μετὰ μαθήματα. Πάντα τὰ ἀνωτέρω προσθέντας καὶ τὴν ἀστρονομίαν.

3η) Βαθμὶς. Τὸ 30ὸν ἔτος μέχρι τοῦ 35ου. Μετὰ μοναδικὸν μάθημα τὴν Φιλοσοφίαν (ἢ διαλεκτικὴν ὡς τὴν ἀποκαλοῦσε ταύτην ὁ Πλάτων). Ἡ προαγωγή εἰς τὰς βαθμίδας μέχρι τοῦ 35ου ἔτους ἐγένετο δι' ἐπιλογῆς τῶν ἱκανωτέρων.

Οἱ προκρινόμενοι πέραν τοῦ ἔτους αὐτοῦ καὶ μέχρι τοῦ 50οῦ ἡσχοῦντο πρακτικῶς εἰς ἐπαγγέλματα καὶ ὑπηρεσίας τῆς πολιτείας ὁπότε νέα ἐπιλογή ἀναδεικνύει τοὺς ἀρχοντας.

Αὗται ἐν ἄκρᾳ συντομία εἶναι αἱ Παιδα-

γωγικά ιδέαι, πού διειτυπώθησαν ἐτονίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ μᾶς διαβεβαιοῦν πὼς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐρμηνευτὴς καὶ θεωρητικὸς θεμελιωτὴς, κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας.

Γ' Ἡ Σύγχρονος Παιδαγωγικὴ

Ἀπὸ τὴν σύντομον ἐπισκόπιν, τῆς ἀνεξαντλήτου πηγῆς, παιδαγωγικῶν ιδεῶν, ἀντιλήψεων καὶ δοξασιῶν τοῦ πρεσβύτου τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας θεοῦ Πλάτωνος, προκύπτει ὅτι αὐταὶ δὲν διαφέρουν τῶν τοιούτων, τῶν συγχρόνων ὁρειβατῶν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν θεμελιωτῶν τοῦ Σχολείου ἐργασίας, Dewey καὶ Kerschenshteines, δὲ ἐκείνων πού προσεπάθησαν νὰ ἐφαρμόσουν ἐν τῇ πράξει τὰς θεωρητικὰς τῶν ἀρχάς.

Ὅπως ἀκριβῶς ἡ σύγχρονος Παιδαγωγικὴ, τοιοῦτοτρόπως καὶ τοῦ Πλάτωνος εἶναι προσηρμοσμένη στὴν Ψυχοσωματικὴν Παιδικὴν ἐξέλιξιν.

Θιασώτης τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας, προλαμβάνει τὸ Σχολεῖον Ἐργασίας.

Σεβόμενος ὁ Πλάτων τὴν παιδικὴν φύσιν, θέλει τὴν ἀγωγὴν σύμφωνα μὲ τὰς αὐθορμήτους τάσεις τῆς παιδικῆς ψυχῆς, τὴν ἀτομικότητα, δυναμικότητα καὶ ἰδιοσυστασίαν τοῦ παιδιοῦ, ὁραματίζεται τὴν πρόσφατον ἀρχὴν τῆς ἐξατομικεύσεως τῆς διδασκαλίας καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓνας ἐκ τῶν θερμότερων ὁπαδῶν τῆς Παιδοκεντρικῆς ἀρχῆς, τοῦ βασικοῦ ἀξιώματος. «Ἀπὸ τοῦ παιδὸς Ἀρχεσθαι» καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Games ἐπιθυμίας, ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τὰ παιδικὰ διαφέροντα διὰ νὰ ἐπιτύχῃ.

Τίθετῃς, ὁ Πλάτων, τὸ Παιχνίδι ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ θέσας τοῦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγωγῆς, μᾶς μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι ὁπαδὸς τῆς αὐτενεργείας καὶ τοῦ ἀξιώματος. «Τὸ μανθάνειν διὰ τοῦ παίζειν».

Ἐπιλογὴ τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου καὶ περιορισμένης ποσότητος ζητεῖ ὁ Πλάτων.

Εἶναι καρπὸς τῆς ἐμπειρίας του, πού ἐπανελάβεν καὶ ἀνήγαγεν εἰς ἀξίωμα ὁ Πατὴρ τῆς νεωτέρας Παιδαγωγικῆς Kerchenshteines ὅστις κηρύσσεται ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ὕλης, γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ αὐτενεργεία. «Ἡ συμφωνία μεταξὺ θελήσεως καὶ πράξεως» ὅπως τὴν ὀνομάζει καὶ πιστεύει πὼς «Μορφωμένος δὲν εἶναι ἐκεῖνος πού τις ἀθέτει πολλὰς γνώσεις, ἀλλὰ ἐκεῖνος πού τις διαθέτει καλῶς». Διαπιστώνει δὲ πὼς «αἰτία τῶν πενιχρῶν ἀποτελεσμάτων στὰ Σχολεῖα εἶναι ἡ ὑπερμόρφωσις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος».

Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης, φρονεῖ ὁ Πλάτων, ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπαγγελματικὴ κατεύθυνσις τοῦ τροφίμου. Ἡ θεωρία αὕτη ἤδη ἤρχισεν νὰ λαμβάνη

σάρκα καὶ ὀστά, στὴν σύγχρονον πράξιν ὑπὸ πολλῶν παιδαγωγῶν τῆς Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς.

Τὸν Διδάσκαλον τὸν θέλει ὁ Πλάτων πεπειραμένον, μὲ ἐμβρυονθεῖς γνώσεις καὶ κατόπιν αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς, αὐτὸν τὸν τύπον νοστάλγησεν καὶ ὁ Πατριάρχης τῆς Παιδαγωγικῆς Μέγας Pestalozzi ἔχοντας ὡς ἔμβλημα τῆς ζωῆς του, «Τὰ πάντα διὰ τοὺς ἄλλους καὶ τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸν του». ἀναλώσας τὸν βίον καὶ τὴν ὄλην τοῦ ἀγάπην γιὰ τὸ παιδί.

Τὰ προτεινόμενα μαθήματα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἔτυχον τῆς ἐνθέρμου ὑποστηρίξεως, διὰ τὴν Παιδαγωγικὴν τῶν ἀξίαν, καὶ ὑπὸ τῶν συγχρόνων Παιδαγωγῶν.

Ἡ σωματικὴ ἀγωγή, ὕγεια καὶ πολιτισμὸς συμβαδίζουν λέγει σύγχρονος Παιδαγωγός. «Θεῖον δῶρον» ἀποκαλεῖ ὁ Πλάτων τὴν Μουσικὴν, καὶ οἱ σύγχρονοί μας λέγουν νὰ ἀρχίζομεν τὴν σχολικὴν μας ἐργασίαν μὲ ἓνα καλὸ τραγούδι.

«Μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσὶτω», εἶχεν γράψῃ ἐξωθεν τῆς Σχολῆς τοῦ ὁ Πλάτων. Ἡ Γεωμετρία εἶναι γυμναστικὴ τοῦ πνεύματος σαλπίζουν οἱ Παιδαγωγοί μας.

Ἡ Ἀριθμητικὴ, «ἐπιδρᾷ εἰδολογικῶς», λέγει ὁ Πλάτων. Σύγχρονοι Παιδαγωγοὶ διακηρύττουν ὅτι «μὲ τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀρίθμησην, ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησε ὅ,τι τοῦ ἡγήθη ἡ φύσις, τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν παντοδυναμίαν».

Συνιστᾷ τὸ παραμῦθι ὁ Πλάτων, κατόπιν αὐστηρᾶς ἐπιλογῆς.

Σύγχρονοι Παιδαγωγοὶ διαπιστώνουν ὅτι, «ὁ κόσμος τοῦ παραμυθιοῦ, εἶναι ὁ κόσμος τοῦ παιδιοῦ, διότι εἶναι ὁ κόσμος τῆς φαντασίας».

Οἱ πλείστοι τῶν σημερινῶν Παιδαγωγῶν, δύναται νὰ θεωρηθοῦν, Ἀπόστολοι τῶν Παιδαγωγικῶν ιδεῶν τοῦ Πλάτωνος.

Ὁ Πλάτων ὡς φιλόσοφος, ἐπιστήμων τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, ἐμελέτησεν τὰς ἀνθρωπίνους φυσικὰς ἀνάγκας, καὶ οἰκοδόμησεν τὸ ὅλον Παιδευτικόν του σύστημα ἐπὶ στερεῶν Ψυχολογικῶν Βάσεων.

Προϊὸν πολυχρονίου πείρας αἱ Παιδαγωγικαὶ ιδέαι, καθ' ὅσον αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς ἔργα κατὰ τὴν ὥριμον γεροντικὴν τοῦ ἡλικίαν, σὰν ἓνας Προφήτης ὁραματίσθη τὴν Παιδαγωγικὴν τοῦ μέλλοντος.

Δ' Συμπέρασμα

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται πὼς οὐδεμία μεταγενεστέρα ἐποχὴ ἠδυνήθη νὰ ἐπερβῇ εἰς τὴν σκέψιν τὸν γίγαντα τῆς σοφίας Πλάτωνα.

Ὁ Πλάτων ἐμελέτησεν, συνέλαβεν καὶ προεῖδεν, ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα, ἰδιαίτερος δὲ τὰ Παιδαγωγικά, μὲ τοιαύτην σκέψιν πού δὲν ἔχασε ποτέ, οὔτε θά

χάση τὴν ἐπικαιρότητά της.

Οἱ νεώτεροι ἐμπνευσθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἠκολούθησαν τὰς χαραχθεῖσας γραμμάς του. Εὐρόντες δὲ εἰς τὴν περὶ τὴν Παιδείαν ἰδέας του μεγάλῃν σχέσιν πρὸς τὰς ἰδίας τῶν θεωρίας, υἰοθέτησαν, ἐγκολπόθησαν καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριξαν ταύτας, συγχρόνως δὲ ἐπαληθεύοντες διὰ τῆς πράξεως, προσανατολίζουσιν καὶ ἐκσυγχρονίζουσιν αὐτὰς συμφώνως τῶν ἐκάστοτε κοινωνικῶν ἐπιδιώξεων.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ αἰθαλὲς δένδρον τῆς ἀγωγῆς ἔχει ἐξαπλώσει τὸ ριζικόν του σύστημα εἰς τοιοῦτον πλάτος καὶ βάθος, διατριπώντας τὸ χάος τοῦ χρόνου, ἐγγίζει τὰ βάθη τῶν αἰώνων ὅπου εὐρίσκονται αἱ αἰώνιαι Παιδαγωγικαὶ ἀξίαι καὶ ἀντλεῖ δυνάμιν διὰ τὴν ἑσαεὶ βλάστησίν του καὶ ἀπόδωσιν εὐγεύστων καρπῶν ἰσορρόπως εἰς τὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνίαν ἅφ' ἑνός, τὴν γονιμοποιήσιν, προπαρασκευὴν καὶ ἐπιτυχῇ ἐξασφάλισιν ἑνὸς τελειωτέρου μέλλοντος ἅφ' ἑτέρου.

Ὡστε κάθε νεωτέρα ἀγωγή εἶναι ἐδραιωμένη ἐπὶ τῆς λυδίας λίθου τῆς παραδόσεως, οἱ δὲ ἐκάστοτε Παιδαγωγοί, σεβόμενοι τὰ βασικά καὶ δυναμικά στοιχεῖα αὐτῆς, ταξινομοῦν, ἀνανεώνουσιν, καὶ πλουτίζουν μὲ τὰ νέα τοιαῦτα συμφώνως τῶν ἐκάστοτε κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀλληλοεξάρτησιν καὶ τὴν διαδοχικὴν συνεχῇ ἐξέλιξιν τῆς ἀγωγῆς ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, ὡς καὶ τὸ ἐπιγραμματικόν τοῦ Ἡρακλείτου, «τὰ πάντα ρεῖ», ἃς ἐπιστρατεύσωμεν τὰς δυνάμεις μας καὶ τὴν θέλησίν μας, ἵνα προσφέρωμεν ὑπηρεσίαν γόνιμον καὶ θετικὴν εἰς τὸν ἱερόν βωμόν τῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδιοῦ, φέρουσα τὴν σφραγίδα τῆς ἡμετέρας προσωπικότητος καὶ τῆς φυλετικῆς μας πραγματικότητος. Ἔτσι θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι κατεχόμεθα ἀπὸ ἀνθρ-

πιτικὸν προοδευτικὸν πνεῦμα καίτοι δὲν ἀρκούμεθα εἰς τὴν αὐτοουσίαν ἐφαρμογὴν μεθόδων, καὶ δὴ ξένων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

Τοῦτο θὰ ἐπιτύχωμεν, ὅταν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν δὲν στερεῖται ἀποφασιστικότητος πειραματισμοῦ τῆς διδακτικῆς ἐργασίας συμφώνως τῶν νεωτέρων συστημάτων καὶ μεθόδων. Διότι ἐρευνῶντες ἐπισταμένως ταῦτα, ἐξαγάγωμεν πορίσματα τὰ ἀξιοποιούμεν καὶ μὲ τὴν προσθήκην τῆς πείρας διαμορφώσωμεν μέθοδον, ἐδραζομένην εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν θεμελίωσιν καὶ εἰς τὴν σύμβουλον πείραν, προσηρμοσμένην δὲ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

Αὐτὸ τὸ ἀπάνθισμα ἃς προσθέσωμεν ὡς συνεχόμενον κρίκον εἰς τὴν χρυσὴν ἀλυσίδα τῆς ἀγωγῆς, ἵνα ἀποδείξωμεν ὅτι εἴμεθα οἱ νόμιμοι κληρονόμοι τῶν κληροδοτημάτων καὶ ὑποθηκῶν τοῦ Πλάτωνος.

Ἐν κατακλείδι, ἡ ἀρτία ὁργάνωσις τῆς σχολικῆς ἐργασίας, ἡ εὐρεσις ἐκτίμησις καὶ ἀξιολόγησις ἀπάντων τῶν προβλημάτων τῶν ἐχόντων σχέσιν μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τοῦ Σχολείου, καὶ ἡ προγραμματισμένη, ἐκσυγχρονισμένη καὶ προσηρμοσμένη ἀγωγή, ἐξασφαλίζουν ὅλας τὰς προϋποθέσεις τῆς καλῆς λειτουργίας τοῦ θερμοκηπίου ἔνθα γαλουχοῦνται αἱ νεαραὶ ὑπάρξεις, καὶ ἐφοδιάζονται μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα μέσα, ἵνα ἐξερχόμενοι ἀντιμετωπίσωσι προεπόντως τὴν ζωὴν ἀποδοῦν χρήσιμοι καὶ ἀποτελέσουν μίαν εὐτυχισμένην κοινωνίαν, ἰδανικὴν ὡς τὴν συνέλαβεν καὶ τὴν ὀνειρεύετο ὁ Πλάτων, ὁμορφὴ ἀγγελικὰ πλασμένη ὅπως τὴν θέλει ὁ Ποιητής.

Ἀθανάσιος Παν. Κουστίνης
Διδ)λος Ἀρχαίας Κορίνθου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐξαρχοπούλου Νικολάου	: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν	1934
»	: Γενικὴ Διδακτικὴ Τόμ. Α'. Β'.	1946
»	: Ψυχολογία τοῦ Παιδὸς Τόμ. Α'. Β'.	1955
Ἰσηγόνη Ἀντωνίου	: Εἰδικὴ Διδακτικὴ	1953
»	: Γενικὴ Διδακτικὴ	1955
»	: Ἱστορία τῆς Παιδείας	1955
Σκουτεροπούλου Ἰωάννου	: Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ	1948
Παπαδημητρίου Γεωργίου	: Νεωτέρα εἰδικὴ διδακτικὴ	1958
Κλεάνθους—Παπαδημητρίου	: Νέα Ἀγωγή Α'. Τόμος	1952
Ζερμπίνη Δημητρίου	: Ὁραῖαι σκέψεις Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἄλλων συγγραφέων. Ἀλεξάνδρεια	1958
James W. Rausch (Μτφρ. Δ. Λάμψα)	: Παιδαγωγικαὶ ὁμιλίαι. Μετάφρ. Γ. Γρατσιατόν	1911
Περιοδικὸν Νέον Σχολεῖον	: Στοιχεῖα φιλοσοφίας	1932
Πετρουλάκη	: Τὸ Μεθοδολογικὸν Πρόβλημα	1960
Μωραΐτου Δημ.	: Ἱστορία Παιδαγωγικῆς	1953
Θεοδορακοπούλου Ἰωάννου	: Εἰσαγωγή εἰς τὸν Πλάτωνα	1947
Platonis Dialoŋi Hermau	: Lipsiae	1874

Η ΠΡΟΣΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Τοῦ κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΛΑΜΠΑΔΑΡΗ

Πολύ συχνά παραπονούνται οἱ γονεῖς γιὰ τὴν προσοχή τῶν παιδιῶν τους. Καὶ τὰ παράπονά τους αὐτὰ φτάνουν στοὺς δασκάλους, μὲ μιὰ βαθιὰ ἔκκληση νὰ βοηθήσουν, μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἐμπειρία, στὴν διόρθωση τοῦ κακοῦ.

«Τὸ παιδί μου δὲν συγκεντρώνεται, μοῦ ἔλεγε προχθὲς ἕνας γονεὺς, στὴν ὥρα τῆς μελέτης του. Ἐκεῖ ποὺ διαβάζει διακόπτει τὴν ἐργασία του, γιὰ νὰ ἀφαιρεθῇ, κοιτάζοντας σὰν ἀποχαυνωμένο κάπου, ἢ γιὰ νὰ ἀσχοληθῇ μὲ κάτι ἄλλο, τελείως ἄσχετο μὲ τὴν σχολικὴ του ἀπασχόληση. Δὲν ξέρω ποῦ νὰ ἀποδώσω τὸ φαινόμενο αὐτό, τὸ ὁποῖο, νομίζω, δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστο κι' ἐποικοδομητικὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη τοῦ παιδιοῦ μου».

Αὐτὲς κι' ἄλλες παρατηρήσεις — παράπονα τῶν γονέων φτάνουν μέχρι τοῦ γραφείου τῶν σχολείων, ποὺ ἀναφέρονται στὴν προσοχή τῶν παιδιῶν καὶ ποὺ ἀπασχολοῦν γονεῖς καὶ δασκάλους.

Ἀναρρωτιοῦνται λοιπὸν ὅλοι τους, γιατί παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο αὐτὸ πῶς μπορεῖ νὰ διορθωθῇ, μιά καὶ ἡ προσοχή ἀποτελεῖ τὴν θάση τῆς μαθήσεως καὶ τῆς προόδου.

Τὸ θέμα εἶναι πράγματι πολὺ σοβαρὸ καὶ ἴσως θὰ ἀπαιτοῦσε πολὺ χῶρο γιὰ νὰ τὸ διεξέλθῃ κανεὶς σ' ὅλη του τὴν ἐπιστημονικὴ πληρότητα. Μιά γενικὴ ὁμως θεώρηση μὲ θάση τὰ κεντρικὰ σημεία στηρίζεως τοῦ ζητήματος κρίνεται ἀπαραίτητη, γιατί θὰ βοηθήσῃ σημαντικὰ ὅλους, ὅσοι ἐνδιαφέρονται, νὰ κατατοπιστοῦν στὸ πρόβλημα τῆς προσοχῆς τοῦ παιδοῦ καὶ νὰ πάρουν ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα, ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν διόρθωση ἢ τὴ θελτίωση τοῦ κακοῦ.

Πρέπει ἀρχικὰ νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ προσοχή εἶναι ἡ λειτουργία βασικὴ καὶ γενικὴ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Παίρνει μέρος στίς ἐνέργειες ὅλων τῶν ξεχωριστῶν

ιδιοτήτων τῆς ψυχῆς. Εἶναι συνυφασμένη μὲ ὅλες σχεδὸν τίς ψυχικὲς λειτουργίες καὶ σὰν τέτοια ἀποτελεῖ δύναμη πολύτιμη, γιὰ τὴν προαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀδύνατη ἡ ὑπαρξὴ ἀκριβῶν παρατηρήσεων καὶ ἀντιλήψεων καὶ κατὰ συνέπειαν προβληματικὴ ἡ ἀπόκτηση σταθερῶν γνώσεων. Μὲ τὴ βοήθειά της μεγαλώνει ἡ ἀντιληπτικὴ ἱκανότητα, ὀξύνεται ἡ παρατήρηση, δυναμώνουν οἱ ἐντυπώσεις καὶ παρουσιάζονται οἱ ὑπάρχουσες λεπτομέρειές τους σαφέστερες καὶ διαυγέστερες. Γενικὰ δὲ οἱ ἐντυπώσεις τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ προσέχει, εἶναι ἐντονότερες καὶ ἐναργέστερες καὶ ὁ παραστατικὸς του πλοῦτος σαφέστερος καὶ ἀκριβέστερος. Ἀλλὰ καὶ ἡ συντήρηση τῶν παραστάσεων στὴν μνήμη εἶναι διαρκέστερη, ἀνπαίρνωνται μὲ τὴν βοήθεια τῆς προσοχῆς καὶ ἡ ἀνάπλάσή τους εὐκολώτερη. Ἡ προσοχή τέλος, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπ' τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς νοημοσύνης. Χωρὶς αὐτὴν δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ βαθιὰ καὶ ἐντεταμένη νόηση. Ἡ ἱκανότητα νὰ συγκρίνῃ κανεὶς νὰ ἀφαιρῇ, νὰ γενικεύῃ ἔχει σὰν θεμελιώδη προϋπόθεση τὴν ὑπαρξὴ τῆς προσοχῆς. Μποροῦμε νὰ ποῦμε λοιπὸν ὅτι ἡ προσοχή εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο ὅλων τῶν νοητικῶν λειτουργιῶν. «Ἄνευ ἰσχυρᾶς προσοχῆς, γράφει ὁ Meumann εἶναι ἀδύνατος ἡ ὑπαρξὴς ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως καὶ παρατηρήσεως ἀσφαλοῦς μνήμης, ἐκτεταμένης διανοήσεως. Μεγάλῃ δὲ ἀδυναμία προσοχῆς ἔχει ὡς ἐπακόλουθον ἀτελεῖ παρατήρησιν, ἀσταθῆ μνήμην καὶ ἐστερημένην συνοχῆς διανοητικὴν ἐνέργειαν».

Τὴν ἐξάρτησιν τῆς προσοχῆς ἀπ' τὸ σύνολο τῶν νοητικῶν λειτουργιῶν τὴν φανερώνει ὁλοκάθαρα ἡ κατὰστασις τῶν νοητικῶν καθυστερημένων παιδιῶν. Τὰ παιδιά αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ συγκεν-

τρώσουν την προσοχή τους σε κάποιο αντικείμενο ή σε μία ιδέα. Με άλλα λόγια δεν έχουν προσοχή. Κι' αν για μία στιγμή φανούν ότι συγκεντρώνονται είναι τόση ρηχή ή προσοχή τους ώστε και γρήγορα διασπᾶται και οι έντυπώσεις τους είναι επιπόλαιες θολές και εύκολο-μετάβλητες. Για τὸν φυσιολογικὸ ἄνθρωπο ἡ προσοχή, ὅπως και οἱ ἄλλες νοητικές και ψυχικές λειτουργίες ἐξελλίσσεται μετὰ τὴν πάροδ τοῦ χρόνου σιγά-σιγά και διαγράφει μιὰ ἰδιορρυθμὴ πορεία. Γενικά μπορούμε νὰ πούμε ὅτι στὸ θρέφος ὑπάρχει σὲ ὑποτυπώδη κατὰστα-ση, στὸ μικρὸ παιδί και στὸ γέρο εἶναι ἀδύνατη και φθάνει στὸ ὕψιστο σημεῖο ἀναπτύξεως, κατὰ τὴν ὥριμη ἡλικία. Στούς παράφρονες, στοὺς νοητικὰ κα-θυστερημένους, στοὺς ἀλκοολικοὺς θρί-σκεται σχεδὸν σὲ ἀνυπαρξία. Ἀλλὰ και στὴν παιδικὴ ἡλικία παρουσιάζει πάρα πολλές ἰδιορρυθμίες. Οὔτε δηλαδὴ ἐμ-φανίζεται σὲ ὅλα τὰ συνονήλικα παιδὰ τὸν ἴδιο χρόνο, οὔτε και τὴν ἴδια πορεία ἐξελίξεως διατρέχει.

Τοῦτο ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι πολ-λοὶ παράγοντες κανονίζουν τὴν ἐξέλιξή της. Καὶ τέτοιοι εἶναι οἱ ἐμφυτες προδια-θέσεις, ἡ σωματικὴ κατὰστασι τοῦ ἄν-θρώπου, τὸ φύλο, οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς, ἡ ἀγωγή κ.λ.π. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' τὶς διαφορὲς αὐτές, ἡ προσοχή τοῦ παι-διοῦ ἔχει γενικά γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα συντελοῦν στὴν διαμόρφωσι τῶν ἰδιοτή-των τῆς προσοχῆς ὅπως παρουσιάζονται αὐτές στὸν ἐνήλικο, ὁπότε θρίσκονται στὴν ὁλοκληρωμένη τους ἀνθρο-ση.

Ἡ προσοχή τοῦ νεογέννητου παιδιοῦ ἀρχικά εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτη.

Γύρω στὸν μῆνα ὅμως ἀπὸ τὴ γέννη-σή του παρουσιάζονται τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς δεξιότητος αὐτῆς. Ὅσο προχωρεῖ ἡ ἡλικία, και πρὶν φοιτήσῃ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο ἡ προσοχή του δείχνει πολλὰς ἀτέλειες. Μεταπηδάει δηλαδὴ ἀπ' τὸ ἓνα πρᾶγμα στὸ ἄλλο, δὲν μπορεῖ νὰ συ-γκεντρωθῇ ἀρκετὰ σ' ἓνα ὀρισμένο ση-μεῖο, και κατὰ συνέπειαν, δὲν εἶναι δυ-νατὸν νὰ ἀποκτήσῃ ὁ μικρὸς ἄνθρωπος ἀσφαλεῖς γνώσεις. Τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως του χαρακτηρίζεται ἀπὸ πε-νίαν παραστάσεων. Ὁ βασικὸς λόγος γι' αὐτὴ τὴν μορφή τῆς προσοχῆς εἶναι ὅτι καμμιὰ ἀπ' τὶς ἰδιότητες τῆς προσο-χῆς δὲν ὑπάρχει σὲ πλήρη ἀκόμη δια-μόρφωσι. Ὑπάρχει ὅμως στὴν μέση και ἡ δική μας ἀγνοια. Νομίζουμε ὅτι ἡ πνευματικὴ λειτουργία τῆς προσοχῆς δὲν καλλιεργεῖται σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία. Πόσο ἀδικο ἔχομε! Ἡ προσχολικὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ παίζει πάντα σπουδαιότατο ρό-

λο, στὴν ἀνάπτυξη και στὴν καλλιέργεια τῆς προσοχῆς. Ὅλοι οἱ θόρυβοι τοῦ σπιτιοῦ, φωνές, ραδιόφωνο, τραγούδι, αὐτοκίνητα, τραῖνα, φτάνουν σὰν ἐρεθι-σμοὶ στὸν ἐγκέφαλο τοῦ παιδιοῦ και, ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἄλλες ζημιές, πὺ μποροῦν νὰ τοῦ προκαλέσουν, καταστρέφουν τὴν ἐμφυτὴ ἱκανότητα, πὺ ἔχει νὰ συγκεν-τρώνεται και νὰ προσέχῃ. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφταναν αὐτοὶ τοῦ φορτώνουμε κι' ἄλλους και τὸ χειρότερο, τὸ χρησιμο-ποιοῦμε σὰν παιχνίδι. Δὲν τ' ἀφήνουμε νὰ ἡσυχάσῃ. Ἀκόμα και ἀπ' τὸν ὕπνο ξυπνοὺν πολλοὶ τὸ μωρό, γιὰ νὰ παί-ξουν μαζί του.

Ἔτσι ὅμως διακόπτομε τὴν ἡσυχία του, τὸ ἐκνευρίζομε, ἡ τοῦ χαλοῦμε τὸ δικὸ του λογισμό, τὴν δικὴ του ἀποκλει-στικὴ συγκέντρωσι.

Ὅλα αὐτά, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀσκοῦν βλαβερὴ ἐπίδρασι στὸν ρυθμὸ σκέψεως, τοῦ παιδιοῦ, τοῦ χαλαρώνουν τὴν προ-σπάθεια γιὰ συγκέντρωσι παραστάσε-ων τὸ ἀναγκάζουν νὰ λοξοδρομῇ ἀπ' τὸ φυσικὸ δρόμο συγκεντρώσεως. Καὶ τὰ πληρώνει ὅταν μεγαλώσῃ. Ὡρες ὁλό-κληρες μπορεῖ νὰ κάθεται μπροστὰ ἀπ' τ' ἀνοικτὸ βιβλίο, χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ προσέξῃ τὸ περιεχόμενον του, νὰ διαβά-σῃ. Ἀλλες φορὲς πάλι δυσκολεύεται νὰ συγκεντρωθῇ, γιὰτὶ μιὰ διαρκὴς κινητι-κότητα δὲν τὸ ἀφήνει νὰ ἡρεμήσῃ και ν' ἀφοσιωθῇ στὸ ἀντικείμενον τῆς μελέτης του. Ὀφείλεται ἡ ἀδυναμία αὐτὴ και στὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ κάθε παιδιοῦ, ἀλλὰ σὲ μεγάλο ποσοστὸ προέρχεται κι' ἀπ' τὴν ἀγχώδη ζωὴ τῶν μεγάλων. Ἡ μεγάλῃ ἀσθένεια τῆς ἐποχῆς, ἡ ἀγ-ωνία και τὸ ἀγχος, ὅπως ἀγκαλιάζουν θανάσιμα τὴ ζωὴ μας μέσα κι' ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι, πλήττουν σοβαρὰ και τὰ ἀνά-λογα νευρικὰ κέντρα τοῦ παιδικοῦ ὀρ-γανισμοῦ. Καὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν τὴν κατηρέμησι ἐκείνη, πὺ εἶναι ἀπαραί-τητη γιὰ νὰ ἀφοσιωθῇ ἀπρόσκοπτα στὸ ἔργο τῆς μελέτης. Ἀν σ' ὅλα αὐτά προσθέσουμε και τοὺς ἐρεθισμοὺς ἀπ' τὸν τολμηρὸ κινηματογράφο, τὸ προ-κλητικὸ θέαμα και τὸ ἐρεθιστικὸ ἀνά-γνωσμα, μπορούμε, νομίζω, μετὰ βεβαιό-τητα νὰ καταλάβουμε, γιὰτὶ τὰ παιδιὰ μας δὲν στρώνονται νὰ μελήσουν και χαζεύουν διαρκῶς κινούμενα σὰν νευρό-σπαστα ἀνάμεσα στὸ βιβλίο και στὰ γύρω ἀντικείμενα. Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπ' τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν σὲ δια-ταραχὴ τὴν ἱκανότητα τῆς προσοχῆς, πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι ἡ προσοχή δὲν στρέφεται μετὰ τὴν ἴδια πάντα ἐντασι πρὸς κάθε πρᾶγμα ἡ γεγονὸς ἡ παρά-στασι. Ἡ πρόκλησή της ἐξαρτᾶται ἀπὸ

ώρισμένους όρους. 'Η καθημερινή έμπειρία μās θεβαιώνει ότι περισσότερα από ένα αίτια μπορούν νά την προκαλέσουν.

Γενικά τά αίτια αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες.

Σε άντικειμενικά και ύποκειμενικά.

Στά άντικειμενικά περιλαμβάνονται ή δύναμη του έρεθίσματος και τό καινούργιο τών έντυπώσεων. "Ενα φώς π.χ. δυνατό, ένας θόρυβος ισχυρός, τά έντονα χρώματα τραβούν πάντα τη προσοχή τους.

Στά ύποκειμενικά έχομε τις έντυπώσεις πού συνδέονται με συναισθήματα έντάσεως και την βούληση. Γεγονότα λ.χ. πού έχουν σχέση με τη ζωή μας και μās δημιουργούν εύχάριστα ή δυσάρεστα συναισθήματα προκαλούν ζωηρότητα την προσοχή μας. Εύχάριστες ή δυσάρεστες έντυπώσεις και παραστάσεις τραβούν έντονη, επίσης, την προσοχή μας.

Πολλοί πιστεύουν ότι ή προσοχή άποτελεί ένα, μοναδικό και έναίιο φαινόμενο για όλους και με βάση την πεποίθησή τους αυτή κρίνουν τους άλλους — συνεπώς και τά παιδιά — ως προς την ίκανότητα της προσοχής. Κι' όμως! Στά κανονικά παιδιά υπάρχουν δέκα διαφορές στην ποιότητα της προσοχής, πού όφειλονται κατά τό πλείστον στις έμφυτες προδιαθέσεις. Σύμφωνα δέ με τις διαφορές αυτές διαιρούνται τά άτομα και σε ίδιαιτέρους τύπους προσοχής. Είναι δέ αυτές, κατά την διάκριση του Ν. Έξαρχόπουλου, οι έξης:

1) 'Η τυπικά προς τά έξω στραμμένη και ή τυπικά διανοητική προσοχή.

2) 'Η τυπικά έκούσια και ή τυπικά άκούσια.

3) 'Η έντονη και ή άσθενής.

4) 'Η διαρκής και ή γρήγορα εξαντλούμένη.

5) 'Η έκτεταμένη και ή στενή.

6) 'Η εύσταθής και ή κυμαινομένη.

7) 'Η στατική και ή δυναμική.

8) 'Η άντέχουσα σε έρεθισμούς και ή εύκολα άποκλίνουσα.

9) 'Η προσαρμοζόμενη γρήγορα ή άργά για δράση και

10) 'Η συγκεντρωμένη ή διαχεομένη.

Σύμφωνα λοιπόν — για νά μην μακρυοοούμε με λεπτομερειακή ανάπτυξη — με τό ιδιαίτερο τόνο, τό ξεχωριστό γνώρισμα πού έχει ή προσοχή του κάθε ατόμου, τοποθετείται αυτό και στην άνάλογη κατηγορία. Γι' αυτό παρατηρούμε άλλα παιδιά νά άντιδρούν, από έποψη προσοχής κατά τόν ένα τρόπο και άλλα κατά τόν άλλο. Και άν μόν τό γνώρισμα της προσοχής βοηθάει στην

συγκέντρωση και στη μάθηση, τότε έχομε τις έπιδοκιμασίες και τις έπιβραβεύσεις, όπως στις περιπτώσεις, έκούσιας, έντονης, διαρκούς, εύσταθούς, συγκεντρωμένης κ.λ.π. προσοχής. "Αν όμως τό ποιόν της προσοχής δημιουργεί προβλήματα στην πνευματική εύδοκίμηση — άκούσια, άσθενής, κυμαινομένη, διαχεομένη προσοχή — τότε έχομε την άπογοήτευση, τη στενοχώρια, την άποθάρρυνση.

"Ας μην άποκαρδιώνονται ώστόσο όσοι διαπιστώνουν ότι τά παιδιά τους τελούν υπό έλαττωματική προσοχήν, γιατί κι' αυτή ύπόκειται σε άσκηση. "Από πειραματικές έρευνες πού έγιναν έχει άποδειχθή ότι με κατάλληλη έπίδραση είναι δυνατόν όλα τά είδη της προσοχής νά καλλιεργηθούν, όχι όμως στον ίδιο βαθμό. Είναι μερικά όπως ή έκταση, πού έξαρτώνται σε μεγάλο ποσοστό άπ' τις έμφυτες προδιαθέσεις, και συνεπώς λίγο καλλιεργούνται. "Αντίθετα ή ένταση, ή εύστάθεια, ή άντοχή, ή προσαρμογή της προσοχής ύπόκεινται με την άσκηση και τόν έθισμό σε μεγάλη άνάπτυξη και καλλιέργεια. Και τόν πρωταρχικό ρόλο σε μιά παρόμοια σταυροφορία τόν παίζει ό δάσκαλος. Πρώτα-πρώτα πρέπει ό διδάσκων νά προσέξη ό ίδιος σ' αυτό πού διδάσκει. "Όπως είναι γνωστό ό δάσκαλος έπιδρά με την ύποβολή. "Αν λοιπόν ό ίδιος δέν καταβάλλη την προσοχή, πού πρέπει, πολύ λιγώτερο θά συνηθίσουν νά προσέχουν οι μαθητές του. Χρειάζεται λοιπόν νά προσέχη τις κινήσεις του, νά εκδηλώνη ζωηρό τό ενδιαφέρον για τά διδασκόμενα και κυρίως νά μην παραμελή την καθαρή άρθρωση. Μιά κακή άρθρωση άπ' τό δάσκαλο χαλαρώνει άνυπολόγιστα την ένταση της προσοχής τών μαθητών του και δημιουργεί άποστροφήν. "Ας προσέχη επίσης τις γνώσεις πού θά προσφέρη. "Απ' τό περιεχόμενό τους πρέπει νά σαγηνεύεται τό διαφέρον τών παιδιών. "Ας μην είναι πολλές σε ποσότητα και κατώτερες σε ποιότητα, γιατί όχι μόνον καλλιέργεια της προσοχής δέν γίνεται, αλλά έξατμίζεται και τό πιό μικρό διαφέρον πού ύπάρχει άπ' την φύση. Ούτε ύπερβολικά ασύμμετρες προς τό πνευματικό τους επίπεδο πρέπει νά είναι. Μιά έλαφρή κλιμάκωση τών δυσκολιών και τών απαιτήσεων, για νά ίκανοποιηται όλόκληρη ή τάξη, είναι ένδεδειγμένη.

"Η χρησιμοποίηση έποπτικών μέσων διδασκαλίας παίζει άποφασιστικό ρόλο στην καλλιέργεια της προσοχής, γιατί με την πρωτοτυπία τους και τη ζωντά-

νια δεσμεύουν την προσοχή σέ πολύ μεγάλο βαθμό. Ἡ ὀρθή διήγηση, ἡ ἐναλλαγή τοῦ ρυθμοῦ τοῦ λόγου, τὸ χρῶμα, ἡ ὑψωση ἢ ἡ ταπείνωση τῆς φωνῆς, ἡ ἔξαρση χαρακτηριστικῶν σκηνῶν, ἡ πρόσκληση γιὰ αὐτενέργεια, ἡ ἔγερση προσδοκίας ὅλα αὐτὰ ἐπιδροῦν στὸ συναίσθημα καὶ ἐντείνουν καὶ καλλιεργοῦν τὴν προσοχή. Οἱ ἐλεύθερες ἀσχολίες τῶν παιδιῶν, τέλος, οἱ εὐκαιριακές διδασκαλίες καὶ γενικά ὁ ὀρθὸς τρόπος διδακτικῆς τοῦ κάθε μαθήματος αἰχμαλωτίζουν τὴν προσοχή καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ ἀνδρωθῇ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν σημαίνουν ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσωμε ἐντατικὴ τὴν καλλιέργεια τῆς προσοχῆς καὶ χωρὶς διακοπή. Τοῦτο θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε σὲ ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Γιατὶ ἡ προσοχή

τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀσθενέστερη ἀπ' τὴν προσοχή τοῦ μεγάλου. Τὴ δύναμή της τὴν ἀποκτᾷ σιγά-σιγά. Χρειάζεται λοιπὸν κάποια φειδῶ καὶ μετρημένη καὶ προσοδευτικὴ ἀσκηση, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία. Τελικὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέχωμε καὶ τὴ σωματικὴ ὑγεία. Παιδιά καχεκτικά νευρασθενικά, ἐλαττωματικά στὴν σωματικὴ τους κατασκευὴ ἔχουν συνήθως ἀσθενικὴ προσοχή. Ἡ μέριμνα λοιπὸν καὶ ἡ φροντίδα καὶ γιὰ τὴν σωματικὴ ἀρτίωση ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον ὄρο, γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς προσοχῆς, ποὺ εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ βάση γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν πνευματικὴ εὐδοκίμηση τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου.

ΔΗΜ. ΛΑΜΠΑΔΑΡΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΧΡΗΣΤΟΥ Β. ΖΙΑΚΚΑ: «Τί λένε οι σοφοί και ο κόσμος», 'Αθήναι 1964.

Έχω στα χέρια μου τόν Γ' τόμο (σέ β' έκδοση) τής εργασίας του κ. Ζιάκκα, με τόν παραπάνω τίτλο και τόν περιεργάζομαι με θαυμασμό. Πρίν προχωρήσω, όμως θά κάνω μιάν εξήγηση: είχα πάντα μιάν άπωθητική προκατάληψη για κάθε είδος συλλογής (ιδιαιτέρως «λόγων μεγάλων άνδρων»). Και σήμερα ακόμα κατέχομαι από κάποιες ιδιοτροπίες, ίσως, ιδιοσυγκρασιακές.

Γι' αυτό και οι δύο πρώτοι τόμοι του φίλου μου κ. Ζιάκκα πέρασαν από τὰ χέρια μου άδικημένοι χωρίς καν νά κεντήσουν τήν κριτική μου διάθεση με μόνο υπόλειμμα τὸ θαυμασμό για τήν προσπάθεια. 'Η συνέχεια όμως τής προσπάθειας αυτής με ώθει, προκλητική πιά, στη μελέτη και τής εργασίας και του περιεχομένου. Γιατί ή εργασία του κ. Ζιάκκα, στο είδος της, είναι συνθετική και στέκει πάνω από τὰ μειονεκτήματα των συλλογών που μ' έκαναν δύσπιστο για τήν σκοπιμότητά τους. Είναι ολοκλήρωση σκέψης και σύστημα εργασίας, όχι ενός άπλου συλλέκτη, αλλά ενός διανοούμενου που ξέρει νά εργάζεται, νά σκέπτεται, νά επιλέγει. Κινείται σ' όλη τήν κλίμακα τής διανόησης και σέ παγκόσμιο πλαίσιο, γι' αυτό και ή συλλογή του ύλικού προσέρχεται από όλες τις περιοχές, απλώνεται σ' όλες τις εποχές, σ' όλους τους λαούς, σ' ό,τι διανοήθηκε ένας σοφός, ένας λαός, μιάν εποχή, με κάθε τρόπο και με κάθε μέσο (ραδιόφωνα, έφημερίδες κ.λ.π.) δείγμα πολυμαθείας και άποδέσμευσης από προηγούμενα πρότυπα που στενάζουν κάτω από τὸ βάρος του όνόματος ή του καλοδεμένου βιβλίου τής βιβλιοθήκης ή του μοναστηριού. Έξ άλλου, τὸ ίδιο τὸ ύλικὸ ταξινομείται (και δέν είναι λίγο: 20.000 γνωμικά και παροιμίες, που θά καλύψη τους 6 τόμους) με τρόπο πρωτότυπο σέ κεφάλαια ιδεών και αξιών που με τή σειρά τους εύρετηριάζονται με άλφαθητική σειρά. Και αυτό τὸ περιεχόμενο (παροιμίες, άποσπάσματα κ.λ.π.) είναι θαλμένα λεξικογραφικά. Τέλος, οι παροιμίες καθώς και τὰ γνωμικά και τ' άποσπάσματα εκτός του ότι έχουν ταξινομηθῆ νοηματικά—μιὰ αξιόλογη έμπνευση—συνοδεύονται, όπου ο συγγραφέας νομίζει άπαραίτητο, από έρμηνεία ή

έπεξηγηματικά σχόλια και τὰ δμοια.

Μιά τέτοια προσφορά, σαν υπόδειγμα μεθοδικής—θα έλεγα έπιστημονικής—εργασίας, σαν προσκομιδὴ επίλεκτης σοφίας και άνθολόγηση λαϊκής έμπειρίας είναι πολύτιμη για κάθε διανοούμενο. Θα ήθελα όμως ιδιαίτερα νά τονίσω τήν αξία του έργου για τους εκπαιδευτικούς μας πού, στο τέλος, ή δουλειά τους είναι ή διαρκής ένασχόληση με τόν άνθρωπο και τή ζωή στην άμεση έξελικτική τους πορεία. Λαοί και διανοούμενοι με τήν πείρα και τή σοφία τους, τους δραματισμούς και τους ένοραματισμούς τους σκέπτονται και μιλούν για τόν άνθρωπο και τή ζωή σ' όλες τις εκφάνσεις. Ταξινομημένη τήν παιδαγωγική σκέψη και άριστα άντιπροσωπευμένη από τὰ εκλεκτά πνεύματα τής ιστορίας—έργο ανθρώπου με εκπαιδευτική είναισθησία—θα βοηθί ή εκπαιδευτικός για κάθε θέμα που θεωρητικά ή πρακτικά θά τόν άπασχολήση.

Αν θάθελα συνολικά ν' άποτιμήσω τήν εργασία του συγγραφέα θά έλεγα πώς είναι καρέφτης μιᾶς 'Ηπειρωτικής ψυχής (όπως είναι ο συγγραφέας) στίς εύτυχισμένες της στιγμές: άρχοντιά και νοικοκυρυσήν εύσυνειδησία και αξιοθαύμαστη εργατικότητα. Είναι δουλειά, που δέν σ' αφήνει νά πέσης σέ λεπτομερειακή κριτική. Θα ήθελα μολαταύτα νά έπισημάνω μερικά σημεία πάνω στα όποια ο συγγραφέας θά μπορούσε νά σκεφθῆ και νά μᾶς παρουσιάση βελτιωμένα. Θα ήταν λ.χ. πολύ χρήσιμη ή ακριβής παραπομπή εκλεκτών άποσπασμάτων και γνωμικών (όπως ακριβώς κάνει με τὰ άρχαία γνωμικά) και πολύ διακριτικό αν δέν μεταγλωττίζονταν κάποια κομμάτια κάποιων πρωτοπόρων διανοητών, όπως του Κοραή π.χ. που ή έκφραστική του ιδιομορφία έχει ιδιαίτερη ποίηση και ιστορική αξία ή άρχαίων σαν αυτές που παραθέτονται στη σελίδα 78 σοφών, όπως του Πλάτωνα, όταν σκέψεις του Γ' τόμου (ένα παράδειγμα) ούτε συγκεκριμενοποιούν τὸ θέμα ούτε πείθουν, για τή γνησιότητά τους, τόν σχολαστικό άναγνώστη, έτσι καθώς βρίσκονται εκεί χωρίς βιβλιογραφικά στοιχεία. Είμαι, επίσης, διστακτικός για τήν σκοπιμότητα ώρισμένων

λόγων μοναρχών και πολιτικών ήγετων, που δεν έχουν δικαιωθή ακόμα από την ιστορία, τη στιγμή μάλιστα που παραλείπονται αξιόλογες γνώμες επιζώντων προσώπων της ίδιας κατηγορίας. Εύκαιριακά, θα ήθελα να σημειώσω το γεγονός, ότι σύγχρονες προσωπικότητες σπανίζουν στη συλλογή που πιστεύω θα έδιναν φρεσκάδα σ' ένα αρχαίο κόσμο. Πιστεύω, τέλος, πως ο συγγραφέας στο τέλος του τελευταίου τόμου θα παραθέ-

ση εύρετήριο συγγραφέων, πηγών και κεφαλαίων για την επιστημονική αρίτωση της εργασίας του.

Άλλα δεν σπεύδω σ' επικρίσεις και εισηγήσεις. Γιατί η εργασία του κ. Ζιάκκα προκαλεί άμεριστη συμπάθεια, ανεπιφύλακτη εκτίμηση και απροκάλυπτο θαυμασμό.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΠΕΝΕΚΟΣ

Κ. Ι. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ: «Ρητορική τέχνη», έκδοση «Εστίας» 1965.

Πραγματικά μās έλειπε ένα βιβλίο συγχρονισμένο, που να ασχολείται ειδικά με τη θεωρία και την εφαρμογή της ρητορικής τέχνης σε όλα τα είδη των ρητορικών λόγων, οι οποίοι σήμερα έχουν μια έκταση σοβαρή στα διάφορα επαγγέλματα όπως είναι το πολιτικό, το δικηγορικό, το ιερατικό, το εκπαιδευτικό κ.λ.π. Τα τελευταία έργα για τη ρητορική τέχνη χρονολογούνται από τα μέσα του περασμένου αιώνα, αλλά και από αυτά λείπει ο συγχρονισμός και η προσαρμογή προς τις νεώτερες και σύγχρονες κατευθύνσεις του ρητορικού λόγου.

Έτσι η «ρητορική τέχνη» του κ. Κ.Ι. Παπανικολάου εξουδετερώνει την έλλειψη αυτή και μάλιστα κατά τον πιο καλύτερο τρόπο, γιατί είναι ένα βιβλίο με πληρότητα και αριότητα αρκετά ικανοποιητική. Έπειτα από μια λεπτομερή εισαγωγή για την έννοια, τη σημασία, την ιστορία και την εξέλιξη του ρητορικού λόγου και της ρητορικής τέχνης, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι των ημερών μας, ακολουθεί η εφαρμογή της σε όλα τα είδη της επαγγελματικής ρητορικής, πολιτικής, δικανικής, εκκλησιαστικής,

εκπαιδευτικής, συνδιδασκαλιστικής, στρατιωτικής κ.λ.π. και τέλος εξετάζονται όλες οι σύγχρονες κατευθύνσεις, οι μέθοδοι και τα συστήματα της ρητορικής και γίνονται οι πιο θετικές και αξιόλογες υποδείξεις.

Το έργο αυτό του κ. Παπανικολάου, ο οποίος μās παρουσίασε και άλλες σοβαρές μελέτες του στην τέχνη του λόγου, είναι αποτέλεσμα μακράς πείρας και σπουδής και αποτελεί ένα σπουδαίο και θαυμάσιο βοήθημα για όλους εκείνους, που από το έπαγγελματά τους και τις ατομικές τους επιδιώξεις χρησιμοποιούν τον ρητορικό λόγο και έχουν ανάγκη να μάθουν την τέχνη του και τον τρόπο, κατά τον οποίο θα ασκηθούν στη ρητορική άπαγγελία και υπόκριση.

Αν μάλιστα λάβουμε υπ' όψη μας, ότι σήμερα στη σύνθεση και άπαγγελία των ρητορικών λόγων επικρατεί μια αναρχία και έλλειψη τεχνικής, βοηθήματα σχετικά με τη ρητορική συγκρότηση και άσκηση, όπως είναι η «ρητορική τέχνη» του κ. Παπανικολάου, αποτελούν το πιο δραστικό θεραπευτικό μέσο.

Α.Κρ...

ΝΙΚ. ΓΚΙΑΤΗ, διδασκάλου του Πειραμ. Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. «Η ανάπτυξη των αρετών στο σχολείο».

Ο κ. Γκιάτης, ένας σεμνός και σοβαρός συνάδελφος, κυκλοφόρησε τελευταία το τέταρτο βιβλίο του με τον τίτλο: «Η ανάπτυξη των αρετών στο σχολείο». Καταπιάστηκε με ένα αρκετά δύσκολο θέμα και έναν καινούργιο τομέα της αγωγής.

Όλοι σήμερα λέμε πως η Κοινωνία έχει ανάγκη πρώτα-πρώτα από ανθρώπους, ζητάμε χαρακτήρες, ήθος. Και έτσι πρέπει. Αυτό πρέπει να είναι και είναι η βάση κάθε αγωγής. Όμως, ποιος ενδιαφέρεται ειλικρινά για την επιδίωξη τέτοιων σκοπών; Ο δάσκαλος με το βάρος που έχει, άγχομαχάει τότε και πως να προφτάσει να τελειώσει την ύλη του, τότε και πως θα την έμπεδώσει στερεότερα. Δεν του μένει καιρός να σκεφθώ μια συστηματικότερη εργασία για τη δημι-

ουργία ήθικων χαρακτήρων. Έκτός από τις έμμεσες ήθικες επιδράσεις των διαφόρων μαθημάτων και το παράδειγμα του διδύλου, οτι γίνεται μέσα στο σχολείο, γίνεται συμπτωματικά πάνω στον τομέα αυτό. Η ανάπτυξη των αρετών, που πρέπει να κοσμούν τον άνθρωπο, παραμελείται ή δεν προσέχεται όσο και όπως πρέπει.

Σ' αυτό ίσως φταίνε λίγο και οι Έπιθεωρητές μας. Πολύ λίγοι είναι οι Έπιθεωρητές που προσέχουν κατά τις έπιθεωρήσεις τους, πως συμπεριφέρονται, πως αντιδρούν τα παιδιά, τί προσπάθειες και τί αποτελέσματα είχε ο Δάσκαλος για να κάνει τα παιδιά του πιο εύγενικά, πιο τίμα, πιο θαρραλέα, να αναπτύξει αρετές, ήθος. Έτσι, οι πιο πολλοί συνάδελφοι προσαρμόζονται, αγωνίζονται

νά επιτύχουν σ' αυτό που θα ελεγχθούν, στις γνώσεις, κυρίως στις γνώσεις.

Έτσι ο κ. Γκιάνης ανοίγει το δρόμο σε μία περιοχή ανεκμετάλλευτη, πολύ βασική για το έργο της αγωγής. Έφιστά την προσοχή όλων, όσοι ασχολούνται με την αγωγή του παιδιού, στον τομέα την ανάπτυξης των αρετών από τη μικρή ηλικία στο παιδί και τον εφοδιασμό του με τις απαραίτητες ψυχικές δυνάμεις, που θα το οδηγούν παντοτεινά στο σωστό δρόμο για την επιτυχία στον αγώνα της ζωής, και ακόμα, με την ικανότητα να μπορεί να αντιστέκεται στο μεγάλο ρεύμα της κοινωνίας, το αντίθετο προς την κατεύθυνσή του και τις πεποιθήσεις του.

Με πολλή επιτυχία δίνει την έννοια της αρετής και ύστερα μπαίνει στο κύριο θέμα του με την υπόδειξη του τρόπου της ανάπτυξης έπτά αρετών, επειδή μ' αυτές γίνεται συνάσκηση και πολλών άλλων αρετών, που συνδέονται και συνανήκουν, και επειδή οι απαιτούμενες ενέργειες και πράξεις για την ανάπτυξή τους, είναι οι πιο κοινές και οι πιο συνηθισμένες στο σύνολο των δασκάλων.

Σε κάθε κεφάλαιο, που αναφέρεται στην ανάπτυξη μιας αρετής, αναπτύσσει με πολλή σαφήνεια την έννοια και την παιδαγωγική αξία της και στη συνέχεια έρευνά και αναλύει τις αντιδράσεις της παιδικής ψυχής στις έξωτερικές σκόπιμες ενέργειες τόσο του δασκάλου, όσο και των άλλων προσώπων, και καταλήγει στις ενέργειες και πράξεις που πρέπει να προβούμε για να δημιουργήσουμε το κατάλληλο κλίμα και να επιδράσουμε αποτελεσματικά. Ασφαλώς η ανάπτυξη των αρετών δεν πετυχαίνεται μόνο με διδασκαλία, αλλά με την άσκηση και εφαρμογή, ώσπου να κατακτήσουν συνήθειες και να γίνουν πιξίδα και οδηγός στην κατοπινή ζωή. Ανάμεσα στις ενέργειες και πράξεις του δασκάλου εξέχουσα θέση παίρνει η συμπεριφορά του στους μαθητές, ή όποια άσκει μεγάλη επίδραση στην ψυχή τους και στο χαρακτήρα τους, γιατί είναι ζωντανό παράδειγμα γι' αυτούς.

Στο γ'. μέρος της εργασίας του κάνει μία ανάκεφαλαίωση των όσων εκθέτει στο α'. και β'. μέρος και επισημαίνει ιδιαίτερα

τη συμβολή της προλήψεως δημιουργίας ευκαιριών για πράξεις και ενέργειες των μαθητών, που οδηγούν σε κακές κατευθύνσεις.

Γενικά, η εργασία αυτή του κ. Γκιάνη, γραμμένη σε μία στρωτή και καθαρή δημοτική, έχει αξιώσεις επιστημονικές, είναι καρπός μακροχρόνιας πείρας και βαθιάς θεωρητικής μελέτης. Δείχνει πίστη και αγάπη για τα προβλήματα του σχολείου και κινείται με άνεση στο χώρο της Παιδαγωγικής Έπιστήμης. Διακατέχεται από ένα υψηλό παιδαγωγικό πάθος.

Πριν κλείσω την κριτική μου αυτή, ήθελα να πω μία γενικότερη σκέψη μου, που έχει σχέση με το παραπάνω θέμα: Τελευταία, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, νομίζω πως έριξε όλο το βάρος της στη Μέση Έκπαιδευση, στον κορμό της Παιδείας, όπως συχνά επαναλαμβάνουν τελευταία. Για το Δημοτικό Σχολείο δεν διαπιστώθηκαν και πολύ επείγουσες ανάγκες για ουσιαδεις μεταβολές και μεταρρυθμίσεις. Όμως, έμεις που ζούμε καθημερινά και μοχθούμε κοντά του, πιστεύουμε πως η μεταρρύθμιση έπρεπε να άρχιση πρώτα από τα κάτω, πρώτα από το Δημ. Σχολείο. Γιατί, είναι δέβαιο, πως αν δεν γίνη ή δουλειά στο Δημ. Σχολείο καλή, τότε τίποτα δεν πρόκειται να στερωώση άργότερα στις άλλες έκπαιδ. βαθμίδες. Τα θεμέλια, οι ρίζες μπαίνουν στο Δημοτικό, ως μη ματαιοπονούμε, κι αν δεν μπουν γερά, στέρεα, βαθιά, τότε, ούτε κορμός θα σταθή ούτε άνθη θ' άνθισουν ούτε καρποί θα ώριμάσουν. Πιστεύουμε πως σύντομα ή αναμφισβήτητη στοργή της Πολιτείας θα εκδηλωθή ακόμα πιο αποφασιστικά, πιο γενναία προς τη Στοιχ. Παιδεία, και μαζί με τη μελέτη της οργάνωσης και του προγράμματος του Δημ. Σχολείου θα έρευνηθή και ο τρόπος θεμελιώσεως και καλλιέργειας των αρετών, της συμπεριφοράς και του ήθους των παιδιών μας.

Αυτό ζητούν οι καιροί και ή εθύνη μας είναι τεράστια. Από την πλευρά αυτή ή προσφορά του κ. Γκιάνη είναι ανεκτίμητη.

Χρήστος Ίωάν. Σβολόπουλος

ΧΡΙΣΤΟΦ. ΣΩΜΑΡΑΚΗ : «Η κοινωνική ζωή του ατόμου».

Κυκλοφόρησε τελευταία το νέο διδλίο του κ. ΧΡΙΣΤΟΦ. ΣΩΜΑΡΑΚΗ με τον τίτλο: «Η Κοινωνική ζωή του ατόμου». Αν και όχι κοινωνιολόγος ή συγγραφέας εισέρχεται με τον άερα έπιστήμονος στο έδαφος της νεαρής ως την αποκαλεί έπιστήμης της Κοινωνιολογίας και εξετάζει την κοινωνική όψη της ζωής με μόνο σκοπό να ώφελήση το κοινωνικό άτομο.

Αφού στην άρχή δίδει την έννοια του όρου «Κοινωνία» και προβάλλει α) την θετική είκόνα του κοινωνικού ατόμου με ψυχικές αρετές και προσόντα (συνέπεια, καρτερία, θάρρος, αντικειμενικότητα, όρθοφροσύνη κ.λ.π.) και β) την άρνητική με έλαττώματα (χυδαιότητα, αστάθεια κ.λ.π.), επεξηγεί ακολουθώς την έννοια της Προσωπικότητας και ά-

ναπτύσσει τούς παράγοντες πού διαμορφώνουν τὸ Κοινωνικὸ ἄτομο (κληρονομικότητα, περιβάλλον, ἐκπαίδευση κ.λ.π.).

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου δίδεται ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους ὡς μεγάλης Κοινωνικῆς ὁργάνωσης καθὼς καὶ διάγραμμα διακυβέρνησης τῆς χώρας μας ὡς Βασιλευομένης Δημοκρατίας. Τέλος δὲ εἰς τὸ τέταρτο μέρος περιγράφει τὴ ζωὴ Κοινωνικῶν ομάδων καὶ δὴ τῆς οἰκογενείας, τῆς ἐνορίας κ.λ.π.

Γενικὰ ὁ συγγραφέας καὶ ἐκλεκτὸς συνάδελφος ἀπευθύνεται πρὸς ἄτομα παντὸς ἐπαγγέλματος ἢ ὁποίωνδήποτε γραμματικῶν γνώσεων καὶ ἔχει γράψει μὲ τέτοιο τρόπο

ὥστε παρὰ τὶς κοινωνιολογικὰς ἰδέας πού ἀναπτύσσει νὰ γίνεται καταληπτὸ καὶ νὰ ἀποβαίνει χρήσιμο πρὸς ἀνθρώπους πάσης τάξεως. Ἰδιαίτερα ὁμως γιὰ τὸ Δάσκαλο ἡ προσφορὰ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κ. Σωμαράκη εἶναι πολὺ εὐεργετικὴ, διότι μὲ τρόπο σαφὴ καὶ σύντομο πετυχαίνει νὰ τοῦ παρασχῇ πολλὰς γνώσεις ἀπαραίτητες γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς γενικῆς ἀλλὰ καὶ ἐπαγγελματικῆς του μορφώσεως.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΑΛΕΞΑΚΗΣ

Διδάσκαλος

Ἀλάγνι 10-11-1965

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΠΠΑ : Ἡ ἐκθεσὶς στὸ λαϊκὸ μας σχολεῖο.

Μὲ τὸν ἀνωτέρω τίτλο ἐκυκλοφόρησε ἀπὸ μέρες τώρα ἓνα πρακτικὸ καὶ χρήσιμο βιβλίο τοῦ συναδέλφου κ. Παναγιώτη Παππά.

Γνωρίζω ἀπὸ μαθητῆς Γυμνασίου τὸν συγγραφέα, ὅταν ἀκόμη φοιτούσαμε καὶ οἱ δύο στὸ ἴδιο Γυμνάσιο τῆς Λαμίας, ὅπου εἶχαμε τὴν καλὴ τύχη νὰ ἔχωμε φιλόλογο ἐπὶ τέσσαρα ὁλόκληρα χρόνια τὸν ἐξαίρετο καθηγητὴ κ. Κων)νον Κοντορλῆ καθηγητὴ τὴν τῆς Βαρβακείου Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπειτα ἡ φοίτησή μας στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἡ μετεκπαίδευσή μας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μᾶς ἔδωκε τὴν εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸν κ. Παππά ἀπὸ κοντὰ καὶ νὰ συνδεθοῦμε διὰ εἰλικρινοῦς φιλίας, πρᾶγμα πού μᾶς ὥθει νὰ σύρωμε τίς λίγες αὐτὲς γραμμές.

Ἐπηρεασμένος ὁ συγγραφέας τόσο ἀπὸ τὸν καθηγητὴ μας κ. Κων)νον Κοντορλῆ καὶ τὸ βιβλίο του: ΜΙΑ ΚΑΙΝΟΤΡΓΙΑ ΛΤΣΗ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΕΚΘΕΣΕΩΝ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ δικὸ μας πόνημα: ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΤΧΙΑΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ, καθὼς καὶ ἄλλα βοηθήματα κατῴρθωσεν νὰ χαρίσῃ σὲ δασκάλους καὶ μαθητὲς ἓνα ἀριστο βοήθημα στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων.

Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Παππά: Η ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ, εἶναι πρακτικὸ καὶ ὠφέλιμο γιατί θεμελιώνει τίς θεωρίες τοῦ Γυμνασίου τῆς Παιδ. Ἀκαδημίας καὶ τῆς μετεκπαιδεύσεως διδασκάλων στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ἐπάνω στὴν καθημερινὴ ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ γεφυρώνει τὸ χάσμα μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως.

Τὸ βιβλίο πού κυκλοφόρησε ὁ κ. Παππᾶς ἔχει 112 σελίδες τυπωμένες σὲ καλὸ χαρτί καὶ χωρίζεται σὲ 4 μέρη.

Στὸ πρῶτο μέρος ἀναπτύσσεται ἡ εἰδικὴ διδακτικὴ τοῦ μαθήματος τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ

κάθε πλευρὰ δηλ. ἔννοια, σκοπός, σημασία καὶ ὕλη τῶν ἐκθέσεων, εἶδη αὐτῶν, μέθοδος διδασκαλίας, πορεία αὐτῆς καὶ βαθμίδες τῆς πορείας, ἥτοι καθορισμὸς τοῦ θέματος, ἐκθεσὶς τῆς ὕλης καὶ διώρθωση τῶν ἐκθέσεων.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου ἀναφέρονται τὰ προβλήματα τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς καθὼς καὶ ἀπὸ τῆς μορφῆς τοῦ περιοχομένου τῆς δημιουργικότητος τῶν μαθημάτων κ.τ.λ. Μ' ἄλλα λόγια ἀναπτύσσονται σὲ ὕψος γλαφυρὸ καὶ εὐχάριστο ἡ αἰσθητικὴ, ἡ ψυχολογία, ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς ἐκθέσεως.

Στὸ τρίτο μέρος ἀσχολεῖται ὁ συγγραφέας μὲ τὴ σχέση, πού ὑπάρχει στὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων καὶ σ' ἄλλα μαθήματα τοῦ Σχολείου.

Στὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο μέρος γίνεται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θεωριῶν στὴν πράξη δηλ. ποιὲς πρέπει νὰ εἶναι οἱ πρακτικὲς ἐνέργειες τοῦ δασκάλου, παραθέτει δὲ καὶ πρακτικὸν ὑπόδειγμα καλολογικῶν στοιχείων, γνωρίσματα καλῆς ἐκθέσεως 60 μαθήματα ἐκθέσεων. 3 ἐκθέσεις μαθητῶν του (ἀπὸ τὴν Δ' μέχρι τὴν ΣΤ' τάξη) καὶ πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ κάθε εἶδος ἐκθέσεων. Μ' ἄλλα λόγια ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει τὸ μάθημα τῶν ἐκθέσεων ἀπὸ κάθε δυνατὴ πλευρὰ:

«Τὸ θέμα τῆς ἐργασίας» ὅπως γράφει καὶ ὁ ἴδιος «εἶναι κοινό, ἡ βιβλιογραφία τῶν ἄλλων βουνό». Μέσα ὁμως ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀφήνει ὁ συγγραφέας μὴ νέα ἀχτίδα νὰ περάσῃ, ἴσως τὴ μοναδικὴ εἰς τὸ εἶδος τῆς. Εἶναι μεγάλο πρᾶγμα νὰ μαθαίνουμε στὸ παιδί ν' ἀφήνῃ ἓνα θεῖο ἄρωμα μὲ τὸ μολύδι πάνω στὸ χαρτί.

Διαβάζοντας τὸ βιβλίο: Η ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΟ ΛΑΪΚΟ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΟ μαθαίνουμε ὅλοι μας νὰ διατυπώνουμε σωστά, δεθὰ καὶ κομπᾶ ὅ,τι γίνεται μέσα μας.

ΔΗΜΟΣ ΒΑΣ. ΚΑΡΑΛΗΣ

Κ. ΚΑΜΠΟΥΡΗ και Ι. ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ : «'Η όρθή άγωγή του παιδιού».

Μέσα στην άξιόλογη σύγχρονη παιδαγωγική βιβλιογραφία, πιστεύω άπόλυτα, ότι σπουδαία θέση κατέχει και τό σύγγραμμα τών έκλεκτών συναδέλφων κ. Κ. Καμπούρη—άναπληρωτού Έπιθεωρητού—Β' Καρδίτσης και 'Ιωάν. Βασιλάκου, πού κυκλοφόρησε τόν τελευταίο καιρό. Είναι αλήθεια πώς τό βιβλίο αυτό πού τιτλοφορείται «Η ΟΡΘΗ ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ» είναι τόσο φροντισμένο, τόσο γεροδεμένο και καλό, πού δέν έχει καμία άνάγκη άπό διαφημιστικές ρεκλάμες, γιά νά πιάσει και νά κρατηθεί γερά στα πόδια του. Είναι πράγματι μία άξιόλογη περισπούδαστη εργασία, πού δέν χρειάζεται προβολή.

Στό βιβλίο τους αυτό, οι συγγραφείς δέν καταπονούνται με άναμασήματα γνωστών διδακτικών θέσεων. Δέν δαδίζουν επί (πεπατημένης όδου), αλλά διαισθάνονται, όραματίζονται, συνυφαίνουν τή θεωρία με τή πράξη, καινοτομούν. Καταπιάνονται με ζήλο με τά βασικά προβλήματα τής άγωγής, και με σοβαρότητα, έπιστημονική έμβρίθεια και σαφήνεια, σε γλώσσα ζωντανή δημοτική, γλαφυρή, τά δίνουν γερά ξετινάγματα, και τά έρμηνεύουν μέχρι και τήν τελευταία τους λεπτομέρεια.

Μεγάλο στό σχήμα του—σελίδες 268—άψογο σε εμφάνιση, στό σύνολό του τό έργο είναι μεγάλοπνοο, δημοουργικό, στηριγμένο γερά πάνω σε άδιάσειστες ψυχολογικές και παιδαγωγικές δάσεις. Είναι άπαύγασμα μιάς άσίγαστης έγνοιας πού διακρίνει τούς συγγραφείς, γιά ένα δημοουργικό και καλύτερο αύριο, σφυρηλατημένο πάνω στα σχολικά έδρανα, με δάση τις γενικές άρχές τής πειραματικής ψυχολογίας, και τής έπιστημονικής παιδαγωγικής.

Στά χαμένα και ό πιο άνατόμος, ό πιο άυστηρός κριτικός θά πασχίση, θυθίζοντας τό νυστέρι του μέσα στο έργο αυτό νά δρής και τό παραμικρό ψεγάδι, γιατί είναι ένα έργο τέλειο, έμπνευσμένο δημοουργικό, δγαλμένο άπ' τή πολύχρονη πείρα και τή σύγχρονη ζωή.

Έχει τό ιδιότυπο γνώρισμα—κι' αυτό είναι πού μεγαλώνει τήν άξία του—ότι δέν άποτείνεται μόνο στους εκπαιδευτικούς, αλλά και γενικά σ' όλους, σε κάθε σπίτι, σε κάθε οικογένεια, άποτείνεται σε κάθε μητέρα. Σ' αυτήν άλλως τε είναι άφιερωμένο, και γίνεται άπαραίτητος σύμβουλος και όδηγός της, στην άνατροφή τών παιδιών της.

Ας δοΰμε μερικά άπό τά επί μέρους θέματα. α) 'Η οικογένεια ό βασικώτερος παράγων άγωγής. β) 'Η έξωσχολική και θρησκευτική άγωγή του παιδιού. γ) 'Η κοινωνική άγωγή του παιδιού μας. δ) Μητέρα ό πρώτος παιδαγωγός. ε) Σφάλματα τών γονέων στην άνατροφή τών παιδιών μας κ.λ.π. κ.λ.π. Έτσι με τήν πλατειά, πλούσια και θαυμάια έπιστημονική τους μόρφωση και γνώση και με τήν πολύχρονη και πολύπλευρη πείρα τους, οι συγγραφείς χαράσσουν και άκολουθούν, ένα ξεκάθαρο και φωτεινό διάγραμμα πορείας, και μās δείχνουν τό σωστό δρόμο τής όρθής άγωγής, όχι μόνο στο μορφωτικό παράγοντα σχολείο, αλλά και στο θεμελιώδη και σπουδαιότερο παράγοντα άγωγής, στην οικογένεια. Τό συνιστούμεν εκθύμως, και τούς συχαίρομε.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΤΣΗΣ

ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ και ΝΤΟΥΖΟΥ : «Γεωγραφικά 'Αναγνώσματα».

Τελευταία ό Έκδοτικός Οίκος «ΚΑΣΤΑΛΙΑ» του Χαρ. Μηχιώτη, Σταδίου 33, προσέφερε μία πολύτιμη έκδόλευση στο Δημοτικό Σχολείο μ' έναν έκδοτικό άθλο: Κάτω άπό τό γενικό τίτλο «ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ» εξέδωσε τρία άυτότελ' έμβλία, τά:

1. ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
2. ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ
3. ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΙΣ 5 ΗΠΕΙΡΟΤΣ

(Ασία, Αφρική, Αμερική, Αυστραλία Άνταρκτική), τών συναδέλφων τών Προτύπων Μαρσλείου κ.κ. ΑΝΔΡ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ και ΔΗΜ. ΝΤΟΤΖΟΥ, με έπιμέλεια ΧΑΡ. ΜΗΧΙΩΤΗ.

Και τά τρία βιβλία, σε ευρωπαϊκή καλλιτεχνική εικονογραφημένη έκδοση με άξιώσεις εφάμιλλες τών ξένων εκδόσεων, περιλαμβάνουν καθένα πάνω άπό 40 άνεξάρτητα και άυτότελ' κεφάλαια, γλαφυρά, συναρπαστικά και ένδιαφέροντα. Με συναρπαστικές περιγραφές άπό περιηγήσεις, περιπλανήσεις, έξερευνήσεις κυνήγια άγρίων ζώων, ήθη και ήθημα, σκηνές άπό τή ζωή τών λαών με έξαρση τών φυσικών καλλών και φυσικών περιέργων, τών πλουτοπαραγωγικών πηγών, λαογραφικών στοιχείων, παρουσιάζουν τό χαρακτηριστικώτερο, τό ζωηρότερο, τό πιο άξιοπερίεργο στοιχείο κάθε χώρας και περιοχής.

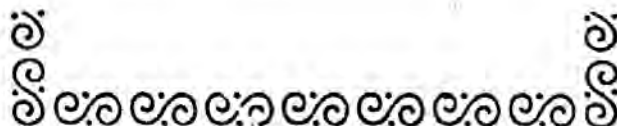
Τὰ «ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ», πὺν ἔλειπὰν ἀπὸ τῆ χῶρα μας στὴν προσαρ-
μοσμένη στὸ παιδὶ αὐτὴ μορφὴ, θ' ἀποτελέ-
σουν τὸ καλύτερο ἐλεύθερο ἀ-
νάγνωσμα γιὰ τὸ μαθητὴ τοῦ Δημοτι-
κοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου. Μποροῦν νὰ
συμπληρώσουν θαυμάσια τὴ διδασκαλία τῆς
Γεωγραφίας σὰν κατακλείδα μὲ τὴν
ἀνάγνωσι τοῦ σχετικοῦ γλαφυροῦ κεφαλαίου
μὲ λεπτομέρειες δυστύρετες καὶ νὰ κάνουν
τὸ μάθημα τῆς Γεωγραφίας εὐχάριστο καὶ
ἀποδοτικό.

Προσφέρουν ἀκόμη στὰ παιδιά εὐχάριστο
καὶ ὠφέλιμο ἀναγνωστικὸ ὕλικὸ καὶ
συναρπάξουν, διδάσκουν καὶ μορφώνουν. Εἰ-

ναι γραμμένα σὲ ὁμαλὴ στρωτὴ δημοτι-
κὴ γλώσσα καὶ τὰ χαρακτηρίζει ἡ ποι-
κιλία τοῦ περιεχομένου καὶ τὸ δυσεύρετο τῶν
στοιχείων, πὺν περιλαμβάνουν.

Χαιρετίζουμε τὴν ἐκδοσὴ μὲ ἰδιαίτερη ἱκα-
νοποίηση καὶ συνιστοῦμε ἔκθυμα καὶ τὰ τρία
αὐτὰ ἐξαιρετὰ διβλία γιὰ τὶς τρεῖς τελευ-
ταῖες τάξεις (Δ', Ε' καὶ Στ') τοῦ Δημοτι-
κοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου καὶ γιὰ
κάθε ἄτομο ἔξω ἀπὸ ἡλικία, φύλο καὶ μόρ-
φωσι καὶ συγχαίρουμε τοὺς συγγραφεῖς καὶ
τὸν ἐκδότῃ γιὰ τὴν ἐξαιρετὴ αὐτὴ προσφο-
ρά των.

ΠΑΝ. ΠΟΡΤΟΛΑΣ

Γιά τή Σχολική Έορτή τῆς 25ης Μαρτίου

ΝΤΟΥΖΟΥ - ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Σχολικές Γιορτές

Τιμή δρχ. 50, δεμμένο 75

ΙΩ. ΜΟΣΧΟΝΑ :

Γιορτή στο Σχολείο μας

Τιμή δρχ. 12

ΑΙΚ. ΧΡΥΣΟΥΛΑΚΗ :

Παιδικοί Παῖμοι

Τιμή δρχ. 15

Δ. ΔΑΝΟΥ :

Χαρούμενες Γιορτές

Τιμή δρχ. 20

Δ. ΚΟΥΤΣΟΥΒΑΛΑ :

Σχολικό Μορφωτικό Θέατρο

Τιμή δρχ. 20

ΧΡ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ :

Ἡ Παιδική ψυχὴ ἐπὶ σκηνῆς

Τιμή δρχ. 40

ΚΙΚΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΑΔΟΥ :

Ἀπ' ὅλα γιὰ ὅλα τὰ παιδιά

Τιμή δρχ. 25

Κεντρικὴ Πώλησις :

Ἐκδοτικός Οἶκος ΚΑΜΠΑΝΑ

Λέγκα 25, Ἀθῆναι 125

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - Γ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ

**ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΟ
ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
(ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)**

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 20

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΑΦΑΡΙΚΑ - ΜΙΧΑΗΛ ΣΕΡΠΕΤΣΙΔΑΚΗ - ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΚΑΡΦΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Με απλά έποπτικά μέσα

ΤΥΠΩΝΟΝΤΑΙ:

Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ — Γ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ

**ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΕΣ
ΒΟΗΘΗΜΑ**

ΔΙΑ ΤΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΝ Α' ΚΑΙ Β' ΤΥΠΟΥ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΜΠΑΡΤΖΕΛΙΩΤΟΥ

**ΝΕΑ ΑΓΓΛΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ & ΣΥΝΤΑΞΙΣ
ΜΕΤΑ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ ΚΑΤ' ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗΝ ΣΕΙΡΑΝ**

Έκδοτικός Οίκος ΚΑΜΠΑΝΑ

Λέκκα 25 - 'Αθήναι 125